

3 Днем Конституції
України!

ВСЕ ПРО ЗАКОНИ – В ОДНІЙ ГАЗЕТІ!
Юридичний Вісник України
Загальнонаціональна правова газета
www.yvu.com.ua

► № 13 (1546)

21–30 червня 2025 року

СТОП. 3

Спецтрибунал для путіна:
КОЛИ СЛОВА СТАЮТЬ РЕАЛЬНОСТЮ...

У ЦЬОМУ НОМЕРІ

У прокуратурі скасували кадровий резерв:
що це означає і до чого тут ЄС?

▶ стор. 4–5

Ефективність антикорупційного правосуддя

▶ стор. 6–9

Глухий кут реформ
або «Конституція на паузі»?

▶ стор. 10–11

Адміністративний збір

▶ стор. 12

Про «фундаментальну юриспруденцію»

▶ стор. 14–15

Множинне громадянство:
що змінює новий закон і які ризики він несе Україні?

▶ стор. 16–17

Дискреція не без меж:
перші рішення на користь кандидатів до апеляцій

▶ стор. 33–35

Визначення розміру психічної (моральної) шкоди в судово-психологічній експертизі

▶ стор. 36–39

НАГАДУЄМО НАШИМ ЧИТАЧАМ!

Триває передплатна кампанія на 2025-й рік.

Передплата здійснюється в усіх відділеннях Укрпошти та безпосередньо в редакції тижневика (в т. ч. онлайн).

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС: 21615

Спецтрибунал для путіна:

коли слова стають реальністю...

Двадцять п'ятого червня Володимир Зеленський і Генеральний секретар Ради Європи Ален Берсе підписали угоду між Україною та РЄ про створення Спеціального трибуналу щодо злочинів рф в Україні. Думаю, це стане історичною віхою у протидії російській агресії.

Із міжнародно-правової, власне з юридичної, точки зору Спеціальний трибунал є окремим суб'єктом міжнародного права з відповідною міжнародною та національною правоздатністю, необхідною для виконання випсаного на його адресу мандата. Згідно зі Статутом трибуналу, до кримінальної відповідальності можуть бути притягнуті особи, які несуть найвищу відповідальність за цей злочин – зокрема представники вищого політичного та військового керівництва рф, включно з главою держави, главою уряду, міністром закордонних справ та іншими посадовцями, які мали реальний вплив на ухвалення рішень щодо війни в Україні. При цьому, як вказується, особливе відповідальне посадове становище особи не є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності, адже Статут трибуналу не передбачає імунітету навіть для чинних глав держав. А у випадках переховування обвинуваченого від правосуддя, передбачена можливість заочного провадження з правом на перегляд справи в разі його особистої явки.

Наразі Мін'юст працює над визначенням переліку внутрішньодержавних процедур, необхідних для набрання даною угодою чинності відповідно до національного законодавства. В той же час ОПГ на чолі з новим прокурором готується до забезпечення співробітництво нашої держави зі Спеціальним трибуналом на всіх етапах провадження. Це – дійсно історичний момент не лише для України, а й для світової справедливості. Як відомо, трибунал працюватиме в Гаазі та матиме повноваження для притягнення до відповідальності винних високопосадовців рф. Нагадаємо, потреба в створенні цього міжнародного органу виникла у зв'язку з розв'язанням росією повномасштабна війни проти України, що визнано найгрубішим порушенням міжнародного права в Європі з часів Другої світової війни. Тому вперше з часу Нюрнберзького трибуналу, який судив фашистських злочинців, створено окремий повноважний судовий орган для переслідування злочину агресії рф. Символічним є те, що працюватиме трибунал у місті справедливості – Гаазі. Тож усі передбачення про «Гаагу для російських злочинців», які розв'язали цю агресивну війну, хоч і поволі, але стають реальністю.

Важливою віхою на цьому шляху стала зустріч 9 травня європейських міністрів закордонних справ. Це відбувалося саме в той день, коли в Москві марширували паради воєнних злочинців, а у Львові вся європейська дипломатія дала зелене світло створенню Спецтрибуналу за злочин агресії рф проти України. Думаю, тут доречно буде нагадати, що в цьому місті, свого часу працювали батьки-засновники сучасного міжнародного кримінального права – Рафаель Лемкін і Герш Лаутерпахт. Тож, міжнародне кримінальне право повернулося до своїх витоків – у славетне місто Львів. Сама ж угода про спецтрибунал є своєрідним маніфестом справедливості та сучасним моральним фундаментом Європи. Ця подія стала можливою завдяки зусиллям чотирьох десятків держав з Core Group, Європейського Союзу, численної кількості правників та експертів, дипломатів, політиків, які й забезпечили такий результат.

Окремо відзначимо провідну роль у цьому процесі Ради Європи та її Генерального секретаря Алена Берсе. Треба також відзначити й одностайну підтримку наших союзників із НАТО, позиція яких співпадає з баченням України. Для всіх їх росія була й залишатиметься «екзистенційною загрозою для миру і безпеки на континенті». Вітаємо й підсумки останнього саміту Альянсу, зокрема щодо збільшення оборонних витрат країн-членів блоку до 5% ВВП. У цьому контексті важливими є й додаткові пакети щодо стримування росії та військової допомоги для України, насамперед у сфері протиповітряної оборони. Безумовно, Альянс стане сильнішим за підсумками саміту в Гаазі. А в майбутньому – ще сильнішим з Україною. Наразі ж відбуваються вирішальні події для майбутнього нашої країни в Європі, а, можливо, й для всієї євроатлантичної спільноти. Альянс розглядає протидію росії, ірану та північній корей як єдиний комплекс заходів. І важливо не допустити розмивання уваги та ресурсів на тлі численних конфліктів у різних частинах світу.

Віктор КОВАЛЬСЬКИЙ

■ НАШІ ВІТАННЯ!

**Цими днями святкують
День народження**

26 ЧЕРВНЯ –
Олександр КОПИЛЕНКО,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАНУ, академік НАПрНУ, заслужений юрист України

27 ЧЕРВНЯ –
Ірина СОПІЛКО,
радниця ректора Київського університету права НАН України, президентка ГО «ЖІНКИ ЗА ЗМІНИ»

27 ЧЕРВНЯ –
Петро ВОРОБЕЙ,
доктор юридичних наук, професор

28 ЧЕРВНЯ –
Олександр ЛАВРИНОВИЧ,
міністр юстиції України (2002–2005, 2006–2007, 2010–2013 рр.), кандидат юридичних наук

1 ЛИПНЯ –
Наталія КОЦИРІЙ,
начальниця ТУ ДСА України у Волинській області, заслужена юристка України

4 ЛИПНЯ –
Володимир ТЕРТИШНИК,
доктор юридичних наук, професор

Колективи видавництва «Юрінком Прес» та «Юрінком Інтер» і редакція газети «Юридичний вісник України» вітають іменинників. Нехай вас завжди супроводжує успіх, здійснюються плани та сподівання, постійно зігриває тепло людської вдячності, а будні і свята наповнюються радістю, світлом і любов'ю рідних та близьких.

■ ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ

«Час рухатися вперед...»**Лідери Європейського союзу підтримали відкриття переговорів про вступ України до ЄС**

Президент Європейської Ради Антоніу Кошта і президентка Європейської Комісії Урсула фон дер Ляєн заявили про рішучу підтримку України на її шляху до членства в Європейському Союзі. Про це вони заявили під час спільної прес-конференції за підсумками засідання Європейської Ради в Брюсселі. За словами президента Євроради, безпека України є невіддільною від безпеки всієї Європи. За його словами, мета Євросоюзу – досягнення справедливого й тривалого миру шляхом підтримки українських реформ та створення передумов для вступу України до ЄС. «Незважаючи на неймовірно складні обставини, український уряд

проводить реформи вражаючими темпами. Тож зараз настав час активізувати нашу роботу й просуватися на шляху до вступу в Європейський Союз», – зазначив Антоніу Кошта.

Відзначила рішучість України на шляху реформ і президентка Єврокомісії. «Під безперервним вогнем Україна ухвалює одну реформу за іншою. Саме тому Єврокомісія підтримує відкриття першого кластеру переговорів. Україна виконала своє завдання – тепер маємо діяти й ми. Адже процес вступу ґрунтується на заслугах. А Україна заслуговує рухатися вперед», – сказала Урсула фон дер Ляєн.

■ ПОЗИЦІЯ ЕКСПЕРТА

У прокуратурі**що це означає**

Двадцять четвертого червня новопризначений Генеральний прокурор Руслан Кравченко скасував Положення про добір кандидатів до кадрового резерву і комісію, яка вказаний резерв формувала. Це рішення фактично перекреслює річну роботу над реформою добору керівників прокуратур, а саме поступовий перехід до призначень на основі конкурсу. Далі оповідь про те, що передбачав кадровий резерв, як працюватиме система після його скасування і яке це матиме значення для реформи прокуратури та євроінтеграції?

Євген КРАПИВІН,
керівник напряму «Правопорядок»
Лабораторії законодавчих ініціатив

Чому правила призначення прокурорів потрібно змінити? Як відомо, термін повноважень багатьох чинних керівників обласних та окружних прокуратур завершується у 2025–2026 роках, адже призначення на дані посади здійснюється на 5 років. Це відкриває вікно для оновлення керівного складу саме на конкурсних засадах. Наразі процес призначення прокурорів на ключові керівні посади є непрозорим і немеритократичним. Зазвичай на керівні посади потрапляють «фаворити», а не люди, котрі дійсно мають значний досвід роботи, зокрема керівний, стратегічне бачення розвитку підрозділу прокуратури, який вони збираються очолити і є доброчесними.

Про потребу вдосконалити процедуру призначення керівників прокуратур в Україні говорить і Єврокомісія у Скринінговому звіті, оприлюдненому в січні 2025-го. Міжнародні партнери підкреслили, що цей добір має відбуватися через прозорий конкурс із чіткими критеріями відбору на основі доброчесності та професійності.

У відповідь на це Україна планує впровадити нове законодавство вже у І кварталі 2026 року з чіткими критеріями, конкурсами та прозорими процедурами. Це зафіксовано і в Плані дій для Ukraine Facility, і в Дорожній карті реформ з питань верховенства права. Правда, для цього ще треба ухвалити зміни до Закону «Про прокуратуру», які

■ КАДРИ

Фінал конкурсу на посаду очільника БЕБ

Комісія з проведення конкурсу на посаду директора Бюро економічної безпеки *рекомендуватиме призначити детектива Національного антикорупційного бюро Олександра Цивінського.*

Про це повідомив народний депутат від «Голосу» Ярослав Железняк, процес голосування також транслював урядовий YouTube-канал. Як відомо, в ході відбору ніхто з претендентів на посаду не набрав чотирьох необхідних для перемоги голосів членів комісії. Тому за законом обрали кандидата, який набрав три голоси від міжнародних членів комісії. Ним став Олександр Цивінський.

Уточнимо, що окрім «міжнародників», до конкурсної комісії входять також троє представників уряду – Олег Гиляка, запропонований до комісії Міністерством економіки, Тетяна Мацелик від Мінфіну і Юрій Пономаренко від Міністерства вну-

трішніх справ. Усі вони голосували проти Цивінського.

«Як автор закону, відповідно до якого проводиться цей конкурс, відповідально заявляю – переможець Олександр Цивінський. Він і обраний головою БЕБ», – написав із цього приводу Я. Железняк. За його словами, тепер уряд має 10 днів на призначення Олександра Цивінського директором БЕБ.

Уточнимо, О. Цивінський був керівником третього підрозділу Другого Головного підрозділу детективів НАБУ. Він був одним із перших 70 детективів тоді новоствореного бюро.

■ ПОДАТКИ І ЗБОРИ

Податкова отримає доступ до рахунків українців

Міністерство фінансів анонсувало *законодавчі зміни, які передбачають автоматичну передачу банками інформації про рахунки фізичних осіб до ДПС.*

Ідеться про відкриття, закриття та зміну статусу рахунків, електронних гаманців і навіть договорів оренди банківських сейфів. Ці нововведення є частиною інтеграції України до європейської платіжної інфраструктури SEPA та відповідають вимогам ЄС у сфері фінансової прозорості. Уряд також планує створити єдиний реєстр рахунків, адміністрування якого здійснюватиме податкова служба. У Мінфіні наголошують: мета новацій – боротьба з ухиленням від сплати податків та відмиванням коштів.

скасували кадровий резерв:**і до чого тут ЄС?**

уже деякий час розроблялися. Робоча група з напрацювання змін була, а Офіс Генпрокурора у травні навіть збирав пропозиції від регіональних прокуратур щодо законопроекту. Однак до фіналу ще далеко – проект закону має ще пройти уряд і парламент.

Як працював кадровий резерв – і навіщо він був потрібен? Формування кадрового резерву мало би прискорити ці процеси і зробити їх результативнішими. Це пілотний проект на шляху до впровадження конкурсного добору керівних кадрів у прокуратурі, як того вимагають зобов'язання України перед ЄС. У жовтні 2024-го попередній Генпрокурор створив комісію з добору, до якої увійшли як прокурори, зокрема представники Ради прокурорів (прокурорського самоврядування), так і фахівці, делеговані міжнародними партнерами. Комісія мала провести прозорий відбір кандидатів на керівні посади з перевіркою стратегічного бачення розвитку прокуратури на відповідній посаді, доброчесності, практичними завданнями та співбесідами. Це дозволило б сформувати кадровий резерв на два роки – рекомендаційний список із претендентів, яких Рада прокурорів могла б подавати Генпрокурору для призначення на посади ке-

рівників обласних прокуратур та їх заступників, керівників окружних прокуратур.

У листопаді минулого року було оголошено добір до кадрового резерву, на керівні посади подалося понад 500 прокурорів з усієї України. На момент скасування комісія майже завершила свою роботу – оцінила близько 400 кандидатів з 460, допущених до останнього етапу. Сформувавши список рекомендованих кандидатів на керівні посади планували вже за тиждень – 3 липня 2025 року. Але замість підбиття підсумків – раптове скасування всього процесу.

Хто тепер призначатиме керівників прокуратур? До ухвалення нового законодавства добір відбуватиметься за чинною процедурою – без відкритих конкурсів. Затверджує на посаду Генеральний прокурор або керівник прокуратури відповідно рівня. На низку посад, зокрема керівників обласних та окружних прокуратур, призначення відбуваються за поданням від Ради прокурорів. Однак це не є конкурсною процедурою: оголошень про добір немає, зголоситися на посаду відкрито теж не можна. Рішення ухвалюють всередині, обирають «серед своїх», без участі зовнішніх експертів і перевірки доброчесності. Тож натомість на керівні

посади можуть потрапити люди без належної оцінки, що утворює локальні практики «фаворитизму» і підриває авторитет органів прокуратури в очах суспільства. Врешті, для більшості прокурорів незрозуміло, як відбувається кар'єрне зростання, адже не рідко за цією процедурою керівниками призначають людей з суттєво нижчим досвідом і фаховим рівнем, аніж досвід і рівень тих, ким він/вона керуватиме.

Конкурсний відбір також важливий у світлі скандалу з «прокурорськими інвалідностями», після якого низка посад керівників обласних прокуратур залишається вакантною. Фактично понад пів року вакантними залишаються 7 посад керівників обласних прокуратур, зокрема Хмельницька і Черкаська області. Тож насамперед «кадровий резерв» мав закрити потребу у фахових та доброчесних керівників у вищезгаданих «проблемних» регіонах, окрім того, дати можливість прокурорам, які бажають кар'єрного зростання, зарекомендувати себе і бути призначеними на керівні посади. Саме цього і очікувало суспільство після публічного звільнення керівників різного рівня, а не повернення до непрозорих процедур, які існували раніше.

Ефективність антикорупційного правосуддя

Проблеми розгляду корупційних кримінальних правопорушень, протидія зловживанню процесуальними правами, забезпечення права на справедливий розгляд кримінальних проваджень – ці та інші питання обговорювалися під час VIII Київського полілогу «Ефективність антикорупційного правосуддя: фокус на протидії зловживанню процесуальними правами».

Проблеми розгляду корупційних правопорушень

Перша тематична дискусія полілога була присвячена темі «Актуальні проблеми розгляду корупційних кримінальних правопорушень (питання законодавчого забезпечення та правозастосування)». Так, заступниця голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Наталія Антонюк у спеціальній доповіді представила актуальну практику ККС ВС у кримінальних провадженнях щодо корупційних правопорушень за 2024–2025 роки. Як прозвучало, суд дійшов висновку, що законом не заборонено притягнення до кримінальної відповідальності за статтями 368 та 369-2 КК України одержувача неправомірної вигоди без вирішення питання про притягнення заявника – надавача неправомірної вигоди.

У справах щодо оцінки дій посередника в переданні неправомірної вигоди ККС ВС також сформував чітку позицію: надавач неправомірної вигоди та посередник не обов'язково мають знати її кінцевого одержувача, бути обізнаними про її розподіл та ролі інших учасників. Для кваліфікації діянь за ст. 369 КК України достатньо усвідомлювати, що кошти передаються посадовій особі. Виняток є лише у випадках, коли йдеться про кваліфікований склад зло-

чину саме за ознакою адресата неправомірної вигоди.

Ще одна позиція стосувалася того, чи є ініціатива з боку особи вимаганням. Суд наголошує: щоб дії вважалися вимаганням, має бути наявний тиск або створення умов, що змушують особу дати неправомірну вигоду. У цьому зв'язку заступниця голови ККС ВС звернула увагу також на правову позицію щодо засудження пособника перед виконавцем. Так, засудження за пособництвом у вчиненні злочину за відсутності одночасного чи попереднього засудження виконавця цього кримінального правопорушення само по собі не становить порушення права на справедливий судовий розгляд. Окремий розгляд не позбавляє пособника можливості ставити під сумнів не лише докази та обставини, що стосуються його ролі в стверджуваному злочині, а й усі аспекти пред'явленого обвинувачення.

У подальшому Наталія Антонюк зосередила увагу учасника на правових позиціях ККС ВС щодо питань застосування норм процесуального права. Суддя, зокрема, окреслила позиції щодо визнання недопустимим доказом протоколів обшуку, протоколів негласних слідчих (розшукових) дій та експертизи. Як було наголошено, відповідно до правової позиції ККС ВС у кримінальних провадженнях за фактами корупційних правопорушень саме невідкладність обшу-

ку на перших етапах з подальшим санкціонуванням цієї процесуальної дії слідчим суддею пов'язана зі специфікою розкриття злочинів цієї категорії.

В іншому провадженні колегія суддів вказала, що якщо ж на час проникнення органами досудового розслідування до житла особи з метою проведення обшуку в суді не закінчений розгляд клопотання прокурора про надання дозволу на проведення цієї слідчої дії, то проникнення до житла є незаконним, а отримані за результатами цієї слідчої дії докази – недопустимими. Що ж стосується НСРД, то зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж за певний період є єдиною безперервною триваючою слідчою дією, що може документуватися єдиним протоколом.

У фокусі уваги присутніх були й строки досудового розслідування та правові позиції Верховного Суду із цього питання. У своїй доповіді Наталія Антонюк окреслила проблемні питання, з якими найчастіше стикається Кримінальний касаційний суд під час розгляду кримінальних проваджень. Йшлося, зокрема, про підтвердження стороною обвинувачення факту повідомлення про завершення досудового розслідування та кола повідомлених осіб. Як прозвучало, лише внесення прокурором (слідчим) відомостей до ЄРДР про завершення досудового розслідування та складання письмового повідомлення для сторони захисту не є початком строку ознайомлення з матеріалами, адже ознайомлення не може розпочатися раніше, ніж підозрюваному та захиснику стане відомо про надання доступу до матеріалів. Крім того, заступниця голови ККС ВС звернула увагу присутніх на те, що сторона захисту має належно повідомляти сторону обвинувачення про завершення ознайомлення з матеріалами досудового розслідування.

Добросовісна поведінка учасників процесу

Завершила свою доповідь спікерка питанням добросовісної поведінки учасників процесу. Хоча в КПК України не передбачено загального положення про заборону зловживання процесуальними правами, однак така заборона є загальноправовим

принципом і поширюється на всі галузі права. Кожен учасник провадження повинен діяти сумлінно. Надалі в межах цієї дискусії виступили парламентарі Сергій Іонушас і Денис Маслов, а також виконувач обов'язків (на той час) Генерального прокурора Олексій Хоменко і перший заступник директора Національного антикорупційного бюро України Денис Гюльмагомедов.

Так, голова комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності Сергій Іонушас роз'яснив «закономтворчу кухню». За його словами, під час роботи над певною законодавчою ініціативою представники комітету звертаються до органів правосуддя, правопорядку, прокуратури, адвокатів для отримання їхніх пропозицій щодо пропонованих законодавчих змін. «Ми намагаємося вносити зміни, розуміючи, яким чином вони надалі можуть бути застосовані», – зазначив С. Іонушас, додавши, що специфіка діяльності парламентарів, зокрема комітету з питань правоохоронної діяльності, полягає в тому, що після того, як законопроекти стають законами, на комітет покладається обов'язок відстежувати, яким чином ці норми застосовуються на практиці. Згадав Сергій Іонушас і про законодавчі ініціативи, які зараз перебувають у них на розгляді. Це законопроекти щодо забезпечення поваги до суду та оперативності розгляду кримінального провадження судом (реєстр. № 11387) і стосовно змін до КПК України щодо вдосконалення гарантій захисту суб'єктів господарювання під час здійснення кримінального провадження (реєстр. № 12439).

На переконання голови Комітету Верховної Ради України з питань правової політики Дениса Маслова, необхідність внесення змін до процесуального кримінального законодавства в аспекті запобігання зловживанню процесуальними правами назріла вже давно. Він нагадав, що ще в 2021 році у співпраці із суддями парламентарі на працювали проект змін (законопроект № 5661) до КПК України, які, в тому числі, стосувалися протидії зловживанню процесуальними правами. За його словами окремі положення цього проекту закону вже були реалізовані в інших законопроектах, водночас, як було наголошено, його положення не втрачають актуальності. У згаданому законопроекті № 5661, зокрема, пропонується доповнити загальні засади кримінального судочинства такою засадою, як неможливість зловживання процесуальними правами. Пропонується, зокрема, доповнити КПК України новою статтею (24-1), в якій встановити прямиї обов'язок для учасників

судового процесу не зловживати процесуальними правами.

Ідеться, зокрема, про неприпустимість за конкретних обставин справи подання скарги на судові рішення, коли кодексом встановлено заборону на його оскарження, подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішене слідчим суддею, судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення або вчинення інших дій, які спрямовані на безпідставне затягування кримінального провадження чи перешкоджання виконанню судового рішення. Законопроектом також передбачається посилення грошового стягнення для випадків зловживання процесуальними правами, надання судам можливості постановляти окрему ухвалу в кримінальному процесі, а також спрощення правил складання й проголошення скорочених судових рішень.

Фіксація воєнних злочинів

У свою чергу в. о. Генерального прокурора Олексій Хоменко зазначив, що на сьогоднішній ключовим завданням для органів прокуратури є фіксація воєнних злочинів РФ та злочинів проти основ національної безпеки. Водночас, не знімається з порядку денного й питання боротьби з корупцією, яке, незважаючи на повномасштабне вторгнення РФ в Україну, залишається одним із пріоритетів діяльності органів прокуратури та правоохоронних органів. Як запевнив доповідач, головний результат у таких категоріях проваджень – не затримання, вручення підозри чи скерування обвинувальних актів до суду, а реальне покарання.

Основними перешкодами в досягненні цього, за словами О. Хоменка, є колосальне навантаження на суди та випадки злов-

живання процесуальними правами сторонами – ігнорування судових засідань, безпідставні відводи. У зв'язку з цим, він акцентував увагу на потребі чітко визначити в кримінальному процесуальному законодавстві поняття зловживання процесуальними правами та закріпити реальну відповідальність за це.

Розумні строки розгляду справ

На важливості своєчасності та розумних строків у провадженнях щодо корупційних правопорушень наголосив перший заступник директора НАБУ Денис Гюльмагомедов, навівши, при тому, статистичні дані щодо строків розгляду. Як прозвучало, у 2023 році середній строк розгляду справ у ВАКСУ становив 444 календарних дні, у 2024-му – 618. Водночас є випадки розгляду справ роками, а затягування строків розгляду корупційних правопорушень створює сумніви щодо перспектив реального притягнення до кримінальної відповідальності.

За словами посадовця НАБУ, разом із ліквідацією можливостей зловживання процесуальними правами (неявки в судові засідання, необґрунтовані відводи, скарги тощо) потрібно зважати й на фінансовий ресурс, який спрямовується на досудове розслідування та судовий розгляд у разі затягування. На його думку, варто прагнути до пріоритетизації розгляду справ у судах за прозорими критеріями та обмеження кількості справ, які одночасно перебувають на слуханні у складу суду.

Зловживання процесуальними правами

Центральною темою другої панельної дискусії, яку модерувала завідувачка від-

ділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України Зоя Загиней-Заболотенко, стало питання зловживання процесуальними правами учасниками кримінального провадження та шляхи їх подолання. Розпочав дискусію голова Національного агентства з питань запобігання корупції Віктор Павлушик, який окреслив дану проблему в широкому контексті. Як прозвучало, боротьба з маніпуляціями в кримінальному процесі має стати системною державною політикою. За словами спікера, аналіз судової практики свідчить про надмірну тривалість кримінальних проваджень – у середньому сім років від моменту внесення відомостей у ЄРДР до ухвалення вироку. Це свідчить не лише про перевантаженість системи, а й про ефективність тактики зловживання з боку учасників процесу. З цього приводу НАЗК ініціювало розробку законопроекту щодо протидії зловживанню процесуальними правами, який уже пройшов обговорення в державних органах. На думку Віктора Павлушика, ухвалення цього акта сприятиме посиленню ролі суду в припиненні процесуальних маніпуляцій.

Тему продовжив суддя Вищого антикорупційного суду Віктор Ногачевський, котрий поділився практичним досвідом з розгляду резонансних справ, в яких затягування є свідомою стратегією сторони захисту. У своєму виступі він деталізував, як безпідставні відводи, систематичні неявки сторін, безконтентні заміни адвокатів та повторне подання одних і тих самих клопотань блокують роботу колегій суддів. А в умовах, коли на одного суддю припадають десятки справ й обмежений ресурс часу, кожна з таких дій має значний вплив. На думку Віктора Ногачевського, без законодавчих змін і

розширення інструментів впливу на недобросовісну поведінку сторін протидія таким діям залишається обмеженою.

На важливості чіткого тлумачення процесуальних норм зосередив увагу учасників полілогу суддя Апеляційної палати ВАКСу Микола Глотов. Він звернув увагу на розбіжності в судовій практиці щодо участі сторін у судовому засіданні, зокрема тлумачення формулювань «за участю» та «за обов'язковою участю». Спікер проаналізував приклади з практики Верховного Суду, які демонструють відмінності у підходах, що, своєю чергою, створює підґрунтя для зловживань. На переконання судді, питання обов'язкової присутності сторін має вирішуватися з урахуванням не лише формальної, а й змістової суті процесу з метою забезпечення балансу між правом на захист і функціонуванням правосуддя.

А член Вищої ради правосуддя Олексій Мельник окреслив дисциплінарний аспект проблеми. За його словами, ВРП дедалі частіше розглядає скарги, в яких ідеться про потурання суддями затягуванню процесу, наприклад через безпідставне задоволення відводів або нежиття заходів до учасників, що зловживають правами. Олексій Мельник навів приклади рішень, в яких ВРП визнала такі дії порушенням стандартів суддівської поведінки. Водночас він наголосив: Вища рада правосуддя має не лише каральну, а й нормотворчу функцію – формувати стандарти належного суддівського реагування на зловживання та забезпечувати єдність практики дисциплінарної відповідальності.

Іншу перспективу в дискусії представила адвокатка Ірина Одинець. Вона закликала не зводити проблему лише до поведінки сторони захисту. На її думку, зловживання процесуальними правами можливі і з боку прокурорів та слідчих, а іноді навіть суддів.

Спікерка розкритикувала публічну риторику окремих антикорупційних органів, яка, за її оцінкою, порушує презумпцію невинуватості. Ірина Одинець також підкреслила, що навіть без окремого закону чинне законодавство (зокрема інститути штрафів і фіксації порушень) дає суду можливість реагувати на недобросовісну поведінку. Водночас головною умовою ефективної протидії вона вважає зміну правової культури учасників процесу.

Право на справедливий розгляд кримінальних проваджень

Третю тематичну дискусію III «Забезпечення права на справедливий розгляд кримінальних проваджень» (модерував керівник напрямку «Правопорядок» Лабораторії законодавчих ініціатив Євген Крапивін) відкрила секретар другої судової палати ККС ВС Наталія Білик, яка наголосила, що право на справедливий суд – це не просто одна з правових гарантій, забезпечена Конституцією України, КПК України, ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а фундаментальне та невід'ємне право кожної людини. Навіть в умовах війни, коли можуть тимчасово обмежуватися певні конституційні права (зокрема право власності, свободи пересування, зібрань та ін.), право на справедливий суд залишається недоторканим. Суддя нагадала, що вже понад шість років у Кримінальному касаційному суді існує спеціалізація щодо розгляду антикорупційних проваджень.

При цьому кожні три роки змінюється палата, яка спеціалізується на розгляді відповідних справ. На наступні три роки збори суддів визначили таку спеціалізацію за другою судовою палатою ККС ВС. На переконання доповідачки, змінюваність палат, які розглядають справи про антикорупційні правопорушення, сприяє формуванню та розвитку судової практики.

Як було зазначено далі, під час війни суддям доводиться працювати в непростих умовах, але вони намагаються адаптуватися до ситуації. Певним кроком у цьому напрямі є розгляд справ у режимі відеоконференції, що стало вже звичайною практикою. Такий спосіб сприяє оперативності судового розгляду та дотриманню розумних строків. За словами доповідачки, випадків скасування судових рішень через недотримання розумних строків розгляду справ в антикорупційних провадженнях не було. Водночас вона навела декілька при-

кладів, коли сторона захисту стверджувала про порушення права на справедливий суд, однак ККС ВС не знайшов відповідних порушень.

Торкнулася суддя й питання забезпечення права на захист. Було констатовано, що, як правило, у провадженні щодо корупційних правопорушень підозрюваних, обвинувачених, підсудній укладають угоди із захисниками, зазвичай їх декілька. Але також є практика призначення захисників за рахунок держави. Існують випадки, коли засуджений стверджує про порушення права на захист через надану йому неналежну правову допомогу. Однак, як прозвучало, у таких випадках мають бути наведені конкретні докази надання неналежної правової допомоги, «тут не може бути голосливих тверджень». Суд перевіряє такі доводи та приймає відповідне рішення. Із погляду Наталії Білик, все ж таки право на справедливий суд, незважаючи на війну та велике навантаження на суддів, у нас в державі дотримується.

У свою чергу професор кафедри права та публічного управління Університету Короля Данила, доктор юридичних наук Микола Карчевський представив результати досліджень платформи CrimeDataLab, яка інтегрує дані офіційної статистики протидії злочинам в Україні та пропонує відповідну аналітику. Доповідач, зокрема, звернув увагу на дослідження щодо розділу XVII КК України, відзначивши при цьому недостатню ефективність у боротьбі з корупційними правопорушеннями. Як було заявлено, статистика свідчить, що в більшості випадків провадження порушують за незначні суми неправомірної вимоги, що не відповідає запитам суспільства.

Є питання й щодо притягнення до відповідальності за ст. 436-2 (виправдовування агресії рф). Згідно зі статистикою вік 72 % засуджених за цією статтею – понад 50 років; 39 % засуджених – жінки; 81 % звільняється від покарання. Від так, зазначив Микола Карчевський, виникає цілком справедливе запитання, чи це гідна відповідь на інформаційну агресію ворога? Також спікер звернув увагу на проблеми із протидією незаконному обігу наркотиків в умовах війни. Як було зазначено, коли система схильна обирати «зручні» справи й, часто не ті, які реально захищають суспільство, то виникає небезпека втрати довіри до кримінальної юстиції. На його думку, необхідно комунікувати те, що відбувається, і це досягається за рахунок подальшої адвокації відкритих даних в Україні.

Потрібен аудит КК України

Наступний спікер, старший асистент проектів Програми підтримки ОБСЄ для України, кандидат юридичних наук Олександр Водянніков звернув увагу, що справедливість, про яку говорили учасники заходу, – не тільки процес, але й матеріальні норми, які застосовують суди. Він наголосив, що криміналізація будь-якого діяння – це винятковий засіб державної політики. Натомість перелік приписів кримінального закону постійно доповнюється, відповідно, зростає навантаження на систему кримінальної юстиції, що, своєю чергою, впливає на ефективність її роботи.

На думку доповідача, КК України вже давно потребує аудиту. Необхідно зрозуміти чи відповідають певні норми сучасним суспільним потребам, чи, можливо, вони є надто непропорційними. Ще під час пандемії, а потім після початку повномасштабного вторгнення українці опинились у «моральній паніці» (термін означає соціальний феномен, що полягає в поширенні в суспільстві масової істерії щодо чого-небудь). В екстремальних обставинах іноді приймаються нераціональні рішення. І в певних випадках парламент піддався такій паніці. Але зараз він повинен виправляти перегини.

На переконання Олександра Водяннікова, перемога здобувається не тільки на полі бою, а й у суспільстві, коли є чітка візія майбутнього, того, яким ми хочемо побудувати наше суспільство після перемоги. За його словами, в нас є певний орієнтир – інтеграція до Європейського Союзу, але цього недостатньо. Тому й надалі важливу роль відіграватимуть суди, особливо ВС, який формує політику й може

виправляти через тлумачення певні вади нашого законодавства, а також надихати парламентарів на подальший розвиток законодавства.

Натомість адвокатка й кандидатка юридичних наук, Ольга Пенязькова акцентувала на важливості того, щоб громадянам було забезпечено не лише право на справедливий суд, але й реальний механізм захисту людської гідності у випадках, коли особу звинувачують у кримінальному правопорушенні. За її словами, це особливо важливо для ВАКСу.

Разом із цим доповідачка зазначила, сьогодні на підозрюваних може чинитися публічний тиск через ЗМІ, соцмережі тощо. Й це відбувається тоді, коли справу ще не передано до суду, а різними засобами комунікації поширюється інформація про нібито вже доведений факт злочину та винуватість особи. За словами спікерки, це дуже заважає захисту, який більш обмежений у доступі до інструментів комунікації порівняно з НАБУ, САП, що мають офіційні сайти та популярні сторінки в соцмережах. Через такі інформування суспільство очікує результатів – «посадок», і коли суд цього не робить через недоведеність злочину, то це підриває довіру до нього.

А ще, на думку адвокатки, доцільно розглянути питання про запровадження певних правил щодо поширення відповідної інформації як для ЗМІ, так і для правоохоронних органів. Але, звичайно, це не повинно суперечити принципам демократії. Крім того, Ольга Пенязькова запропонувала створити структуру, яка б фахово пояснювала громадянам доступною мовою, чому суд у тих чи інших випадках ухвалює виправдувальні вироки.

Підготував Федір МОРОЗ

Глухий кут реформ,

або «Конституція на паузі»?

У черговий раз змушений повернутися до проблеми наступу нинішньої влади на конституційні права і свободи громадян України, яка перебуває в стані війни із нашим одвічним ворогом. Зрозуміло, що в нас уже четвертий рік діє режим воєнного стану, який передбачає певні обмеження прав, і це, вважаю, є правильним, аби захиститися від, можливо, спровокованих у цей час порушень правопорядку в середині країни.

Олексій БАГАНЕЦЬ,

заступник Генерального прокурора (2000–2002, 2005–2006, 2014–2015 рр.), заступник голови Союзу юристів України, почесний президент Асоціації слідчих України, віце-президент Світового конгресу українських юристів, адвокат, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, стрілець Тероборони м. Києва

Водночас, мені не дають спокою посягання посадовців на наші права, на які навіть режим воєнного стану не розповсюджується. Я вже не раз писав і говорив, що цілеспрямована атака на основний орган кримінального переслідування – прокуратуру нічого корисного ні державі, ні суспільству, ні, тим більше, окремим громадянам не принесла і впевнений, не принесе в майбутньому. Ослаблення цього конституційного органу в будь-якому випадку, тягне за собою лише негативні наслідки, чого, на жаль, не можуть зрозуміти (а може, й не хочуть) ні в Офісі Президента України, ні у Верховній Раді, ні, тим більше, в Кабінеті Міністрів.

Якщо хтось забув, то змушений нагадати всім можновладцям: Україна свого часу ратифікувала більшість Європейських Конвенцій, в тому числі і з прав людини та основоположних свобод, а тому їх потрібно неухильно дотримуватися, а не вводити в оману наших партнерів. Наголошую вкотре тим, хто цього не хоче чути: в Україні вже давно не діє верховенство права, принципи презумпції невинуватості та рівності всіх перед законом, а домінує верховенство сили влади – а нам пояснили це тим, що «Конституція на паузі», з чим нас у Європейському Союзі явно не очікують, хто б там що не обіцяв.

І хоча шановний Володимир Олександрович заперечує закидам деяких наших партнерів про узурпацію влади, на практиці всеодно виглядає навпаки: конституційні права і свободи наших громадян порушуються підпорядкованими йому сьогодні гілками влади та ним особисто систематично! Вибачте, що мені доводиться з цим також погоджуватись, бо й сам від цього «безпределу» страждаю.

Порушення прав людини і не тільки...Ну, наприклад, хіба потрібно ще раз нагадувати

нашій нинішній владі про грубі й цинічні порушення нею конституційних прав і свобод громадян із числа тих же прокурорів, особливо, протягом 2019–2021 років, коли призначений нею Генеральний прокурор Р. Рябошапка зі своєю компанією непрофесійних і «випадкових» людей на посадах його заступників, зруйнували майже повністю українську прокуратуру, «викинувши» з її рядів «на вулицю» неконституційним шляхом, в основному професійних і досвідчених прокурорів, паралізувавши цим самим повноцінну роботу цього конституційного органу на тривалий час? Звісно, що більшість цих незаконно звільнених прокурорів були поновлені на роботі рішеннями суддів, які не злякалися й встояли під тиском влади, за що їм честь і хвала. Й саме у зв'язку з цим, хотів би запитати в тих народних обранців, які приймали для здійснення цього «безпределу» неконституційний закон, у тих високопосадовців, хто його застосовував на практиці свідомо, з явним порушенням прав і свобод громадян, чи відомо їм: які суми державних коштів було виплачено поновленим на посадах прокурорам для відшкодування зарплати за вимушений прогул, яку вони по вині названих осіб за цей час не отримували?! Від себе нагадаю: це сотні мільйонів гривень, якщо не більше мільярда, що є істотною шкодою у вигляді прямих матеріальних збитків державі в смислі Кримінального кодексу України. Це ті кошти, які якомога швидше повинні були повернути в казну держави, тим більше, під час війни, де їх зараз катастрофічно не вистачає! Але їх ніхто так і не відшкодував за рахунок винних службових і посадових осіб, бо всі вони разом були причетні до цього беззаконня.

Наступним неконституційним «жестом» з боку влади по відношенню до прокурорів було свідоме й умисне позбавлення їх належної

заробітної плати (не тої, про яку фантазують явні недруги правопорядку в Україні), коли до них було застосовано найнижчий прожитковий мінімум у розмірі 1 600 грн проти тих же 2 500 грн для всіх інших правоохоронців при нарахуванні посадового окладу. Така нерівність, а фактично порушення соціальних прав прокурорів, триває вже 5-тий рік. І це ви хочете сказати по-європейськи, коли представників судової гілки влади обмежили в оплаті праці?

Продовження «пенсійної війни». Але й на цьому позначений мною «безпредел» не закінчився. Ви всі вже чудово знаєте, як нинішня влада, на відміну від команди П. Порошенка, який планував, але не перейшов «червону лінію», насмілилась відібрати частину законно нарахованих, в значній кількості саме на підставі судових рішень, які вступили в законну силу, спеціальних пенсій, які виплачувалися, до речі, не лише прокурорам (не потрібно обманювати суспільство), а й військовим та іншим силовикам. Або хіба це не грабіж з використанням владних повноважень, коли спочатку Законом «Про державний бюджет України на 2025 рік» було передбачено позбавлення частини спеціальних пенсій осіб спеціальних категорій, незважаючи на їхній вік, стан здоров'я, заслуги перед Батьківщиною і так далі, шляхом застосування надуманих «індексів», а потім було реалізовано з 1 січня поточного року постановою Кабміну за підписом, нехай він вже вибачає, найбільш неспроможного за всю історію незалежної України Прем'єр міністра, в результаті чого тільки за січень 2025-го в пенсіонерів–силовиків було відібрано (а фактично – вкрадено) понад 1 млрд грн, якщо не помиляюся, чим було нанесено їм істотної матеріальної шкоди?

Варто зазначити, що значна частина таких потерпілих пенсіонерів вже оскаржили згадані антиконституційні Закон і постанову уряду в судах, а значна частина суддів, яких влада не зуміла ані «підкупити» тим, що ця «індексація» не буде застосовуватися тільки відносно їх пенсій (довічного утримання), ні залякати зізнанням міністерки Жолнович про попереднє узгодження владою даного «безпределу» із судами, вже винесли до сотні(!) позитивних рішень на користь постраждалих пенсіонерів, до того ж із зобов'язанням не лише скасувати застосування неконституційних «індексів», а й відновити виплату пенсій у попередніх розмірах та повернути всі несплачені суми постраждалим. Незважаючи, що частина подіб-

них позовів деякими переляканими суддями взагалі не призначаються до розгляду, а деякі з них навіть умисно затягують їх розгляд, є навіть уже як мінімум кілька позитивних рішень апеляційних адмінсудів про залишення в силі таких позитивних для пенсіонерів рішень судів першої інстанції.

Слід врахувати і той факт, що вказані вище неконституційні закон і постанова уряду прийняті в порушення вимог рішень судів, які вступили в законну силу, а тому ті посадовці, які їх розробляли, голосували й підписували, повинні нести кримінальну відповідальність як за умисне не виконання вимог Конституції України, так і рішень Конституційного Суду України, Верховного Суду та судів, якими було зобов'язано конкретні органи Пенсійного фонду виплачувати такі пенсії без застосування встановлених обмежень. Мені навіть уже відомо з відкритих джерел, що після зміни влади скривджені пенсіонери-силовики обов'язково ініціюватимуть кримінальні переслідування всіх винних у цьому посадовців із нинішньої влади, які готували та підбурювали інших можновладців, а потім ухвалювали й підписували ці неконституційні рішення, як за зловживання владою і своїм службовим становищем, так і за умисне невиконання рішень судів, як мінімум. Я навіть знаю, кого саме пенсіонери частіше називають серед таких посадовців: в першу чергу народних депутатів Галину Третякову та Данила Гетьманцева, згадану міністерку соціальної політики О. Жолнович, Прем'єр-міністра Д. Шмигала та інших. І я особисто цим потенційним підозрюваним не заздрю: повірте, саме прокурори, яких ви переслідуєте й обмежуєте в правах, знають досконало як документувати службові злочини та залюбки будуть допомагати слідчим ДБР чи детективам НАБУ збирати й закріплювати докази винуватості посадовців.

У цьому ключі, як не згадати нещодавні «виступовання» тієї ж депутатки Третякової, яка буквально на днях вона договорила до того, що, виявляється, саме прокурори (вона їх називає завжди першими), судді і військові винні в тому, що частина громадян України сплачують найбільше податків на користь забезпечення виплат високих пенсій не собі, а саме вказаним вище категоріям пенсіонерів. Тобто виявляється, що саме спеціальні пенсіонери віком 60+ і 70-80 років винні в тому, що більшість громадян України отримують сміхотворну пенсію, а не влада, яка вже скільки років безконтрольно витрачає гігантські кошти на закупівлю по завищеним цінам, скажімо, нових службових авто чи якісь нікому не потрібні проекти. Скажіть усім ображеним пенсіонерам, пані Галино, кого саме за такі

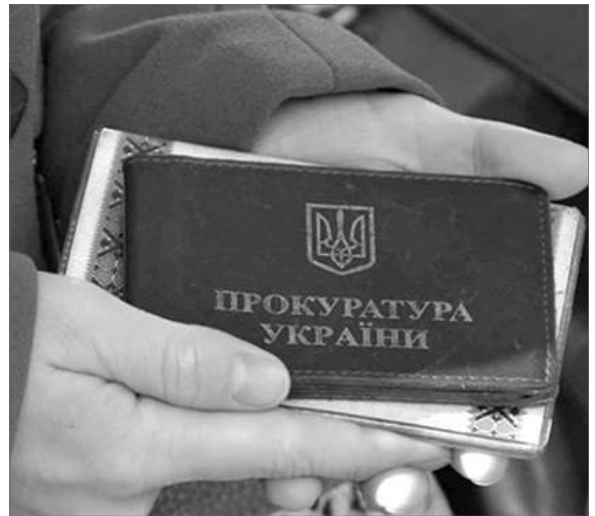
дії притягнули до кримінальної відповідальності і чи повернули перераховані із бюджету ці величезні кошти назад?

А може вона й названі «справедливі» посадовці просянять, за що саме влада виплачує керівникам тих же збиткових державних корпорацій зарплати в сумі більше аніж по 1 млн грн на місяць або так званним членам наглядових рад по 300-400 тис. гривень у місяць за те, що вони збираються в Україні раз чи два на рік, щоб «побазікати»?! А може хтось із них пояснить, за що саме урядовці

підвищили і виплачують в якості заробітної плати по 500 тис. грн у місяць керівнику Рахункової палати і трохи менше її заступникам, в той же час, коли ця структура будь-яких фактів «розбазарювання» бюджетних коштів останнім часом не виявляла й суспільство про це не повідомляла? І таких прикладів безліч.

Або як можна назвати «знання» самої Галини Третякової про те, що їй особисто перешкоджають «одним розчерком пера» прийняти рішення про урівняння всіх, в тому числі й прокурорів, силовиків та військових, до однакових принципів нарахування та перерахунку пенсій (тільки не смійтеся) – верховенство права(!) та представники тих «когорт», які теж отримують спеціальні пенсії й широко представлені у робочих «групах» з обговорення даного законопроекту? При цьому, пані депутатка дуже бідкалася, що в цих групах, навпаки, мало представників установ, яких, виявляється, «дискредитували» роками, зокрема й руками Конституційного Суду України, який, мовляв, дуже швидко повертав прокурорам і суддям пенсійні привілеї, незважаючи на відповідні рішення Верховної Ради України. Ну хіба це не чистосердне визнання посадовицею своєї вини в ігноруванні верховенства права та в умисному невиконанні рішень КСУ, що спричинило і спричинить у майбутньому колосальні матеріальні збитки нашої держави, тим більше в умовах війни?

Або хіба не буде доказом винуватості Галини Третякової оприлюднена в ЗМІ її дискусія на засіданні профільного комітету ВРУ щодо підбурювання нею до голосування за неконституційний законопроект, в якому вона пропонує в порушення вимог Основного Закону країни не тільки позбавити права всіх силовиків і військових отримувати підвищену пенсію, а й права перераховувати її в разі підвищення посадових окладів їх працюючим колегам, що дозволено нині діючим законом, а тому новий

закон у відповідності до Конституції України не може скасувати це право, бо не має зворотної дії у часі. А як тоді бути із вимогами Закону «Про статус народного депутата України» про те, що народний депутат зобов'язаний додержуватися вимог Конституції та законів України при виконанні своїх повноважень?

Скажу більше (бо все це в майбутньому буде використано як доказ), у відповідь народному депутату України Григорію Мамці, який, до речі, єдиний із депутатів проявив принциповість, назвавши таку її пропозицію неконституційною, та зробив їй зауваження за обман, бо таке право сьогодні мають не тільки прокурори, а й ті ж народні депутати, які теж одночасно отримують і зарплату, і пенсію, вона не знайшла нічого більш аргументованого, як запропонувати йому самому відмовитись від отримання пенсії. Як порадили їй слухачі цих дебатів, краще б вона відмовилася від своєї офіційної зарплати на користь ображених пенсіонерів!

Замість післяслова. У мене інколи навіть складається враження, що дехто у владі (як це було колись і при Януковичу) переоцінює свої можливості на предмет свого вічного перебування на посаді. Роз'яснюю: це неможливо хоча б тому, що українці ментально, а не лише за територіальною ознакою, більше європейці, аніж азіати, а тим більше – не ординці, хоча, звісно, і такі є серед нас. Насамкінець скажу таке: лише коли зміниться влада (хочеться, щоб це відбулося швидше і лише демократичним шляхом) і всі судді ухвалюють остаточні рішення по всіх таких позовах на користь спеціальних пенсіонерів, у тому числі і прокурорів, ви тільки уявіть, які матеріальні і моральні збитки буде змушена відшкодувати постраждалим наша держава? А нам ще треба відбудувати країну.

Слава Україні!

Адміністративний збір

Як анонсується, законопроект № 4380 – це про повагу до гідності людини та розвиток громад, а не про прибуток.

Лариса БІЛОЗІР,
народна депутатка Верховної Ради України
IX скликання

Трансформація системи надання адмінпослуг

Що передбачає проект закону «Про адміністративний збір», як він трансформує систему надання адмінпослуг і які кроки потрібні після ухвалення? Для початку зазначимо, що незабаром Верховна Рада розглядатиме цей законопроект у другому читанні. Разом із тим, довкола нього вже виникло чимало міфів і хибних уявлень – зокрема про «нові побори» та «подорожчання сервісу». Окремі з них вважаю найбільш шкідливими для розуміння суті змін.

Тема адміністративного збору – складна, технічна й водночас дуже чутлива. Вона стосується державних послуг, грошей і довіри до влади. А це ідеальне підґрунтя для маніпуляцій та популізму. Найшкідливішим, як на мою думку, є міф про те, що «всі послуги стануть платними». Такі заголовки масово ширилися в соцмережах і навіть у серйозних ЗМІ. Насправді це – неправда. Законопроект чітко зберігає безоплатність соціально важливих послуг, зокрема для ВПО, ветеранів, малозабезпечених громадян. Безкоштовними залишаються й реєстрація народження, смерті, видача першого паспорта – а це понад 50% найзатребуваніших послуг. Навіть у випадках, коли послуга стає платною, йдеться не про комерційний прибуток, а про часткову компенсацію витрат. Сьогодні частина таких послуг і так часто сплачується, але без єдиних правил. У «сірій зоні» – незрозумілі платежі за «консультації», неофіційні рахунки, готівка тощо. Законопроект № 4380 наводить лад у цій сфері. Ми пропонуємо прозору модель, коли плата офіційна, зрозуміла, залишає кошти в бюджеті громади й працює на покращення сервісу.

Інший поширений міф – «держава хоче заробити на людях». Але адмінзбір – це не прибуток, а механізм виживання й розвитку. Наприклад, реєстрація шлюбу сьогодні коштує... 85 копійок. Чи може за такі гроші хтось забезпечити нормальну роботу? Ні. І тому послуги покриваються з місцевих бюджетів, які й так у «стані стресу». Наступний міф, що

цей закон «вдарить» по простих громадянах. Насправді – навпаки. Закон покликаний зберегти й розвинути мережу послуг у громадах, де зараз ЦНАПи втрачають працівників, а якість послуг знижується через хронічне недофінансування. Якщо громадянин не зможе отримати послугу в себе в громаді, йому доведеться їхати до обласного центру. А це – додаткові витрати, час і труднощі, особливо для літніх людей чи ветеранів. І нарешті, стандартне: «це не на часі». Насправді – саме час. Війна чітко показала, що сильна держава – це не лише армія, а й спроможні громади, які можуть надавати послуги людям на місці й підтримувати ЗСУ. Закон створює передбачувану, прозору систему фінансування – замість виживання за залишковим принципом.

«Рятівне коло»

Законопроект № 4380 також часто називають «рятівним колом» для ЦНАПів, адже він посилює фінансову спроможність громад в умовах війни та обмежених бюджетів. І це, справді так. Проект закону пропонує не нові податки, а зрозумілий, справедливий підхід до адміністративного збору, де частина коштів іде в місцевий бюджет. Сьогодні утримання ЦНАПів – це величезне навантаження на місцеві бюджети. Наприклад, витяг із ДРАЦС коштує менше гривні, а на утримання одного ЦНАПу йдуть мільйони: зарплати, оренда, техніка, комунальні послуги, цифрові сервіси. Адміністратори масово звільняються через низькі зарплати, а держава постійно додає нові послуги, особливо з огляду на війну – для ВПО, у межах програм «Відновлення, обліку ветеранів, військовослужбовців тощо.

У той же час, адміністративний збір покриває близько 30% витрат. Якщо ми піднімемо це покриття хоча б до 60–70%, вивільнені кошти можна буде направити на пріоритетні речі – підтримку ЗСУ, допомогу сім'ям військових, розвиток громад. Зазначу також, що для впровадження законопроекту, велике значення має підтримка міжнародних партнерів. Як ми знаємо, протягом років ЄС, програми технічної допомоги, міжнародні

фонди вкладали значні ресурси в створення мережі ЦНАПів, навчання персоналу, цифровізацію. Але без сталої фінансової моделі ці досягнення можуть бути втрачені.

Механізм фінансової більшості

Зазначений законопроект створює саме таку модель: він дає громадам механізм для фінансової стабільності, не вимагаючи нових зовнішніх ресурсів. Це важливо й для виконання Україною зобов'язань перед ЄС. До речі, цей закон згадується в Звіті Європейської Комісії по Україні 2024 року та у Дорожній карті реформи держуправління. Для міжнародних партнерів це – сигнал, що Україна спроможна ухвалювати системні рішення, а не лише тимчасові заходи. Водночас після його ухвалення, важливими є ті кроки, які мають зробити місцева влада та уряд. Перш за все, має бути синергія між урядом та громадами. Від КМУ очікуємо конструктивної роботи над другим читанням законопроекту. Маємо залишити відомчі інтереси осторонь і зосередитися на головному – доступності, якості й прозорості послуг для кожної громади.

А від місцевої влади всі чекають, що вона забезпечить збереження якісного сервісу й доступності послуг, зокрема безоплатних. Прозорий збір означає і прозорі очікування: громадяни мають право на якісний сервіс, а не на черги, закриті кабінети й «супутні» платежі... Можу вас запевнити, це не «перекладання відповідальності», це – будівництво відповідальної системи: держава – створює умови, громада – надає послугу, людина – отримує результат. На сьогодні, ми готуємося до максимально інклюзивного процесу доопрацювання законопроекту до другого читання. При цьому плануємо уточнити: розміри адміністративних зборів, критерії платності та безоплатності послуг, методику розрахунку собівартості послуг, чітке розмежування ролей уряду, ОМС і центральних органів.

Це буде чесна модель, де кожен знає, за що платити, куди йдуть кошти і який сервіс він отримає у відповідь. Це – про повагу до гідності громадянина, про стабільність громад і про державу, яка тримається не лише на армії, а й на якості щоденних послуг. Тож законопроект № 4380 – це про єдині правила, прозору оплату, чесну ціну й справедливе фінансування послуг у громадах. Він не лише рятує ЦНАПи від занепаду, а й допомагає громадам стати сильнішими, а людям – отримувати якісні послуги в себе вдома.

Належна правова процедура

Членкиня ВРП Оксана Кваша про особливості дисциплінарної відповідальності суддів

Не так давно заступниця голови Вищої ради правосуддя Оксана Кваша прибула з робочим візитом у Чернівці. Вона також взяла участь і виступила на міжнародній науково-практичній конференції «Конституційні засади належної правової процедури: виклики євроінтеграції», яка відбулася в тамтешньому університеті імені Юрія Федьковича 13–14 червня.

Свій виступ доповідачка присвятила темі «Дисциплінарна відповідальність суддів: належна правова процедура як гарантія незалежності суду», акцентувавши увагу присутніх на проблемах законодавчого врегулювання належної процедури дисциплінарного провадження. Як на її думку, сьогодні вони потребують наукового вирішення. Належна правова процедура є системою елементів, які мають універсальний характер та слугують ідеологічним підґрунтям будь-якого юридичного процесу. «Недостатньо чітке формулювання в законі підстав дисциплінарної відповідальності суддів, недосконалість правових норм зумовлюють різне їх тлумачення, і, як наслідок, відсутність уніфікованого підходу до їх застосування, єдиної та послідовної практики ухвалення рішень щодо дисциплінарної відповідальності суддів», – зазначила спікерка.

На переконання О. Кваші, без незалежності судді не може бути правосуддя як такого, водночас незалежність судді тісно пов'язана з його відповідальністю. Зрештою, незалежність судді та його відповідальність забезпечують здійснення правосуддя, а отже – досягнення справедливості.

Представниця ВРП звернула увагу, що у Висновку КРЕС № 27 (2024) про дисциплінарну відповідальність суддів зазначено, що в тому разі, якщо відповідальність суддів не регулюється чітко та належним чином – підривається незалежність судової влади. А Вища рада правосуддя відповідно до Конституції України забезпечує здійснення дисциплінарним органом дисциплінарного провадження щодо судді.

Як було зазначено, у 2024 році у ВРП було сформовано Службу дисциплінарних інспекторів. Рада призначила керівника, заступника керівника служби дисциплінарних інспекторів та 21-го дисциплінарного інспектора строком на 5 років. При тому дисциплінарним інспекторам передано приблизно 11 тисяч дисциплінарних проваджень (скарг), в яких на день початку роботи служби Дисциплінарною пала-

тою не ухвалено рішення про відкриття дисциплінарної справи. Крім того, дисциплінарним інспекторам розподіляються нові дисциплінарні скарги, що надходять на розгляд ВРП: у 2025-му щомісяця надходить в середньому до 800 дисциплінарних скарг.

Загалом станом на 1 червня цього року за участі дисциплінарних інспекторів завершено розгляд понад 4100 дисциплінарних скарг. Дисциплінарні палати ВРП ухвалювали рішення про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та застосування дисциплінарного стягнення у виді подання про звільнення судді з посади за вчинення істотних дисциплінарних проступків, якими, зокрема, визнавалися такі дії суддів: позапроцесуальне спілкування судді з учасниками справи; допущення суддею поведінки поза службовою діяльністю, що підриває авторитет правосуддя (керування транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння, ігнорування пропозиції для проходження огляду на стан сп'яніння); співпраця судді з представниками російської федерації, підтримка окупаційної влади; вчинення суддею правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Оксана Кваша також зазначила, що концепція правової процедури стала універсальною через рішення ЄСПЛ і поширюється як на процесуальне судочинство, так і на правові процедури, яких повинні дотримуватися суб'єкти владних повноважень під час прийняття відповідних актів стосовно прав, свобод та законних інтересів людини. Належна правова процедура органічно пов'язана з громадянським суспільством та правовою державою. Вона властива будь-якому цивілізованому судочинству та включає як процесуальні гарантії захисту особистих прав, так і правові механізми обмеження свавілля держави.

Заступниця голови ВРП також повідомила, що у Верховній Раді України зареєстро-

вано два проекти Закону «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення дисциплінарних та інших процедур» (реєстраційні номери № 13137 та № 13137-1). Адже в контексті потреби вдосконалення процедури дисциплінарного провадження має стати більш чітко законодавче визначення підстав дисциплінарної відповідальності суддів. Вказаними законопроектами, зокрема, пропонується більш чітко визначити підстави дисциплінарної відповідальності судді та уточнити види дисциплінарних стягнень, які можуть застосовуватися до суддів. Як прозвучало, на сьогодні ці законопроекти перебувають на опрацюванні у Вищій раді правосуддя задля надання відповідного консультативного висновку. З метою забезпечення авторитету правосуддя, незалежності суддів та судової влади ВРП вирішила звернутися до Єврокомісії «За демократію через право» (Венеційська Комісія) з проханням надати висновок щодо відповідності європейським стандартам норм, запропонованих цими законопроектами (рішення Ради від 22 травня 2025 року № 1110/0/15-25).

Резюмуючи сказане, О. Кваша зазначила: «Українці є європейською нацією. Ми довели це, особливо в умовах війни. Нам потрібно далі вдосконалюватися, підвищувати рівень правової культури, правової свідомості та відповідального ставлення до виконання законів», – сказала представниця ВРП.

Про «фундаментальну юриспруденцію»

Для того, аби адекватно відповідати на виклики часу, юридична наука має заглиблюватися у фундаментальні проблеми. Від їх вирішення залежить ефективність практичної діяльності по забезпеченню правопорядку в суспільстві.

Олександр КОСТЕНКО,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України

Інтерпретація феномена «право»?

Як свідчить історичний досвід, самому феномену «право» можуть надаватися різні інтерпретації і залежно від цього правові засоби по-різному використовуються в соціальній практиці. Наприклад, при демократії й автократії. Іншими словами, інструменти права можуть використовуватися як для творення добра, так і для зловживань. Виникає питання: як слід інтерпретувати феномен «право» аби його можна було ефективно використовувати як інструмент для забезпечення правопорядку, сприятливого для суспільного добробуту і прогресу? Для здійснення такої інтерпретації потрібна юридична наука, що має адекватний методологічний інструментарій. Якою ж саме має бути ця юридична наука?

Що стосується «пошуку» такої юридичної науки, то тут слід навести цитату Гуго Гроція про справжню наукову юриспруденцію. Так, Г. Гроцій, розглядаючи питання, що є справжньою юридичною наукою, писав: «Багато хто до цих пір намагався надати цій галузі (тобто юриспруденції, – О. К.) наукової форми, але ніхто не зміг цього зробити, та й, по правді кажучи, це неможливо було здійснити інакше як ... відокремивши те, що виникло внаслідок встановлення, від того, що випливає із самої природи».

Соціальний натуралізм

Що ж то таке «сама природа», з якої, за Гуго Гроцієм, має «впливати» наукова форма юриспруденції? Із розвитку, зокрема, ідей Дж. Локка й Е. Дюркгейма впливає ідея про існування, поряд із фізичною і біологічною формами природи, також соціальної її форми, так би мовити, «третьою

природою», яка відрізняється від фізичної і біологічної природи та існує за своїми законами, відмінними від фізичних і біологічних. Ці закони є законами соціальної природи. Люди мають відкривати їх для себе й керуватися ними в своєму суспільному житті. Якби ці закони реально не існували й не діяли в суспільстві, то людям було б усе дозволено, тобто керуватися сваволею та ілюзіями. За такої ситуації було б неможливим існування самого людського суспільства.

Вчення, що визнає існування соціальної природи, яка існує за своїми власними законами, відмінними від законів фізичної і біологічної природи, називається соціальним натуралізмом [Див.: Костенко О. М. «Нові очі» для нового часу (про соціальний натуралізм). Луцьк : Терен, 2022. - 128 с.]

Закони соціальної природи впливають із природної необхідності, на якій засновується суспільне життя людей. Тобто закони соціальної природи – це правила суспільного життя людей, які породжуються природною необхідністю, що існує в суспільному житті людей. Ще наші пращури відкрили закон соціальної природи, який формулюється так: «Necessitas vincit legem» («Необхідність вище законів влади»). Відповідно до цього можна стверджувати про наступний принцип соціального натуралізму: «природна необхідність, що відображається в законах соціальної природи, вище законодавства, створюваного людьми (в тому числі й конституцій)».

Згідно із соціальним натуралізмом, найвища влада для людей – це влада законів соціальної природи, які відображають природну необхідність. Це положення реалізується, наприклад, в інституті дерогації, тобто в відступі від дотримання певних задекларованих у позитивному законодавстві про права людини через природну необ-

хідність, викликану війною, пандемією чи іншою стихією.

Фундаментальна юриспруденція

Виходячи із зазначеного, уявляється, що може бути сформульоване «основне питання» юриспруденції: що є першоджерелом права – воля і свідомість людей чи закони соціальної природи? Відповідно до соціального натуралізму відповідь на нього має бути такою: першоджерелом права є закони соціальної природи, що породжуються природною необхідністю, яка існує в суспільному житті людей. Різновидом законів соціальної природи є, зокрема закони природного права, які люди мають пізнавати (відкривати) і втілювати в форму позитивного законодавства, звичаїв, правової культури тощо.

Отже, закони природного права мають визнаватися фундаментом юриспруденції, а таку юриспруденцію можна назвати «фундаментальною юриспруденцією». Згідно з її положеннями, принцип «верховенства права», що знаходить своє відображення в законодавстві, мав би формулюватися як «принцип верховенства законів природного права».

Дотримання законів соціальної природи і зокрема законів природного права називають ще здоровим глуздом. Тому можна також стверджувати, що основою права є здоровий глузд, а це ніщо інше, як стан узгодженості свідомості людей з законами соціальної природи. Правова культура людей, законодавство й практика його застосування, зокрема і правосуддя, мають бути проявом здорового глузду. Більшість людей на світі не порушує законодавство, бо керується саме здоровим глуздом.

А яку ж роль тоді виконують воля і свідомість громадян, зокрема законодавця? Згідно із соціальним натуралізмом, воля і свідомість людей – це засоби для пізнання (відкриття) реально існуючих і діючих у суспільстві законів соціальної природи та втілення їх у позитивному законодавстві (Конституції, Цивільному кодексі, Кримінальному кодексі тощо) та в правовій культурі людей.

Із соціально-натуралістичної доктрини юриспруденції впливає наступна інтер-

претація феномена «право»: право – це реально існуючі й діючі в суспільстві незалежно від волі та свідомості людей закони соціальної природи, пізнані (відкриті) людьми і втілені в форму позитивного законодавства та правової культури людей. У світлі соціального натуралізму, юридична наука полягає в пізнанні (відкритті) законів соціальної природи, різновидом яких є закони природного права, і сприянні їх втіленню у форму позитивного законодавства та в практику його застосування. Саме ж законодавство чи акти його застосування мають визнаватися неправовими, якщо вони не узгоджуються з законами природного права.

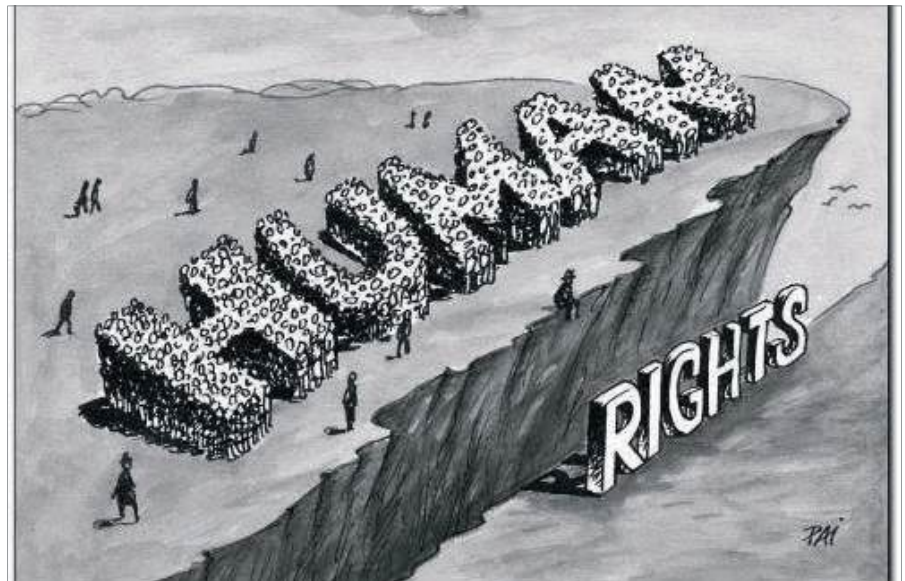
Таке соціально-натуралістичне праворозуміння виключає ідею, якої тримається позитивістське праворозуміння, що першоджерелом права є воля і свідомість, які можуть набирати форму правової сваволі і правових ілюзій і які можуть проявлятися в зловживаннях правовими інструментами (наприклад, у виданні неправих законодавчих актів, при постановленні неправосудних рішень судами тощо).

Правопорушення за соціально-натуралістичним праворозумінням

Згідно із соціально-натуралістичним праворозумінням правопорушення – це прояв неузгоджених з законами соціальної природи волі і свідомості, що проявляються в порушенні законів соціальної природи, відображених у позитивному законодавстві (Конституції, Цивільному кодексі, Кримінальному кодексі тощо). В світлі соціально-натуралістичного праворозуміння визнати правопорушення можна лише те діяння, яке порушує закони соціальної природи, відображені в чинному позитивному законодавстві. Це й критерій протистоїть практиці визнання діяння правопорушенням, керуючись сваволею і ілюзіями (як, наприклад, це мало місце за радянського тоталітаризму – визнання приватно-підприємницької діяльності правопорушенням).

«Основне питання» юриспруденції: шляхи вирішення

Отже, згідно методології соціального натуралізму, «основне питання» юриспруденції слід вирішувати так: першоджерелом права є закони соціальної природи і, зокрема, закони природного права, які мають пізнаватися (відкриватися) людьми та втілюватися у форму позитивного законо-

давства. З такого вирішення «основного питання» випливає, що усі люди і народи, - а також, зокрема, законодавці, суди та державні службовці, в своїй соціальній практиці мають керуватися принципом верховенства законів соціальної природи, й зокрема принципом верховенства законів природного права.

Таке вирішення «основного питання» юриспруденції, втілене в соціальну практику, може сприяти забезпеченню правопорядку, узгодженого із законами соціальної природи, зокрема із законами природного права. Засобом для забезпечення цього правопорядку має бути правова культура громадян, заснована на принципі верховенства законів соціальної природи, одним з різновидів яких є закони природного права. Цим принципом мають керуватися всі: законодавці, судді, службові особи, громадяни, а в міжнародно-правовій сфері – навіть народи. Порушення цього принципу є проявом сваволі та ілюзій, що породжує різноманітні соціальні аномалії: конфлікти, війни, злочинність, корупція, зловживання тощо.

Доктрина соціально-натуралістичної юриспруденції може бути використана, зокрема, для вдосконалення концепції професійної підготовки юристів, яка б передбачала не лише вивчення позитивного законодавства, а й формування правової культури юристів, заснованої на принципі верховенства законів природного права.

«Фундаментальна основа» для юросвіти

У світлі ідеї, що першоджерелом права є закони соціальної природи, і, зокрема,

закони природного права, стає очевидним, що для праворозуміння всіх людей і народів є «спільний знаменник» – це закони природного права, що реально існують і діють у суспільному житті всіх людей і народів незалежно від їх волі і свідомості. Виходячи з цього, цілком можливою є юридична освіта на так званій «фундаментальній основі» в усьому світі, незалежно від особливостей законодавства в різних країнах. Свого часу підготовка на «фундаментальній основі» універсальних юристів мала місце в Болонському університеті. Такі фахівці могли пристосуватися до застосування законодавства, що існувало будь-якій країні світу. Цьому феномену сприяло також поширення по всьому світу універсальних норм так званого «римського права», що засновувалося на принципі верховенства законів природного права. В сучасних умовах міжнародної інтеграції пошук «спільного знаменника» в праворозумінні та юридичній освіті є досить актуальною проблемою.

Заснована на фундаменті верховенства законів природного права «фундаментальна юриспруденція» може сприяти порозумінню між усіма людьми і народами та формуванню міжнародного правопорядку, що забезпечує їх мирне співіснування. Воєнна агресія росії проти України стала можливою, зокрема, тому, що сьогодні міжнародний правопорядок не засновується на спільному для всіх людей і народів фундаменті – на принципі верховенства законів природного права. Одним із способів запобігання війнам є формування в усьому світі правової культури людей, яка спирається на цей принцип.

Множинне громадянство:

що змінює новий закон і які ризики він несе Україні?

Вісімнадцятого червня Верховна Рада ухвалила закон про множинне громадянство (№ 11469). Це – шанс для діаспори чи виклик для конституційної системи? Про це в аналітиці нижче. Перше, що варто сказати, ініціатива може докорінно змінити підхід до громадянства в Україні та має стратегічне значення, особливо для мільйонів українців, які через повномасштабне вторгнення отримали тимчасовий захист за кордоном. Розберемося, що саме пропонується, які проблеми це вирішує і які дискусії точаться навколо цієї чутливої теми.

Кирило ІОРДАНОВ,
адвокат Адвокатського об'єднання «Barristers»

«Єдине громадянство»: Як це працює (не працює) зараз?

Конституція України в статті 4 чітко закріплює принцип єдиного громадянства. На підставі цього Закон «Про громадянство України» встановлює, що добровільне набуття громадянством України громадянства іншої держави є підставою для втрати українського громадянства.

Як на перший погляд, звучить односторонньо, але на практиці механізм не працює. По-перше, процедура не є автоматичною. Втрата громадянства не відбувається в момент отримання іншого

громадянства цих країн. Постає болючий вибір: інтегруватися в нове суспільство, отримавши його паспорт, але ризикуючи втратити юридичний зв'язок з Батьківщиною, або відмовитися від нових можливостей заради збереження українського громадянства?

Що пропонує новий закон?

Президентська ініціатива пропонує «подвійне громадянство» в його класичному розумінні, а запровадження інституту множинного громадянства. Це більш гнучкий підхід, який легалізує наявність у гро-

інші держави, які не проводять агресивної політики щодо України.

По-третє, встановлюється категорична заборона на набуття громадянства держави-агресора (російської федерації), що вважатиметься підставою для примусової втрати громадянства України. Крім того, навіть за наявності паспорта «дружньої» країни, громадяни з множинним громадянством не зможуть обіймати посади, що пов'язані з виконанням функцій держави (наприклад, бути суддями, депутатами, міністрами), доки вони не відмовляться від іноземного громадянства. Нарешті, закон також спрощує процедуру отримання українського громадянства для іноземців, які захищали Україну, та для представників діаспори, не вимагаючи від них відмови від першого паспорта.

Чому це стратегічно важливо для України та її біженців?

Ухвалення цього закону – це крок, спрямований на вирішення кількох стратегічних завдань. Найперше, це збереження нації. Легалізація множинного громадянства дозволить мільйонам українців, що виїхали, отримати правовий статус у країнах перебування без розриву зв'язку з Україною.

Окрім цього важливим аспектом є правова визначеність. Українці за кордоном отримають впевненість, що їхній український паспорт та всі пов'язані з ним права залишаються непорушними. Також це стосується демографічного та економічного потенціалу. Замість того, щоб втратити мільйони людей, Україна отримує шанс на їхню участь в економічному житті. І наостанок, це потужний сигнал для української діаспори по всьому світу: «Ви – наші, ви нам потрібні», що допоможе протидіяти асиміляції.

«Підводні камені», або Фундаментальні ризики реформи

Попри очевидні переваги, ініціатива містить низку фундаментальних юридичних ризиків та суперечностей, які

паспорта, а вимагає складного процесу, який завершується указом Президента України. Такі укази видаються рідко й не носять масового характеру. По-друге, держава не має ефективних інструментів для відстеження, чи набув її громадянин інший паспорт. По-третє, це створює правову колізію: мільйони українців де-факто мають паспорти інших держав, живучи в «сірій зоні» та формально порушуючи закон.

Повномасштабна війна загострила цю проблему до краю. Українці, які рятуються від війни в країнах ЄС, Канаді чи

мадянина України паспортів інших держав, але з певними умовами та обмеженнями.

Ключові зміни можна окреслити кількома основними напрямками. По-перше, замість заборони та покарання пропонується прозорість: громадяни України будуть зобов'язані декларувати наявність громадянства іншої країни, що дозволить державі розуміти, хто з її громадян має такий статус. По-друге, набуття громадянства буде можливим лише для держав, які увійшли до переліку «дружніх». Йдеться насамперед про країни Європейського Союзу, США, Канаду, Велику Британію, Японію та

Ключові зміни можна окреслити кількома основними напрямками. По-перше, замість заборони та покарання пропонується прозорість. По-друге, набуття громадянства буде можливим лише для держав, які увійшли до переліку «дружніх».

викликають серйозне занепокоєння в експертному середовищі. Ключова проблема – потенційна неконституційність. Законопроект пропонує звичайним законом змінити підхід до питання, яке регулюється статтею 4 Конституції. Вказана стаття 4 Основного Закону звучить лаконічно, але неоднозначно: «В Україні існує єдине громадянство».

Протягом десятиліть в нашій країні існують два фундаментально різні підходи до тлумачення цієї норми. Перший – це жорстка інтерпретація: «Єдине громадянство» означає повну і безумовну заборону для громадянина України мати паспорт будь-якої іншої держави. Тобто, якщо ти українець, ти не можеш бути одночасно громадянином, наприклад, Польщі чи Канади. Саме на цьому тлумаченні базувався чинний досі закон.

Другий підхід – ліберальна (історична) інтерпретація: ця норма має історичне підґрунтя. Вона була запроваджена для запобігання федералізації та сепаратизму. Тобто «єдине громадянство» означає, що в Україні не може бути «громадянства Львівської області» чи «громадянства АР Крим». Вона спрямована на забезпечення унітарності держави, а не на заборону мати паспорт іншої суверенної країни.

Замість того, щоб ініціювати складну процедуру внесення змін до статті 4 Конституції (що потребує 300+ голосів і часу), автори законопроекту пішли іншим шляхом. Вони, по суті, пропонують звичайним законом (який ухвалюється 226 голосами) встановити, що правильною є друга, ліберальна інтерпретація. Тобто закон каже: «Ми вважаємо, що Конституція не забороняє мати паспорт іншої держави, тому ми це дозволяємо, але з певними правилами».

Це може бути ненадійною юридичною конструкцією. По-перше, закон не може тлумачити Конституцію, яка має вищу юридичну силу. Закони повинні відповідати їй, а не навпаки. Офіційно тлумачити Конституцію може лише один орган – Конституційний Суд України.

Крім цього, існує ризик скасування закону. Якщо він буде підписаний у такій редакції, будь-яка група народних депутатів або й сам Президент зможуть звернутися до КСУ з поданням про його неконституційність. І якщо Конституційний Суд стане на бік першої, жорсткої інтерпретації статті 4, то весь закон про множинне громадянство буде визнано неконституційним і скасовано.

Таким чином, законодавець буде всю реформу на припущенні, що його тлумачення Конституції є правильним, не маючи офіційного висновку КСУ. Це створює фундаментальний ризик того, що вся ця складна й важлива система може бути зруйнована одним рішенням Конституційного Суду України в майбутньому, що породить правовий хаос.

По-друге, це загроза для українців на окупованих територіях. Закон пропонує позбавляти громадянства за «добровільне» набуття паспорта держави-агресора. Однак поняття «добровільності» в умовах окупації є фікцією. Російський паспорт часто є умовою виживання, доступу до медицини, роботи та елементарної безпеки. Буквальне застосування цієї норми може призвести до масової втрати громадянства сотнями тисяч жертв окупації, яких держава, навпаки, прагне реінтегрувати. Це створює ризик появи нової категорії осіб без громадянства (апатридів) та дає потужний козир російській пропаганді.

По-третє, виникає ризик створення «громадян другого сорту». Обмеження для біпатридів щодо зайняття державних посад, роботи в правоохоронних органах чи СБУ прямо суперечить статті 24 Конституції, яка гарантує рівність усіх громадян у своїх правах. Замість об'єднання нації, така норма може інституціоналізувати ієрархію громадян: «повноцінних» з одним паспортом і «неповноцінних» з кількома. Це – небезпечний прецедент, що підриває основи демократичного ладу.

По-четверте, виникають питання до верховенства права. Законопроект не містить ані самого переліку «дружніх» країн, ані чітких критеріїв для його

формування. Натомість пропонується, щоб цей перелік визначався підзаконним актом Кабінету Міністрів. Це означає, що фундаментальне право людини – громадянство – ставиться в залежність від адміністративного рішення, яке може змінюватися залежно від політичної кон'юнктури. Це підриває принцип правової визначеності, адже статус особи може змінитися не через зміну закону, а через просте рішення уряду.

Нарешті, залишаються відкритими питання національної безпеки, на які вказує й Головне науково-експертне управління ВРУ. Як бути з військовим обов'язком, оподаткуванням, лояльністю в разі конфлікту інтересів між країнами громадянства? Закон декларує, що іноземний паспорт не звільняє від обов'язків перед Україною, але детальні механізми їх реалізації залишаються нерегульованими.

Як післяслово

Отже новий закон став реальністю: коротко про підсумки голосування. Станом на 18 червня, законопроект № 11469 успішно пройшов друге читання у Верховній Раді й прийнятий в цілому. Загалом же, можна сказати, – це прагматична відповідь на виклики, породжені війною та глобалізацією. Для мільйонів українців за кордоном це шанс уникнути болісного вибору між майбутнім та корінням. Для України – це інвестиція в збереження свого найціннішого капіталу – людей. Успіх цієї реформи залежатиме від того, чи зможе законодавець знайти крихкий баланс між необхідною лібералізацією та безумовним дотриманням конституційних принципів і вимог національної безпеки.

Рішучий крок до справедливості – ратифікація Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду

Двадцять четвертого жовтня 2024 року Україна ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду. Це рішення не просто юридичний акт. Це – наш принциповий вибір на користь міжнародного правосуддя, притягнення до відповідальності воєнних злочинців.

Дмитро ЛУБІНЕЦЬ,

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини

Що вже зроблено?

Універсальна юрисдикція. Ратифікація стала лише початком. Сьогодні Україна крок за кроком впроваджує положення Римського статуту у своє національне законодавство. І цей процес уже приносить конкретні зміни. Тепер іноземці або особи без громадянства, які скоїли міжнародні злочини за межами України, але перебувають на нашій території, можуть бути притягнуті до відповідальності за українськими законами. Це розширює наші можливості боротися з безкарністю.

Командна відповідальність. В українське законодавство введено принцип, за яким командири відповідають за злочини, скоєні підлеглими, якщо вони знали або повинні були знати про ці дії й не вжили належних заходів. Визначення міжнародних злочинів. Кримінальний кодекс України оновлено та доповнено нормами. Вони гармонізують українське законодавство з положеннями Римського статуту щодо злочинів проти людяності та геноциду.

Наразі реалізація змін у національне законодавство триває. У парламенті пра-

цюють над:

- окремим законом про кримінальну відповідальність за міжнародні злочини;
- збільшенням максимального строку покарання до 30 років;
- створенням спеціалізації суддів, що розглядатимуть воєнні та військові злочини;
- створенням (відновлення) військових судів.

Це все важливо, бо кількість воєнних злочинів зростає. За даними Офісу Генпрокурора, станом на червень 2025 року зареєстровано понад 172 тисячі воєнних злочинів. Зазначу, що Офіс Омбудсмена України також залучений до розробки змін до законодавства, а також до міжнародних ініціатив на підтримку постраждалих.

Підтримка потерпілих та свідків: комплексні заходи. Окрім законодавчих змін, Україна формує нову інфраструктуру підтримки для потерпілих та свідків. Це – не менш важлива частина впровадження міжнародного правосуддя. Координаційний центр підтримки потерпілих і свідків при Офісі Генерального прокурора вже надав допомогу понад 1 500 особам у дев'яти регіонах країни.

У пілотних судах створюються відділи підтримки потерпілих та свідків воєнних злочинів, які надаватимуть консультаційну та іншу допомогу. Запроваджується також пілотний проект щодо реалізації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, що включає створення Центрів захисту дитини (за моделлю

Барнахус). Окрім того, з жовтня 2023 року в системі безоплатної правової допомоги реалізується важлива ініціатива – залучення психологів до кримінальних проваджень за участі дітей. Психологи працюють через спеціальний реєстр, до якого станом на 28 травня 2025 року входить 285 фахівців.

Слід зазначити, що в другому кварталі 2024 року кількість запитів на участь психологів значно зросла. Це свідчить про те, що потреба в їхніх послугах збільшується, але наявних спеціалістів у реєстрі недостатньо, щоб задовольнити всі запити. Тому зараз особливо важливо залучити до проекту нових психологів.

Україна і світ: тепер боротьба – спільна

Ратифікуючи Римський статут, Україна на себе взяла не лише зобов'язання, а й отримала право вимагати від світової спільноти рішучих дій. Як бачимо, паралельно з національними реформами працює й міжнародна коаліція. 14 липня 2022 року в Гаазі 45 країн підтримали декларацію про координацію зусиль у розслідуванні таких злочинів і створення Діалогової групи з підвітності. Її було офіційно засновано 3 березня 2023 року у Львові на конференції «Об'єднані заради справедливості». А 7 травня цього року в Києві відбулася зустріч міністрів Діалогової групи та конференція «United for Justice. United for Survivors», присвячена розслідуванню воєнних злочинів та підтримці постраждалих. Зазначу, що Офіс Омбудсмена долучений до Напряму 4 (Civil Society Documentation Efforts) (Документація громадянського суспільства).

Важливим кроком стало ухвалення 9 травня 2025 року у Львові країнами-учасницями Core Group Львівської заяви про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Його буде засновано під егідою Ради Європи, а міститиметься він у Гаазі. Трибунал має притягнути до відповідальності вище керівництво росії.

Тож Римський статут – не просто документ. Це – наш інструмент, наш шанс назвати речі своїми іменами, дати визначення злу й домогтися справедливості.

Задонатили на армію чи волонтерам – можете повернути частину податку

У часи війни та кризи бізнес і громадяни постійно підтримують армію, волонтерів та соціальні ініціативи. Але мало хто знає, що частину витрат на благодійність можна повернути через податкову знижку.

Юлія МОРОЗ,
заступниця начальника ГУ ДПС України
у Кіровоградській області

Що таке податкова знижка? Як вона працює для благодійників і хто саме має право на компенсацію? Про механізм податкової знижки для благодійників і піде мова далі. Податкова знижка – це механізм, який дозволяє фізичним особам повернути частину сплаченого податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), якщо протягом року вони витрачали кошти на визначені державою цілі. Серед них – благодійна допомога. Працює це так: 1) ви робите пожертву; 2) зберігаєте документи; 3) подаєте декларацію; 4) держава повертає частину сплаченого вами ПДФО. Щодо того, хто має таке право, то на знижку може претендувати будь-яка фізична особа – громадянин України, яка: отримувала доходи, з яких утримувався ПДФО (наприклад, офіційна зарплата); здійснювала пожертви неприбутковим організаціям (наприклад, фондам, військовим частинам, медресам); має документальне підтвердження цих витрат.

Які витрати підлягають компенсації? Тільки ті, які були спрямовані на неприбуткові організації, включені до Реєстру неприбуткових установ. До них, нагадаємо, належать: благодійні фонди, зареєстровані в Україні, військові частини, державні та комунальні медзаклади, громадські організації, які мають статус неприбутковості. Важливо! Пожертви фізичним особам або на рахунки без офіційного статусу не дають права на податкову знижку.

Скільки можна повернути? Ви можете отримати знижку на суму до 4% від вашого загального річного доходу. Наприклад, якщо ви отримали 400 тисяч грн офіційного доходу за рік, то максимально допустима знижка становить 16 тис. гривень. Повертається 18% від цієї суми, тобто фактично ви можете компенсувати до 2 880 грн. Якщо ж внески на благодійність більші, 20 тисяч грн, а ваш дохід за рік – 400 тисяч грн: $4\% \text{ від } 400\,000 \text{ грн} = 16\,000 \text{ гривень}$. Отже, у знижку все одно йде тільки 16 тис. гривень. Повернення: $16\,000 \times 18\% = 2\,880 \text{ грн}$. Решта благодійних витрат (4000 грн) не компенсуються.

Які документи потрібно подати? 1. Декларацію про доходи за відповідний рік (до 31 грудня наступного року). 2. Копії квитанцій, платіжних доручень, чеків – з чітким призначенням платежу та реквізитами організації. 3. Документ, що підтверджує статус неприбутковості організації (зазвичай – її ЄДРПОУ можна перевірити у відкритому реєстрі).

Як подати декларацію? Через портал «Дія» або Електронний кабінет платника (з КЕП), особисто – в податковій службі за місцем реєстрації, після подання декларації та перевірки документів податкова здійснює повернення коштів на ваш банківський рахунок.

Уточнимо, знижка надається лише за один попередній рік – наприклад, у 2025 році ви можете подати декларацію лише за витрати 2024 року. Якщо ви – ФОП, то не маєте права на податкову знижку за благодійність (це право є лише у фізичних осіб, які не займаються підприємницькою діяльністю).

Поповнення власної картки:

в яких випадках треба платити податки?

Податки і штрафи – чому варто обережно поповнювати власну банківську картку.

Які операції не оподатковуються? В Україні дедалі більше уваги приділяють грошовим переказам на картку. Фінансовий моніторинг відстежує операції, з яких потрібно сплатити податки, адже не всі поповнення рахунку є внутрішнім переміщенням коштів. Деякі перекази можуть бути потенційним доходом громадянина, тобто підлягають оподаткуванню.

Державна податкова служба не зацікавиться переказами, здійсненими між особистими картками в одному банку чи навіть в різних фінансових установах. Так само поповнення рахунку через офіційні мобільні додатки (Приват24, monobank тощо) вважається звичайним внутрішнім переміщенням коштів. Податки з таких надходжень не сплачуються, оскільки банки ідентифікують клієнта як власника обох карток. Натомість поповнення рахунку через небанківський термінал самообслуговування – ризикова справа, адже неможливо зафіксувати особу, яка здійснює транзакцію. «Якщо ви відправили кошти через термінал і там не ідентифікувались, то в банку можуть виникнути запитання. А при внесенні номера телефону чи номера картки дозволяється поповнювати самостійно і жодних податків платити не треба», – йдеться в поясненні. Натомість, регулярні надходження через небанківський термінал без ідентифікації особи можуть розцінюватися як одержання доходу. Податкова захоче перевірити, чи не є кошти прибутком від незареєстрованої підприємницької діяльності.

У такому випадку доведеться заплатити: штраф за відсутність реєстрації ФОП; 18% податку на доходи фізичних осіб; 5% військового збору. Для уникнення проблем із контролюючим органом бажано не користуватися сумнівними терміналами, а переказувати суми через офіційні банківські сервіси. Плюс не завадить зберігати квитанції, чеки та виписки для підтвердження джерела коштів.

Що ще варто знати? Нагадаємо, чимало українців виїжджають за кордон, а потім повертаються. Хтось купує техніку, зокрема iPhone, і хвилюється за повторне оподаткування майна в пункті пропуску. Митні правила дозволяють привозити до двох одиниць смартфонів, якщо це речі особистого користування. Також ми писали, що деяким українцям почали надходити листи від податкової служби з вимогою з'явитися у відділення ДПС. Причина – продажі товарів в інтернеті й отримання доходу без реєстрації ФОП. За таке порушення загрожують штрафні санкції.

Еволюція українського правосуддя: судовий прецедент – реальність, конституційність, надії та майбутнє (частина восьма)

► ПРОДОВЖЕННЯ. Початок у №№ 5 – 12.

Володимир ДОН,
член Національної спілки
журналістів України

Аргументи проти судової правотворчості

Епіграфом для цього розділу може стати фраза відомого німецького філософа І. Канта. «Всяке право «залежить від закону». (Кант І. Твори в 6 т. М., Видавництво Думка. За заг. ред. В. Ф. Асмуса, А. В. Гулиги, Т. І. Ойзермана. 1965. Т – 4. Ч.- 2. ст. 84. 478 с.).

Основний аргумент щодо заперечення судової правотворчості у країнах колишнього СРСР, на думку С. Шевчука, зокрема в Україні, пов'язаний із принципом поділу влади – фундаментальним принципом демократичної організації держави, що закріплений у статті 6 Конституції України: «Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову» (Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, N 30, ст. 141).

Необхідно підкреслити, що в умовах глибоко корумпованої держави, яка має характеристики держави гібридного типу, принцип поділу влади є стримуючим фактором при спробах повної узурпації влади. З іншого боку, збереження та суворе дотримання цього принципу, на відміну від низки демократичних держав, є ще одним підтвердженням того, що Україна не завершила транзит від авторитаризму до демократії.

Позиція противників судової правотворчості

Слід зазначити, що крім цього послідовники заперечення судової правотворчості посилаються й на ті конституційні положення, які не визнають за судовою владою правотворчої функції, а тільки правозастосовну та інтерпретаційну. Відповідно до тексту рішення КСУ, метою функціональ-

ного поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову є, зокрема, розмежування повноважень між різними органами державної влади, що означає самостійне виконання кожним із них своїх функцій та здійснення повноважень відповідно до Конституції та законів України (Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення пункту 11 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016).

Конституційний принцип поділу влади як такий, що забороняє судовій гілці влади створювати право як під виглядом судового тлумачення, так й при прийнятті рішень *contra legem*, оскільки судді повинні застосовувати закони, а не створювати їх: «механізм правової держави будується на принципі поділу влади. Судова влада не може займатися правотворчістю. Її функція – здійснення правосуддя. При виданні актів судового нормативного тлумачення верховні судові інстанції (пленими судів) не дають оцінок законам, що тлумачаться, з точки зору їх ефективності, доцільності, справедливості тощо, які є немінучими в процесі здійснення правосуддя». Особливо це має стосуватися конституційних судів: «поділ влади не дозволяє Конституційному Суду підняти законодавця. І якщо він здатний знаходити право, відзначати в межах чинної Конституції невідповідність закону, праву тощо, то творити право, встановлювати конституційні норми він не уповноважений» (Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні e-pidruchniki.com/book/12_sydova_K : Реферат, 2007. – 640 с. Pravotvorchist_svitovii_dosvid_i_perspektivi_v_ukraini).

«Вирок» Бернхема

На цьому тлі як вирок звучить судження В. Бернхема «Безумовно, що поняття «судової правотворчості» з точки зору теорії континентального права є правовою фікцією, оскільки як в Україні, так і Європейських країнах правотворчістю займається парламент». Суди ж не творять право. В той же час, вони за рахунок своїх правових позицій по суті «нав'язують суспільству свою точку зору з певного питання. Саме це й дає підставу вважати, що судді «творять» право або певним чином беруть участь у процесі його творення та розвитку» (Бернхем В. Вступ до права та правової системи США; пер. з англ. Вид-во «Україна». Київ, 1999, С. 554).

У Рішенні КСУ від 25 березня 1998 року № 3-рп/1998 надано чітку та конкретну відповідь щодо судової правотворчості, в тому числі й Конституційним Судом України. Заповнення прогалів у законах, окремі положення яких КСУ визнані неконституційними, не належить до його повноважень. Згідно зі статтею 6 Конституції державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Виходячи з цього й відповідно до частини другої статті 19 Основного Закону країни вирішення зазначених питань є прерогативою органу законодавчої влади – Верховної Ради України (Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Центральної виборчої комісії щодо офіційного тлумачення положень частин одинадцятої та тринадцятої статті 42 Закону «Про вибори народних депутатів України» (справа про тлумачення Закону України «Про вибори народних депутатів України») від 25 березня 1998 року № 3-рп/1998). Таким чином, Конституційний Суд України не має права приймати нові конституційні норми, а, відповідно, інші суди не мають права під час здійснення правосуддя приймати нові правові норми.

Абсолютно тотожних позицій у питанні заперечення судової правотворчості в постсоціалістичних державах дотримується Є. С. Дурнов. Більше того, існують конституційні норми, які не визнають за судовою владою правотворчої функції, а лише пра-

возастосовну та інтерпретаційну (Дурнов Є. С. Судова правотворчість у правовій державі: історико-теоретичні аспекти. pvrpp.in.ua/vip/2020/6/tom_1/5.pdf УДК 340 DOI doi.org/10.32844/2618-1258.2020.6-1.3).

Позиція Конституційного Суду

Аналогічні положення викладені в наступному рішенні КСУ. Конституція України містить низку фундаментальних щодо здійснення державної влади положень: держава відповідає перед людиною за свою діяльність; ніхто не може узурпувати державну владу (частина четверта статті 5); державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову; органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України (стаття 6); в Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй; норми Конституції України є нормами прямої дії (стаття 8); органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19).

Зазначені конституційні приписи, перебуваючи у взаємозв'язку, відображають фундаментальне положення конституціоналізму щодо необхідності обмеження державної влади з метою забезпечення прав і свобод людини та зобов'язують наділених державною владою суб'єктів діяти виключно відповідно до установлених Конституцією України цілей їх утворення.

Здійснення державної влади відповідно до вказаних конституційних приписів, зокрема на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, завдяки визначеній Основним Законом України системі стримувань і протигаг забезпечує стабільність конституційного ладу, запобігає узурпації державної влади та узурпації виключного права народу визначати й змінювати конституційний лад в Україні (Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 1, пункту 2 частини першої статті 4, частини першої, абзаців першого, другого частини другої статті 5, абзаців другого,

третього, четвертого, п'ятого, тридцять дев'ятого, сорокового частини третьої, частини шостої статті 8 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» (справа про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг) від 13 червня 2019 року № 5-р/2019).

Ця тема продовжується і в наступних рішеннях КСУ.

Для гарантування конституційного порядку, нормального функціонування держави з метою утвердження прав і свобод людини й забезпечення гідних умов життя Конституція України передбачає структуровану, багаторівневу, ієрархічну систему органів державної влади, які наділені відповідною компетенцією, мають свій предмет відання та владні повноваження. Здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову передбачає, що кожен орган державної влади має належати до однієї з гілок влади (законодавчої, виконавчої чи судової) або мати особливий статус, окремим визначений Основним Законом України (Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 1, пункту 2 частини першої статті 4, частини першої, абзаців першого, другого частини другої статті 5, абзаців другого, третього, четвертого, п'ятого, тридцять дев'ятого, сорокового частини третьої, частини шостої статті 8 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» (справа про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг) від 13 червня 2019 року № 5-р/2019).

Відповідно до частини другої статті 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Тобто імператив зазначеного конституційного положення встановлює обов'язок органів державної влади та їх посадових осіб дотримуватися принципу законності при здійсненні своїх повноважень, що забез-

печу здійснення державної влади за принципом її поділу.

Здійснення державної влади на засадах її функціонального поділу на законодавчу, виконавчу та судову завдяки визначеній Основним Законом України системі стримувань і протигаг забезпечує стабільність конституційного ладу, запобігає узурпації державної влади та узурпації виключного права народу визначати й змінювати конституційний лад в Україні (Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» від 20 червня 2019 року № 6-р/2019).

Конституційний Суд України вважає, що органи державної влади, закріплені в Конституції України, мають особливий статус конституційних органів, тому ліквідація, зміна найменування, а також перегляд їх конституційно визначених функцій і повноважень у спосіб, що істотно (докорінно) змінює їх конституційну природу, можливі лише після внесення змін до Основного Закону України в порядку, передбаченому його розділом XIII «Внесення змін до Конституції України» (Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судову систему і статус судів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020). Тим самим КСУ підкреслює, що перегляд конституційно визначених функцій і повноважень судової влади у спосіб, що істотно (докорінно) змі-

нює конституційну природу судової влади можливий лише після внесення відповідних змін до Основного Закону України. На даний час ці зміни не відбулися.

Конституційний Суд України виходить із того, що суспільство, в якому права і свободи людини і громадянина не гарантовано та не здійснено поділу влади, не має конституції в її сутнісному розумінні. Таким чином, Конституція України буде відповідати своїй природі та функціональному призначенню лише тоді, коли поділ влади та гарантії прав і свобод будуть адекватно відображені в її тексті й належним чином реалізовуватимуться на практиці. Конституція України повинна закріплювати таку систему й організацію поділу державної влади, яка повною мірою забезпечуватиме належну її реалізацію (Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 106 Конституції України (щодо закріплення повноважень Президента України утворювати незалежні

рूपції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020).

На підставі цього, концепція суду як виключно правозастосовного органу історично ґрунтується на теорії поділу влади, відповідно до якої в державі мають існувати і функціонувати відносно незалежно законодавча, виконавча і судова гілки державної влади, а отже, суди мають виключні повноваження на здійснення правосуддя, що й становить їхню основну функцію (Кузнецова Н. С. Еволюція поглядів на проблему судової правотворчості у європейській континентально-правовій доктрині. Право України. 2016. № 10. С. 28. С. 28–37).

Про сутність судового тлумачення

У зв'язку з цим акти судового тлумачення «не можуть містити в текстах нічого нового, що не входить до змісту норми, яка тлумачиться» (Загальна теорія держави і права: підруч // М.В. Цвік, О. В. Петришин та ін.: за ред. Проф. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Х., 2009, С. 433. 584 с.).

Акти судового тлумачення «не можуть містити в текстах нічого нового, що не входить до змісту норми, яка тлумачиться».

регуляторні органи, Національне антикорупційне бюро України, призначати на посади та звільняти з посад директора Національного антикорупційного бюро України і директора Державного бюро розслідувань) (реєстр. № 1014) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019).

Конституційна система поділу державної влади означає, що кожній із гілок влади притаманна своя система (структура) суб'єктів, інститутів, засобів, форм та методів правління (здійснення влади), заснована виключно на ідеях свободи, верховенства права, гарантування і дотримання прав і свобод людини і громадянина та обмеження свавільного правління. Фундаментальним принципом конституціоналізму і гарантією належного управління є поділ державної влади на самостійні гілки влади з власною компетенцією, визначеною конституцією і законами, прийнятими на її основі (Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання ко-

Такої ж думки дотримується О. Ющик та інші автори. Оскільки за Конституцією і законами України суди є не правотворчими органами, а органами правосуддя, то вони не мають повноважень установлювати (творити) право своїми актами. Їх повноваження обмежуються виключно рамками правосуддя, тобто судженнями про право (Ющик О. Проблема законності нормативних постанов Пленуму Верховного Суду України// Вісник Конституційного Суду України. 2006. № 3. С. 3 - 9; Котюк В. О. Загальна теорія держави і права: навч. Посіб.- К. 2005. – с. 573. 592 с.; Селіванов А. О., Стрижак А. А. Питання теорії конституційного правосуддя в Україні: актуальні питання сучасного розвитку конституційного правосуддя. К., 2010. С. 161. 276 с.

Одним з основних завдань Конституційного Суду України є забезпечення належної реалізації принципу поділу державної влади, системи балансу влад з метою недопущення непропорційного підсилення або неадекватного впливу однієї гілки державної влади на іншу. Об'єктивне застосування та належне тлумачення без будь-яких переваг можливі лише за умови незалежності самого КСУ й

судової влади загалом та відсутності негативного впливу і тиску законодавчої та виконавчої влади, які керуються не стільки інтересами права, скільки інтересами політики та партійними уподобаннями (Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020).

До цього слід додати, що здійснюючи правосуддя, суддя є незалежним від нав'язування йому думок, поглядів, точок зору, повинен діяти на основі Конституції і законів України, керуючись, при цьому, принципом верховенства права.

Оцінюючи значення судової правотворчості, В. О. Сердюк вважає, що в сучасних умовах «судова практика не може бути джерелом права, оскільки це суперечить принципу поділу влади», але існують перспективи щодо розгляду прецеденту як можливого джерела українського права (Сердюк В. О. Роль судової правотворчості в процесі здійснення судової реформи в Україні. juris.vernatskyjournals.in.ua/eng/journals/2017/1_2017/14.pdf УДК 347.97).

У конституційному механізмі поділу влади судова гілка покликана врівноважувати законодавчу і виконавчу влади, стримувати їх від неправомірних дій, гарантуючи тим самим верховенство права й побудову правової держави. Суди зобов'язані застосовувати Конституцію України, закони та інші нормативні акти, прийняті правотворчими органами в межах їхньої компетенції.

Судове правозастосування

Основа правосуддя становить судове правозастосування, яке являє собою юрисдикційну діяльність, що полягає в обов'язку суду вирішувати у встановленій процедурі конкретні юридичні справи і, керуючись нормами права, що регулюють досліджувані відносини, приймати по них державно-владні розпорядження (Т. С. Подорожна. Правотворчість та судово-інтерпретаційне правозастосування: співвідношення понять. DOI: 10.36695/2219-5521.4.2023.04. УДК 340.13).

Слід зазначити, що норми діючого права передбачають певну дискрецію – сукупність прав та обов'язків посадової особи або державного органу на власний розсуд визначати повністю або частково вид і зміст відповідного рішення, в порядку та межах, встанов-

лених законодавством. При цьому регулювання широти дискреційних можливостей є дуже делікатним процесом. З іншого боку, як дуже точно наголосила Н. С. Кузнецова безкінечно розширяти правовий зміст норм права не можливо, оскільки це може призвести до зміни змістовно-правової суті, норм права і як наслідок порушення всієї правової конструкції закону (Кузнецова Н. С. Еволюція поглядів на проблему судової правотворчості у європейській континентально-правовій доктрині. Право України. 2016. № 10. С. 28. С. 28–37).

Конституційний Суд України виходить із того, що принцип правової визначеності не виключає визнання за органом державної влади певних дискреційних повноважень у прийнятті рішень, однак у такому випадку має існувати механізм запобігання зловживанню ними. Цей механізм повинен забезпечувати, з одного боку, захист особи від свавільного втручання органів державної влади в її права і свободи, а з другого – наявність можливості у особи передбачати дії цих органів (Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу сьомого частини дев'ятої статті 11 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (справа про припинення виплати допомоги при народженні дитини) від 8 червня 2016 року № 3-рп/2016).

Беручи до уваги Рішення КСУ від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 та від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014, треба сказати наступне. З конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування в правозастосовній практиці, що неминуче призводить до сваволі (Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу Х «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005). Таким чином КСУ попереджає, що необмеженість трактування в правозастосовній практиці неминуче призведе до сваволі та порушення принципу рівності і справедливості, правової визначеності, ясності й недвозначності правової норми.

Принцип верховенства Конституції

Принцип верховенства Конституції України поширюється на всю територію України. Конституційний Суд України наголошує, що неухильне додержання органами державної влади та органами місцевого самоврядування Конституції та законів України є запорукою стабільності, підтримання громадського миру, злагоди в державі (Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014). Саме неухильне додержання, а не формування нових норм права або внесення змін до існуючих.

Ще раз про судову правотворчість і прецедентне право

Необхідно визнати, що навіть у країнах англосаксонської правової сім'ї немає однозначної думки щодо судової правотворчості у зв'язку з наявними недоліками та протиріччями. В результаті реалізації доктрини прецедентного права виникають протиріччя, розбіжності і навіть конфлікти як між різними джерелами права, так і між судовими прецедентами. Більше того, судова правотворчість трансформує право в необмежену в кількості та не визначену в якості сукупність індивідуальних судових рішень, замість конкретних доступно сформульованих і навіть кодифікованих норм права.

Ще один негативний аспект полягає в тому, що на відміну від законодавчої чи виконавчої влади, які обираються у відповідності

до національних законодавства, суди не мають такого ступеня легітимізації. У зв'язку з цим їм ніхто не надавав право і, відповідно, ніхто не санкціонував прийняття обов'язкових для всіх суб'єктів права правових норм.

Цілий ряд невідповідностей та неузгодженостей в англосаксонській системі виявив і дослідив С. Шевчук. На його думку прецедентне право ускладнює отримання громадянами адекватної інформації про чинне право. Судді мають «Інституційну некомпетентність» як творці права у зв'язку з відсутністю відповідних ресурсів для правотворення та допоміжного апарату. До того ж, вони повинні дотримуватися вимог судового процесу та вирішувати лише питання права або фактів, що порушуються сторонами цього процесу. За рідкісним винятком судді не мають власної ініціативи щодо розгляду питань, які не порушуються сторонами. Крім цього законодавець має ширший соціальний світогляд та володіє можливістю врахування в процесі прийняття рішень значно більшої кількості факторів, в той час як суддя має справу з конкретною навіть типовою ситуацією.

Ще одна неузгодженість полягає в тому, що судові рішення, в якому формулюється нове правоположення, поширюється назад щодо сторін цієї справи та вперед на всіх майбутніх учасників судового процесу. Це означає, що раніше прийняті судові рішення не переглядаються в разі виявлення нових обставин справи, якими є нове судове правоположення прецедентного характеру в новому судовому рішенні.

Доктрина судового прецеденту має певну інерційність та жорсткість, яка полягає в тому, що попередні прецеденти важко долаються та змінюються новими. Разом із тим існує ряд обставин, які дозволяють відмовитися від попередніх прецедентів: прецедент був прийнятий за недбалістю; прецедент суперечить раніше прийнятому прецеден-

ту; прецедент застарів; попереднє рішення, яке містить прецедент, дуже широко сформульовано, є незрозумілим або виходить за межі встановленого принципу; прецедент містить дві норми права, з яких треба вибрати одну; прецедент був змінений законом тощо. (Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. e-pidruchniki.com/book/12_sydova_K.: Реферат, 2007. 640 с. Pravotvorchist_svitovii_dosvid_i_perspektivi_v_ukraini).

Вплив суспільних відносин як джерел права на систему правосуддя

Тепер щодо впливу суспільних відносин як джерела права на систему правосуддя в тому числі у визначенні ролі судового прецеденту, судової практики та судової правотворчості. Зворотній зв'язок – як це впливає на суспільство та оцінюється суспільством.

Суспільні відносини – варіативні кореляції, що виникають у соціальній взаємодії, пов'язані зі становищем громадян безліччю функцій, виконуваними ними в суспільстві, – виступають як домінуюче джерело права

в відносин, внаслідок якої реалізуються їх потреби та інтереси; політичні, економічні, соціальні, культурні фактори, які породжують чи обумовлюють виникнення правових норм; умови формування права, фактори, які вплинули на правотворчу діяльність, цінності суспільства, що впливають на процес формування й функціонування права; пам'ятки історії, літописи та звичаї, релігійні тексти тощо (Загальна теорія держави і права: (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції) : навч. посіб. за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 188 400 с.; Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. 2-ге вид. Харків : ТОВ «Одіссей», 2008. С. 295. 432 с.).

Такої ж думки дотримуються А. М. Мерник та Д. В. Чоботар, які підкреслюють, що під джерелом права слід розуміти перш за все матеріальні умови життя та об'єктивні чинники формування правової норми або правового припису, сам процес формування змісту правових норм, правових приписів та причини їх юридичної обов'язковості (Мерник А. М., Чоботар Д. В., Підходи до розумінні категорії «Джерела права»

нів, які суди зобов'язані застосовувати для захисту громадян і суспільства.

Право не може розвиватися відокремлено від суспільного розвитку держави. Воно завжди розвивається, а відтак й оновлюється на основі наслідків такого розвитку. Таким чином, право є «сателітом» суспільних процесів. Така взаємозалежність суспільства і права носить природний взаємозв'язок (Ясинок Д. М. Судова правотворчість судів, органів державного правління та місцевого самоврядування. УДК 342.130.3 DOI doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/48).

У зв'язку з цим норми права, правові механізми, засоби та методи їх реалізації визначаються рівнем розвитку суспільних відносин. Спроба пояснити й нав'язати суспільству в п'ятнадцятому столітті основи спеціальної теорії відносності або теорію додаткової вартості викликали б цілком виправдане заперечення через відсутність цілої низки необхідних умов сприйняття зазначених навчань.

Відповідно до цього, при визначенні ролі, значення та функцій судового прецеденту, судової практики, судової правотворчості необхідно зрозуміти та передбачити оцінку суспільством цих джерел права, існування об'єктивних умов для їх реалізації в національній системі правосуддя та насамперед відсутність у суспільства поваги та довіри до судової влади у зв'язку із системною корупцією в українських судах, ухваленням несправедливих та неправосудних рішень.

Таким чином, з погляду низки авторів, у питанні судової правотворчості, в тому числі судового прецедента та судової практики, в існуючих соціально-економічних і політичних умовах України, можна поставити крапку. Аналізуючи та резюмуючи думки авторів, у тому числі й зарубіжних, О. Шевчук доходить до досить однозначного висновку. Виходячи з того, що до ознак джерела права належать: формальна визначеність, обов'язковість, нормативність та загальновідомість, слідує наступне. Згідно із загальнотеоретичним підходом акти судової влади – це акти застосування норм права, тому вони не можуть мати нормативної сили. Основна теза на обґрунтування зазначеної позиції – суди не мають правотворчих повноважень, закріплених у Конституції або в законі, а суддя не може підняти законодавця (Шевчук С. Нормативність актів судової влади: від правоположення до правової позиції. URL: viaduk.net/clients/vs.nsf/0/96d2874f40bf97acc225764000495b7e?OpenDocument&Click).

(Далі буде...)

Суспільні відносини – варіативні кореляції, що виникають у соціальній взаємодії, пов'язані зі становищем громадян безліччю функцій, виконуваними ними в суспільстві, – виступають як домінуюче джерело права в матеріальному значенні.

в матеріальному значенні. Точніше – матеріальні умови життя суспільства, система економічних відносин, існуючі в суспільстві форми власності тощо утворюють і генерують відповідні джерела права. Кожному етапу розвитку суспільних відносин відповідають певні джерела права. Більше того, суспільні відносини перебувають у динамічному балансі з джерелами права і між цими двома категоріями існує певний синтез. Порушення рівноваги в цій системі координат може призвести до різних катаклізмів, аж до узурпації влади, виникнення недемократичних режимів. У цьому сенсі існує як аналогія, так і деякі протиріччя з теорією К. Маркса і Ф. Енгельса «Не свідомість людей визначає їхнє буття, а, навпаки, їхнє суспільне буття визначає їхню свідомість» (Енгельс Ф. Карл Маркс. «До критики політичної економії». Маркс К., Енгельс Ф., Т. 13, С. 491).

У вітчизняній юридичній науці існує багато поглядів на визначення самого поняття джерела права: діяльність суб'єктів пра-

APPROACHES TO UNDERSTANDING THE «SOURCES OF LAW» CATEGORY. Юридичний науковий електронний журнал. С. 52. С. 51 – 53. lsej.org.ua/3 2024/11.pdf).

Джерела права повинні відповідати стану суспільства

Джерела права повинні відповідати стану суспільства, рівню цього розвитку та сприйняттю суспільством існуючої системи правосуддя. Суспільство має бути готове адекватно сприймати систему правосуддя, довіряючи та поважаючи судову владу. Відносини суспільство – судова влада мають паритетний характер. Відповідно до ст. 5 Конституції України носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Суспільство, громадяни через обраних народних депутатів забезпечують наявність необхідних зако-

Влада і бізнес:

Як закон змінив «правила гри»

Для початку нагадаю, в 2023 році почав діяти закон, який встановив нові правила взаємодії бізнесу з органами влади. Що змінилося і як це вплинуло на підприємців?

Ірина БОЙКО,

експертка проекту EU4PAR, кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Спільна процедурна рамка

Тривалий час українські підприємці працювали в умовах, коли кожна галузь, кожен дозвіл і кожна перевірка мали свої унікальні регламенти – часто суперечливі та непрозорі. Закон «Про адміністративну процедуру» (далі – ЗАП) уніфікував підходи до взаємодії бізнесу з органами влади в найрізноманітніших процедурних питаннях. Він стосується отримання ліцензій, реєстрації бізнесу, земельних відносин, сертифікації продукції, митного оформлення, держзакупівель, контролю та нагляду.

Закон не скасовує дію спеціального галузевого законодавства, але встановлює спільну процедурну рамку. Для повної узгодженості нормативно-правової бази 10 жовтня 2024 року парламент ухвалив Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям закону «Про адміністративну процедуру». Він гармонізує положення 196-ти законодавчих актів із загальною адміністративною процедурою, що має забезпечити системність та єдність у правозастосуванні.

Було – стало

Що зміниться для бізнесу? Наприклад, компанії потрібна ділянка для будівництва торговельного центру. Раніше процес міг затягнутися, рішення ухвалювалися непрозоро, громадськість могла блокувати процес. Тепер відповідно до закону:

- орган влади зобов'язаний прийняти й зареєструвати документи, навіть якщо в них є недоліки, і надати час на їх усунення;
- до процесу ухвалення рішення залучаються лише ті особи, чії права та інтереси зачіпаються;
- громадські організації можуть залучатися, лише якщо їх статутна діяльність передбачає захист довкілля або культурної спадщини;

- компанія має право знайомитися з усіма матеріалами справи, надавати пояснення та докази;
- у разі відмови у виділенні земельної ділянки орган влади зобов'язаний мотивувати рішення;
- компанія має право оскаржити рішення в адміністративному порядку, це більш швидкий та менш витратний спосіб, аніж звернення до суду.

Ще одна типова ситуація. Підприємець планує відкрити кав'ярню в центрі міста й потребує дозволу на розміщення літньої тераси. Раніше заявник часто опинявся в інформаційному вакуумі: документи прийняли, а далі – тиждень очікування без розуміння, на якому етапі перебуває розгляд справи.

Із набранням чинності Закону «Про адміністративну процедуру» власник майбутньої кав'ярні має право на інформування про перебіг справи, може ознайомлюватися з усіма документами в ній та надавати додаткові пояснення до ухвалення рішення. Якщо в поданих документах виявляться недоліки, їх не повернуть одразу з відмовою, а нададуть чіткий строк для виправлення помилок. Якщо адміністративний орган все ж відмовить у дозволі, він зобов'язаний детально обґрунтувати причини, що дозволить підприємцю оскаржити рішення.

Ключові переваги для бізнесу

Як бачимо, запровадження ЗАП значно спрощує взаємодію з органами державної влади та місцевого самоврядування. Замість сотень різних процедур підприєм-

ці отримують єдині «правила гри». Закон встановлює чіткі строки вирішення адміністративних справ, що робить планування бізнес-процесів прогнозованим.

Для більш повного розгляду справи закон гарантує можливість надання додаткових документів та пояснень ще до ухвалення негативного рішення. Особливо важливо для підприємців, що закон обмежує можливість відкликання або визнання недійсними ухвалених рішень (дозволів, ліцензій). Це, безсумнівно, сприяє юридичній визначеності та захищає законні права, набуті бізнесом. Також запроваджується можливість адміністративного оскарження. Це простіший і менш витратний спосіб вирішення спорів з органами державної влади та місцевого самоврядування без необхідності звернення до суду.

На шляху до нової моделі відносин

Закон «Про адміністративну процедуру» для бізнесу – це економія часу та ресурсів, зменшення корупційних ризиків, прогнозованість та можливість ефективного захисту своїх прав. Звичайно, дієвість закону залежатиме від практики його застосування. Важливо, щоб усі сторони були обізнані зі своїми правами та обов'язками. ЗАП – це реальний інструмент для формування прозорої й ефективної взаємодії між бізнесом та владою і для справедливого вирішення справ.

■ АНТИКОРУПЦІЯ

Заробіток на «аспірантах»-ухилянтах

Служба безпеки та Національна поліція ліквідували в Запоріжжі масштабну схему ухилення від мобілізації. Викрито ректора приватного університету, який за хабарі оформлював ухилянтів до аспірантури вишу.

Окрім ректора, правоохоронці викрили 8 його підлеглих, які діяли у складі злочинної організації. Це його заступники та керівництво інститутів навчального закладу, повідомляє прес-служба СБУ. За матеріалами справи, фігуранти «заробили» на ухилянтах понад 17 млн гривень лише з кінця 2023 і до середини 2024 років.

Розслідування, зокрема, встановило, що ректорат зараховував чоловіків призовного віку на денну форму навчання без будь-яких вступних іспитів та подальшого відвідування занять. Цією «схемою» скористалися 2 966 військовозобов'язаних, які використовували фейкове навчання, аби отримати відстрочку від призову. Вартість такого «оформлення» становила до 5 тисяч доларів США готівкою з однієї особи. Після надання документів «аспіранти» додатково сплачували на реквізити вишу встановлену суму за два семестри в розмірі майже 20 тисяч гривень.

На підставі зібраних доказів ректору вишу та вісьмом його підлеглим повідомлено про підозру за чотири статтями Кримінального кодексу України: ч. 1, ч. 2 ст. 255 (створення злочинної організації, керівництво такою організацією та участь у злочинній організації); ч. 4 ст. 368-3 (підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми); ч. 3 ст. 362 (несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї); ст. 336 (ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період). Зловмисникам загрожує до 12 років тюрми з конфіскацією майна.

■ ПАРЛАМЕНТ

Декомунізація триває

Верховна Рада планує перейменувати ще 700 населених пунктів.

Український парламент продовжує процес декомунізації після ухвалення постанови про перейменування 180 населених пунктів. Планується ухвалити ініціативу щодо перейменування ще 700 населених пунктів по всій країні.

Про це в телеєфірі повідомила голова підкомітету з питань національної та культурної пам'яті комітету ВРУ з питань гуманітарної та інформаційної політики Ірина Констанкевич. За її словами, нещодавно ухвалена постанова відповідає курсу на виконання законів, які Верховна Рада проголосувала протягом 2015–2023 років. За словами депутатки, 700 населених пунктів потребують перейменування через невід-

повідність чинному правопису української мови та діючим законам. Вона пояснила, що необхідність зміни назв міст обумовлена тим, що росія маркувала свою присутність через позначення топоніміки. Таким чином українським населеним пунктам давали назви, які не відповідали ані українським реаліям, ані історії.

■ СПРАВИ СУДОВІ

Суддівський**Про проблеми судової практики**

Уже традиційно у форматі судового діалогу та на виконання плану роботи Львівського апеляційного суду на I півріччя Сколівський районний суд Львівської області став майданчиком для обговорення суддями проблемних питань та судової практики при розгляді цивільних справ.

У нараді взяли участь секретар судової палати з розгляду цивільних справ Львівського апеляційного суду суддя Світлана Копняк, помічник секретаря судової палати Маркіян Кордонь, судді Сколівського районного та Стрийського міськрайонного судів, помічники суддів та працівники апарату суду. Як зазначалося, важливість такого діалогу зумовлена тим, що наразі виникає багато питань щодо застосування норм матеріального і процесуального права, пов'язаних, зокрема, зі змінами в законодавстві у зв'язку із запровадженням в Україні воєнного стану.

Значна частина питань, які судді обговорювали під час зустрічі, стосувалася проблемних питань правозастосування норм матеріального та процесуального права, які виникають при розгляді цивільних справ про визнання осіб недієздатними та призначення опікуна чи піклувальника. Обговорювалися, зокрема, правові позиції при вирішенні цивільних спорів даної категорії щодо складу суду; неналежної форми

звернення до суду; можливості призначення опікуном недієздатній особі військовослужбовця; звільнення від обов'язків опікуна тощо.

Також учасники наради обговорили узгодження судової практики розгляду цивільних справ про стягнення заборгованості за договором кредиту (позики), які ухвалені в електронній формі. Окрему увагу було приділено розмежуванню договорів про відступлення права вимоги та факторингу, зокрема щодо передачі майнової вимоги, по договорах факторингу, які укладені раніше кредитного договору. Під час зустрічі також ішлося про особливості застосування законодавства про споживче кредитування, а особливо коли позичальником є військовослужбовець.

До відома всіх учасників заходу було доведено інформацію щодо якості роботи суддів Сколівського районного та Стрийського міськрайонного судів у 2024 році та обговорено підстави скасування/зміни судових рішень винесених суддями

■ ЮСТИЦІЯ

У Києві з'явився цифровий офіс ДРАЦС

У столиці розпочав роботу цифровий офіс державної реєстрації актів цивільного стану на Лівобережжі. Він реалізує експериментальний проект щодо електронної реєстрації шлюбу, затверджений Кабінетом Міністрів 29 березня 2024 року.

Найперше зазначимо те, що це ініціатива Мін'юсту. Цифровий офіс ДРАЦС на Лівобережжі оснащено вісьмома окремими кімнатами для проведення онлайн-церемоній реєстрації шлюбу. У разі повітряної тривоги церемонія може продовжитися в безпечному укритті, яке облаштовано в підвальному приміщенні.

Слід вказати, що для військовослужбовців запроваджено пришвидшену процедуру реєстрації шлюбу через застосунок «Армія+». Вони мають пріоритетну чергу із найшвидшими доступними датами. «Міністерство юстиції працює над тим, аби навіть в умовах війни українці мали доступ до сер-

вісів. Особливо це стосується наших захисників. Для них важливо мати змогу швидко й безперешкодно оформити шлюб, де б вони не перебували. Саме тому ми спрощуємо процеси та впроваджуємо цифрові рішення», – уточнив перший заступник міністерки юстиції Микола Кучерявенко.

Додамо, що з моменту запуску цифровий офіс ДРАЦС вже зареєстрував майже дев'ять тисяч шлюбів (загалом подано понад 28 тисяч заяв). А в майбутньому через цифровий ДРАЦС також можна буде замовити повторні свідоцтва та витяги з Державного реєстру актів цивільного стану з доставкою додому.

діалог**при розгляді цивільних справ**

місцевих судів. Окрім того, помічник секретаря судової палати з розгляду цивільних справ Львівського апеляційного суду Маркіян Кордонєць представив учасникам заходу добірку судової практики щодо розгляду справ, які виникають із сімейних правовідносин. Як було зазначено, така необхідність обумовлена останніми змінами до Сімейного кодексу України, а також прийнятим Конституційним судом України рішенням щодо визнання неконституційними окремих приписів сімейного законодавства.

Як відзначила, підписуючи нараду, Світлана Копняк, такого плану зустріч проводиться Львівським апеляційним судом вже не вперше, а стало вже доброю традицією. Суддя також наголосила на важливості та актуальності такого роду заходів, адже це великою мірою впливає на процес вдосконалення роботи суддівських лективів у цілому та зокрема при розгляді конкретних категорій справ.

Підготував Максим БОНДАР,
спеціально для ЮВУ

■ АНТИКОРУПЦІЯ

Корупційна схема у ветуніверситеті

Ідеться про закупівлю комп'ютерного обладнання та багатофункціональної оргтехніки на мільйони бюджетних коштів.

Служба безпеки України викрила масштабну корупційну схему в львівському ветуніверситеті, топ-посадовці якого завдали збитків на майже 2 млн грн бюджетних коштів. Про це інформує прес-служба СБУ.

В організації масштабної схеми підозрюється виконувача обов'язків ректора цього вишу. Відомо, що в 2024 році, перебуваючи на посаді першого проректора університету, посадовець організував проведення публічних закупівель за завищеними цінами у представників афілійованої комерційної структури. Йдеться про закупівлю комп'ютерного обладнання та багатофункціональної оргтехніки на мільйони бюджетних коштів.

Для здійснення схеми топ-посадовець залучив співника – начальника відділу державних закупівель, який готував тендерну документацію та коригував необхідну вартість товарів у документації. Після реалізації такої оборудки заздалегідь визначена компанія підрядник отримала майже 2 млн грн неправомірної вигоди – сума, на яку було завищено ціну товарів.

Правоохоронці задокументували протиправну діяльність та провели 8 обшуків за місцями роботи та проживання фігурантів справи, а також в офісах афілійованих компаній, під час яких виявили та вилучили документи із доказами незаконних оборудок. Виконувачу обов'язків ректора та начвідділу держзакупівель вже повідомили про підозри за ч. 2 ст. 364 (зловживання службовим становищем) Кримінального кодексу України.

Відповідно до ухвали, опублікованої 12 червня в Єдиному державному реєстрі, йдеться про закупівлю мікроскопів для Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнології імені С. З. Гжицького. Підозри повідомили в.о ректору Ігорю Турку та начальнику відділу державних закупівель Павлу Смику.

Хімічна кастрація за сексуальні злочини

У Великій Британії хочуть запровадити хімічну кастрацію для придушення статевого потягу злочинців, які скоїли сексуальне насилля.

Як на думку ініціаторів ідеї, це має знизити ризики повторних злочинів та зменшити навантаження на тюремну систему, повідомляє CNN. Так, міністерка юстиції Британії Шабана Махмуд заявила, що хімічну кастрацію застосовуватимуть у 20 в'язницях двох регіонів. Наразі розглядають можливість зробити її обов'язковою. «Звичайно, життєво важливо, щоб цей підхід застосовувався разом із психологічними процедурами, спрямованими на інші причини правопорушень, як-от прагнення до влади та контролю», – сказала Махмуд.

У незалежному огляді вироків, який представили в тамтешньому парламенті, підкреслювалося, що в деяких випадках хімічна кастрація не підходить. Зокрема, це стосується гвалтівників, якими керує саме прагнення влади та контролю. Водночас міністерка юстиції зазначила, що за даними досліджень, хімічна кастрація може зменшити кількість повторних злочинів на 60%. Зазначимо, що на сьогодні ця процедура застосовується в Німеччині та Данії на добровільній основі, а в Польщі є обов'язковою для деяких злочинців.

Хімічна кастрація є частиною заходів для розвантаження тюремної системи. Серед інших пропозицій – скасування вироків терміном менше 12 місяців (за винятком особливих обставин, як-от домашнє насильство), депортація іноземців, засуджених менш як до трьох років ув'язнення, та збільшення інвестицій у службу пробачії.

Нагадаємо також, у 2019 році Верховна рада України підтримала законопроект, яким передбачалася примусова хімічна кастрація для педофілів. Однак Президент Володимир Зеленський наклав на нього вето. Після цього дана тема більше не порушувалася ні в соціумі, ні в парламенті.

Кримінал для Навроцького: що дасть розслідування справи нового президента Польщі?

Перший президент Польщі, який вступає на посаду з відкритою кримінальною справою. Саме таке «досягнення» встановив переможець цьогорічних президентських виборів Кароль Навроцький.

Юрій ПАНЧЕНКО,
ЄП

Справа з акцентом на вибори

Розслідування провадження, де він фігурує як підозрюваний, було відкрите вже після завершення виборів. І справа геть не дрібна – новому президенту Польщі загрожує до восьми років ув'язнення. Щоправда, довести цю справу до кінця буде майже неможливо – після інавгурації новообраний президент матиме імунітет від переслідування. А варіант, що ця кримінальна справа, яку доведеться «заморозити», буде активізована після завершення президентської каденції, виглядає вкрай малоімовірним.

Утім той факт, що лише посадовий імунітет захищає очільника держави від кримінального переслідування, може стати фактором, який впливатиме весь час перебування Кароля Навроцького на цій посаді. А разом із тим – його президентство може супроводжуватися підозрами, що перемога була досягнута не зовсім чесно, адже польський Центрвиборчком зафіксував порушення, здатні вплинути на результат виборів. «Після ознайомлення з надісланими матеріалами та проведення допиту... прокурор встановив, що існує обґрунтована підозра в скоєнні злочину», – йдеться в офіційному повідомленні прокуратури Гданська, оприлюдненому 16 червня.

«Квартира пана Єжи»

У відомстві відзначають, що під час президентської виборчої кампанії отримали три повідомлення «про можливість вчинення злочину у зв'язку з придбанням кандидатом на посаду Президента Республіки Польща квартири, розташованої в Гданську». Одне повідомлення про злочин надіслала віцемаршалок Сенату Магдалена Бея, друге – мерія Гданська, а третє – приватна особа. Йдеться про історію з «квартирою пана Єжи», яка стала відома напередодні першого туру президентських виборів. І яка, як

здавалося, мала повністю знищити шанси на перемогу Кароля Навроцького, який під час передвиборчих дебатів заявив, що має лише одну квартиру. Проте ЗМІ довідалися про існування ще одного помешкання, яке кандидат у президенти отримав від 80-річного «пана Єжи» в обмін на догляд за ним. Утім обіцяного піклування пенсіонер так і не отримав, на момент виборів він перебував у будинку соціального забезпечення, тобто – на муніципальному фінансуванні.

Тож вивчивши обставини справи та провівши допит свідка з мерії Гданська, у прокуратурі вирішили дати хід цій справі. Прокурор Маріуш Душинський пояснює: пан Єжи міг бути введений в оману «під час укладання попереднього договору купівлі-продажу нерухомості». Цю справу прокуратура трактує як можливе шахрайство. А це, відповідно до польського законодавства, карається позбавленням волі на строк від 6 місяців до 8 років. Звичайно, якщо після проведення розслідування прокуратура прийме рішення висувати офіційні звинувачення. Або, що актуальніше в даному випадку, якщо це розслідування вдасться провести. Адже в цьому є чималі сумніви.

Розслідування з обмеженнями

Інавгурація Кароля Навроцького запланована на 6 серпня. Звичайно, теоретично ще існує опція про визнання виборів недійсними (про це мова піде далі). А відповідно, у прокуратури є лише півтора місяця на розслідування. Впоратися за цей час із цим завданням неможливо. А вже після інавгурації Навроцький буде захищений посадовим імунітетом – президента Польщі можна викликати до суду лише як свідка, а не звинувачуваного. Саме тому ані юристи, ані політологи не вірять у судову перспективу цієї справи. Попри те, що польське законодавство передбачає за такими справами (в яких покарання може перевищувати 3 роки ув'язнення) термін давності

15 років, а відповідно, цей термін не спливе навіть до кінця президентської каденції Навроцького, замороження справи щонайменше на п'ять років здатне повністю зруйнувати її. А якщо новий президент буде переобраний у 2030 році – шансів на поновлення справи не залишиться й поготів, адже термін давності буде вичерпаний.

Інша річ – потужний іміджевий удар. Заява прокуратури про наявність «обґрунтованої підозри у скоєнні злочину» є важливою політичною перемогою нинішньої коаліції. Адже всю виборчу кампанію там наполягали на безпеці обрання президентом особи, яку звинувачують у низці кримінальних злочинів (щонайменше, Навроцького також звинувачували у зловживаннях під час керування Музеєм Другої світової війни).

І от у найгучнішій справі прокуратура підтверджує обґрунтованість звинувачень. І це кидає тінь і на нового президента, і на його майбутні дії. Особливо зважаючи на те, що це не єдиний удар по іміджу новообраного президента. Ще одним ударом, і не менш потужним, є звинувачення у фальсифікації результатів підрахунку голосів на президентських виборах.

Порушення на виборах

Остаточне рішення про визнання (чи невизнання) результатів президентських виборів має бути озвучено Верховним судом не пізніше 2 липня – тобто за 30 днів після завершення виборів. Уже відомо, що до суду було подано рекордну кількість скарг – біля 30 тисяч (для порівняння, за результатами виборів 2020 року скарг було в рази менше – близько 5 тисяч). У перші перерахунки голосів вже вказують на істотні помилки. Так, під час підрахунку результатів голосування в другому турі виборів президента в одному з округів міста Бельсько-Бяла на півдні Польщі було виявлено підміну голосів, «що

привело до помилкового висновку, що більшу кількість голосів у цьому окрузі отримав Кароль Навроцький, тоді як насправді вони були віддані за Рафала Тшасковського».

На порушення вказується й у фінальній резолюції Центрвиборчкому. Більше того, там стверджується, що ці порушення мали вплив на результат виборів. Попри все це, ймовірність сценарію невизнання виборів виглядає відверто нереалістичною. По-перше, наразі не йдеться про свідому фальсифікацію – в більшості випадків фіксуються технічні помилки з боку членів виборчих комісій. А по-друге, озвучена кількість голосів, яку Кароль Навроцький міг отримати помилково, все одно не перевищує розриву між ним та його опонентом Рафалом Тшасковським. І нарешті, у польському суспільстві немає запиту на повторні вибори. Як показують дані соціологічних опитувань, більшість поляків підтримують перерахунок голосів на проблемних дільницях, але не скасування загальних результатів.

Щоправда, увага до підрахунку голосів показала проблему, яку досі ігнорували. На останніх виборах значну кількість спостерігачів склали представники кандидатів, не допущених до участі у виборах. Колізія полягає в тому, що для реєстрації кандидатом необхідно зібрати лише тисячу голосів, тоді як для допуску до участі у виборах – 100 тисяч голосів. Проте навіть кандидати, які не були допущені до виборів, мають право направляти своїх спостерігачів на виборчі дільниці – і активно користувалися цим правом. На вибори 2025 року було допущено рекордну кількість таких спостерігачів, причому ЗМІ вже знаходять серед них осіб, що можуть бути пов'язані з РФ. І хоча немає підстав казати, що ці спостерігачі працювали на чийсь користь, така нестандартна ситуація є проблемою сама по собі, адже це завдає ще одного удару по суспільній легітимності виборів

У США відновлять розгляд заявок біженців з України

Федеральний суд у Массачусетсі зобов'язав адміністрацію президента США Дональда Трампа відновити оброблення імміграційних заявок від осіб, які прибули до США за гуманітарними програмами.

Про це інформує прес-служба правозахисної організації Justice Action Center. Рішення суду дозволяє бенефіціарам гуманітарних програм знову подавати заяви на дозвіл на роботу та на отримання більш тривалого й стабільного імміграційного статусу (тимчасовий захист (TPS), притулок тощо).

Як вказується, постанова поширюється на осіб, які приїхали до США за такими програмами, як: Uniting for Ukraine (для українців), Operation Allies Welcome (для афганських союзників), Central American Minors Parole (для дітей з Центральної Америки), Family Reunification Parole, Military Parole-in-Place (для родичів військовослужбовців США); CHNV parole (для громадян Куби, Гаїті, Нікарагуа та Венесуели). Водночас рішення судді є тимчасовим і діятиме лише протягом періоду, поки триває розгляд справи.

Позов подали організації Justice Action Center і Human Rights First у співпраці з Haitian Bridge Alliance. Вони оскаржували зупинення розгляду заявок, яку запровадила адміністрація Трампа, і скасування важливих програм гуманітарного захисту. Уточнимо також, що минулого місяця суддя постановив зупинити спробу адміністрації Трампа позбавити правового статусу та дозволів на роботу сотні тисяч осіб, які прибули до США з Куби, Гаїті, Нікарагуа та Венесуели в межах програми CHNV.

Нагадаємо, 28 січня Служба громадянства й імміграції США повідомила про замороження програми United for Ukraine (U4U), запроваджену для українських біженців адміністрацією 46-го президента Джо Байдена. Пізніше, 6 березня, повідомлялося, що адміністрація Трампа планує скасувати тимчасовий правовий статус приблизно для 240 тисяч українців, які втекли від війни з росією.

Стратегічні орієнтири правового й наукового забезпечення екологічної безпеки

Сьогодні як для України, так і міжнародної спільноти надзвичайно важливим є формування стратегії, тактики і мистецтва креативної освіти, науки і практики для забезпечення екологічної безпеки та збереження фундаментальних основ екологічної системи й природного навколишнього середовища.

Олександр КРАВЧУК,
заступник начальника відділу Міністерства внутрішніх справ України

Петро БІЛЕНЧУК,
професор Європейської академії прав людини

Біологічні, хімічні та екологічні загрози і небезпеки

Світова спільнота на світанку XXI століття остаточно вступила в епоху нового інноваційного цивілізаційного розвитку «Індустрії 4.0». Новітні ідеї, інновації, знання, наукові розробки стали нарідним каменем, фундаментальною основою розбудови культури, освіти, науки, медицини, економіки провідних країн світу (Біленчук П. Д. Електронна цивілізація: інноваційне майбутнє України. Монографія/ П. Д. Біленчук, М. М. Близнюк, О. Л. Кобилянський, М. І. Малій, Ю. О. Пілюков, О. В. Соболев, за заг. ред. П. Д. Біленчука. К.:УкрДГРІ, 2018. с.13).

Відомо, що сучасний світ тоне в потужних потоках інформації, різного роду відомостей, даних, що призводить до пришвидшення темпів життя, споживання природних ресурсів, загострення протиріч та виникнення кризових ситуацій як загальносвітового, так і регіонального рівнів, продукування величезної кількості відходів, сміття, суттєвого погіршення стану екології.

Своєрідною науковою платформою для визначення стратегії й обміну інноваціями у вирішенні питань забезпечення екологічної безпеки стала I Міжнародна науково-практична конференція VCET 2025 «Біологічні, хімічні та екологічні загрози під час війни», проведена Львівським державним університетом безпеки життєдіяльності спільно зі Львівським національним медичним університетом імені Данила

Галицького за партнерства Львівського обласного центру контролю і профілактики хвороб МОЗ України і Товариства Червоного Хреста України.

Відкрив дискусію ректор Львівського держуніверситету безпеки життєдіяльності Дмитро Бондар. У роботі конференції також взяли участь і виступили заступник голови ДСНС України Володимир Демчук, директор департаменту освіти, науки та спорту МВС України Олександр Тарасенко та начальник управління організації медичного забезпечення ДСНС України Наталія Яшан. Загалом же учасниками наукового заходу стали понад 800 представників органів державної влади, місцевого самоврядування, закладів вищої освіти, наукових установ та організації громадянського суспільства з усіх регіонів країни та з-за кордону. Деякі з них безпосередньо брали участь, інші долучилися до конференції онлайн.

На пленарному засіданні, під час панельних дискусій та тренінгів учасники дискусії обмінювалися досвідом реагування на надзвичайні ситуації, зумовлені військовими діями, ділилися результатами наукових досліджень, обговорювали новітні підходи до захисту населення та довкілля. Особлива увага

при цьому була приділена питанням екологічної безпеки, впливу бойових дій на довкілля, ризикам і загрозам техногенних катастроф та біобезпеці, зокрема стосовно:

- втілення перспективного плану реалізації ініціативи Саміту Організації Об'єднаних Націй щодо впровадження порядку денного у сфері сталого розвитку світу до 2030 року (unctad.org/system/files/official-document/ares70d1_ru.pdf), у частині запобігання та протидії медико-біологічним, хімічним та іншим екологічним загрозам та небезпекам;

- сучасних тенденцій та стратегічних освітніх, наукових і прагматичних орієнтирів розвитку суспільства знань у світі до 2030 року для забезпечення екологічної безпеки;

- реалізації нових завдань освіти, науки і практики в еру електронної комунікації, спрямованих на захист фундаментальних основ екологічної системи та природного навколишнього середовища від ризиків, загроз і небезпек, зокрема створення освітньо-прагматичного простору, запровадження креативної освіти і науки, використання інноваційних засобів, методів та технологій нового тисячоліття.

Як наголошувалося, у складних умовах сьогодення, коли війна створює додаткові виклики, ризики, загрози й небезпеки для системи цивільного захисту, охорони здоров'я, довкілля та національної безпеки в цілому, такі наукові платформи сприяють

не лише професійному зростанню фахівців, а й визначенню стратегічних орієнтирів подолання глобальних і регіональних загроз та небезпек, зміцненню міжнародного співробітництва і впровадженню інновацій у безпекову діяльність. Так, для обміну досвідом праксеологічної діяльності під час конференції проведено показові імітації ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пов'язаних із медико-біологічними та хімічними загрозами. А опублікована за результатами проведення конференції колективна монографія з питань запобігання та протидії біологічним, хімічним та іншим екологічним загрозам і небезпекам під час війни, як вважаємо, дасть змогу практичним працівникам використовувати сучасні наукові підходи для підвищення ефективності реагування на надзвичайні ситуації та посилення біобезпеки й біозахисту в умовах воєнного, так і післявоєнного часу.

Слід зазначити, що Львівський державний університет безпеки життєдіяльності вкотре підтверджує свою роль осередку наукової думки та праксеологічного досвіду в сфері екологічної безпеки, демонструючи готовність до викликів часу й сприяючи розвитку безпекового середовища нашої країни шляхом впровадження інноваційних:

1) засобів критичного мислення, ноозасобів (для визначення світоглядно-філософських орієнтирів (Біленчук П. Д., Кравчук О. О. Формування наукового світогляду як необхідна умова забезпечення громадської безпеки та захисту громадського порядку: збірник наукових праць Міжнародної Карпатської Школи: весняна сесія (1-5 травня 2025 року): перше видання. Яремче – Косів: Наукове товариство імені Шевченка, 2025. С. 230–232) забезпечення екологічної безпеки (Біленчук П. Д., Кравчук О. О.), стратегії протидії порушенням міжнародного гуманітарного права (Заворотько І. Г., Боровик А. В.), а також порушенням зберігання хімічних відходів (Дерев'яно Н. З.);

2) методів спеціального аналізу прийняття рішень (еколого-економічної оцінки хімічного забруднення атмосферного повітря вибуховими речовинами (Данченко Ю. М.), оцінки наслідків війни для водної безпеки південно-східних регіонів України (Галіч Г. В., Новіцький Р. О.) та кліматичних змін (Кіряк Ю. П.), ідентифікації біологічних загроз (Тимчишин К. В., Тимчишин А. М.), оцінки ризиків забруднення хімічними речовинами (Лобойко В. В.),

нормування небезпечних хімічних речовин у об'єктах довкілля (Сибірний А. В.);

3) технологій ситуаційного управління реагування як на типові, так і на кризові ситуації (управління сталим розвитком землеробства для забезпечення екологічної безпеки (Шевченко С. М., Ткалік Ю. І.), протидії інфекційним захворюванням (Литвин Г. О.), сталого ведення лісового господарства для захисту лісових екосистем від антропогенних та кліматичних загроз і небезпек (Чернявський М. В.), ландшафтно-просторової організації рекреаційної інфраструктури (Шукель І. В.), управління біологічними, хімічними та екологічними загрозами (Єрмаков Ю. Ю., Барабаш О. О., Лесик Р. Б., Громовик Б. П., Панькевич О. Б.), використання системи відеоспостереження «Безпечне місто Львів» (Смілевський М. Л.).

Підготовка фахівців для забезпечення екологічної безпеки

Особлива увага під час конференції була приділена підготовці фахівців для забезпечення екологічної безпеки, адже очевидно, що в умовах обмеженого часу, недостатньої кількості професійно підготовлених людей, що є необхідною умовою креативних рішень для порятунку довкілля, потрібно мати чіткі орієнтири, своєрідний компас професійної дії та ґрунтовні базові знання для усвідомлення й розуміння, які глобальні виклики, ризики та небезпеки чекають людство в XXI столітті (Біленчук П. Д., Береський Я. О., Кобилянський О. Л., Малій М. І., Перелигіна Р. В. Конвергенція соціального суспільства знань: креативна освіта і цивілізаційний розвиток: монографія; за заг.ред. П. Д. Біленчука. К.: УкрДГРІ, 2019. С.87).

У частині першій статті 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» екологічна безпека визначається у вузькому розумінні як «стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей» (zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text). Тоді, як екологічна безпека має гарантувати якість навколишнього природного середовища, яка необхідна для стійкого функціонування світової екосистеми та забезпечення життєдіяльності людини.

Тому закономірним кроком забезпечення екологічної безпеки для сталого розвитку світу має стати формування новітньої креативної освіти, науки і практики нового тисячоліття для запобігання й протидії ризикам, загрозам та небезпекам у галузі охорони навколишнього природного середовища, виходу світогляду, екологічної свідомості та культури на новий рівень. Відповідно й підготовка фахівців має бути спрямована на формування їх особистості, розвиток духовно-моральних здібностей, які виступають духовно-моральними цінностями культури (загальнолюдської, етнічної), оскільки реалізація потреб, як індивідуальних, так і суспільних у відповідності з культурними цінностями забезпечує не лише виживання соціуму, а й його гармонійний розвиток. Тоді, як кожна культура приречена на занепад з втратою життєдайного джерела доступу до істини (духовності) у світовому потоці змін. Ось чому право на життя людини, слушно вважає вчений, засновник школи супраментальної психології Василь Андрійович Чумаченко, нерозривно пов'язане з правом на розви-

ток своєї особистості» (Чумаченко В. А. Характерництво в Україні: посібник. Частина 4 К.: «Характерницька академія», 2019.с. 8-9).

Такий підхід забезпечить прогресивний, інноваційний шлях цивілізаційного розвитку суспільства, яке гармонійно розвивається з метою досягнення щастя, здоров'я, заможності, добробуту, багатства і зиску, на протидію регресивному, агресивному, негативному шляху, побудованому на агресії, невігластві, корупції, злочинствах, зловживаннях, злорадстві, тобто існує там, де панує агресія, війна, тероризм, злочинність.

Зважаючи на наведені на конференції аргументи та ідеї, вважаємо за доцільне запропонувати запровадити підготовку здобувачів вищої освіти за міждисциплінарними міжгалузевими програмами за спеціалізацією «Екологічна безпека». Разом із тим триває обговорення про позиції щодо запровадження підготовки фахівців з вищою освітою за спеціалізацією «Військова екологія» з огляду на особливий правовий режим земель оборони (zakon.rada.gov.ua/laws/show/1345-15#Text).

Як на думку авторів та учасників дискусії, такий підхід дозволить використати потужний творчий потенціал ідей, інновацій і «ноу-хау» сонячного суспільства знань та «Індустрії 4.0» в масштабному перетворенні людської цивілізації для охорони навколишнього природного середовища, аби своєчасно впливати на багатогранні виклики й наслідки (загрози, ризики, небезпеки) для регіональної та світової екосистем, а також гармонійно поєднати партнерські стосунки держави, приватного сектора і громадянського суспільства, пов'язані із впровадженням цих інновацій в освітній процес, наукову роботу й практичну діяльність задля забезпечення екологічної безпеки.

«Україна та Нідерланди проти росії»

ЄСПЛ оголосить рішення у цій справі 9 липня

Європейський суд з прав людини готується оголосити рішення по суті в справі «Україна та Нідерланди проти росії» щодо збиття малайзійського «Боїнга» рейсу МН17 у липні 2014 року в небі над Донецькою областю та інших кримінальних злочинів рф на території України.

Про це інформує Міністерство юстиції України. Як вказується, Велика палата ЄСПЛ оголосить рішення у приміщенні ЄСПЛ у Страсбурзі об 11:00 за місцевим часом. Запис оголошення буде доступний на сайті ЄСПЛ після закінчення слухань. «Очікуване рішення матиме фундаментальне значення – як для міжнародної правової кваліфікації дій рф, так і для захисту прав жертв російської агресії, а також для подальших процесів забезпечення відповідальності росії за міжнародні злочини, вчинені в Україні», – зазначають у міністерстві.

Уточнимо, справа «Україна та Нідерланди проти росії» є найбільшою міждержавною справою, що об'єднує одразу чотири заяви. Вона охоплює період із 2014 року до сьогодні й стосується злочинів на окупованих територіях Донецької та Луганської областей. До справи також включені скарги на дії рф під час повномасштабного вторгнення, що розпочалося 24 лютого 2022 року. Окрему частину провадження становить заява Нідерландів щодо збиття малайзійського «Боїнга», внаслідок чого загинули всі 298 людей на борту. З огляду на масштаб порушень, до справи долучилися 26 держав та одна неурядова організація – безпрецедентна міжнародна підтримка в історії суду.

Додамо й те, що у Страсбурзі 12 червня 2024 року відбулися усні слухання, під час яких Україна представила свою позицію як щодо подій з 2014 року, так і щодо воєнних злочинів росії з початку повномасштабного вторгнення в Україну. Проміжне рішення суду вже встановило відповідальність рф. Окрім того ЄСПЛ 25 січня 2023 року у рішенні щодо прийнятності частини справи, яка стосується подій на сході Украї-

ни, вже дійшов висновку, що з 11 травня 2014 року і щонайменше до 26 січня 2022 року території Донбасу, захоплені російськими силами, перебували під юрисдикцією російської федерації.

Суд визнав, що російські військові перебували на території України з квітня 2014 року, і задокументував широкомасштабне розгортання армії рф щонайменше із серпня 2014 року. Тим самим Європейський суд з прав людини фактично спростував заяви москви про «відсутність військ» в Україні. ЄСПЛ також встановив, що збиття рейсу МН17 сталося на території, яка на той час перебувала під ефективним контролем російських загарбницьких адміністрацій, а отже, події підпадають під юрисдикцію рф.

Додамо, справа «Україна та Нідерланди проти росії» стосується масових і систематичних порушень прав людини на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей; викрадення та спроб незаконного вивезення дітей-сиріт із цих областей на територію рф у 2014 році; збиття літака рейсу МН17. У 2020 році були об'єднані три міждержавні справи в одну. При тому, що уряд Нідерландів скаржитися в частині подій щодо збиття МН17, українська ж заява щодо подій на сході України ширша.

Дискреція не без меж:

перші рішення на користь кандидатів до апеляцій

Про наслідки ухвалення Верховним Судом перших рішень у справах кандидатів до апеляційних судів проти ВККСУ та можливі варіанти подальшого розвитку подій.

Тетяна ОГНЕВ'ЮК,
голова Правничої асоціації «ДОБРОСУД»,
адвокатка

На тлі сирен і звітів

У розпал війни, під час якої наша держава щоденно платить найвищу ціну за право існувати, бути незалежною й мати майбутнє, у тилу триває черговий етап оновлення суддівського корпусу «відповідно до найвищих стандартів» (принаймні так декларується). Поки перші особи органів судової влади на численних форумах та конференціях систематично звітують про загрозу кадрового колапсу в апеляційних судах, ми розуміємо, що так відбувається, коли рекордно високий попит на справедливість зустрічається з рекордно низьким рівнем кадрової спроможності. Саме в точці цієї диспропорції між суспільними очікуваннями й інституційною спроможністю постає питання про справжню якість формування суддівського корпусу.

Формування кадрового складу апеляційних судів сьогодні це дзеркало того, як держава уявляє собі добросовісність і професійну відповідальність. Тому ця публікація ставить перед собою за мету знайти, в тому числі, відповідь на принципове етичне питання: чи навчилися ми добирати суддів не лише відкрито, а й обґрунтовано?

Як відомо, у вересні минулого року Вищою кваліфікаційною комісією суддів України (надалі також ВККСУ) було оголошено конкурс на зайняття вакантних посад суддів апеляційних судів. Сьогодні цей конкурс досяг активної фази: комісія проводить співбесіди з кандидатами до спеціалізованих апеляційних інстанцій. Цей процес відбувається на тлі системного екзистенційного тиску: країна живе в режимі тотальної тривоги, як у буквальному, так і в політичному сенсі. Ігнорувати цю реальність все одно, що аналізувати правову процедуру у вакуумі, якого не існує. Тому покликання в цій статті до контексту війни здійснено винятково як об'єктивне нагаду-

вання, що ми, на жаль, не в мирі живемо, і тому не можемо собі дозволити плекати судові конфлікти.

Видається, що поточний відбір до апеляційних судів ризикує стати найскладнішим з усіх конкурсів до органів судової влади в Україні. Й мова не про відсутність проблем чи претензій до рішень ВККСУ та ВРП у попередніх доборах чи конкурсах до Верховного Суду, ВАКСУ. Проте безспірним залишається факт безпрецедентної кількості судових позовів кандидатів на посади апеляційних судів проти нинішньої Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Можна сказати, що касаційний адміністративний суд працює в умовах критичного цейтноту, спричиненого зверненнями вчорашніх кандидатів у судді. Далі справи плавно переходять на розгляд Великої Палати Верховного Суду, завантажуючи робочі розклади і без того перевантаженого справами суду.

Як на мій погляд, така кількість справ є свідченням як довіри, так і недовіри водночас. Довіри до Верховного Суду та сумнівів у довірі ВККСУ при здійсненні повноважень з перевірки робіт у рамках більш широкої функції – формування суддівського корпусу. Ця амбівалентність видається проявом глибокого структурного виклику. Разом із тим ми не можемо собі дозволити категоричність у судженнях. Необхідно завжди враховувати, що людський розум, який апріорі схильний до когнітивної економії, тяжіє до простих пояснень, швидких узагальнень, повторення готових алгоритмів. Він рідко шукає складне в складному (частіше, навпаки, шукаючи просте в складному), і ще рідше – визнає власну помилковість. Чого наш мозок ще не дуже полюбляє, то це бути інтелектуально чесним.

Інтелектуальна чесність не вимірюється когнітивними тестами та означає здатність вміння визнавати помилковість своїх

попередніх суджень, вміння визнавати щось добре і щось погане, сприймати світ і події навколо нас не через емоції або вигоди, а об'єктивно, як вони є. Саме тому, в світлі оприлюднення повного тексту перших постанов Касаційного адміністративного суду у справах кандидатів на посаду судді апеляційного суду, напередодні появи хвилі коментарів від «зради» до «перемоги», доцільно утриматися від простих емоційних реакцій і натомість дати відповіді на два об'єктивні запитання: що сталося(1) і що з цим робити (2)?

Що сталося?

У судових рішеннях Верховний Суд (зокрема в справі № 990/143/25), уважно проаналізувавши не лише окремих індивідуальний випадок, а й системну правову рамку конкурсу, дійшов, напевно сказати, очікуваного всіма нами висновку: правила, встановлені органом, який проводить оцінювання, є обов'язковими до виконання самим цим органом. У юридичному викладі це прозвучало так: «державні органи, які не впроваджують або не дотримуються своїх власних процедур, не повинні мати можливість отримувати вигоду від своїх протиправних дій або уникати виконання своїх обов'язків» (п. 73 рішення ЄСПЛ у справі «Лелас проти Хорватії»).

Тобто дискреція не звільняє від дисципліни, особливо якщо ця дисципліна встановлена внутрішньо ухваленою самим СВП процедурою. Методичні вказівки з оцінювання практичних завдань кандидатів в апеляційні суди, затверджені самою ж комісією у 2024 році, мали б стати дороговказом у перевірці практичних робіт кандидатів. Однак, як встановив суд, комісія «не надала жодних доказів, які б підтверджували об'єктивність та повноту перевірки виконаного позивачем практичного завдання, та, відповідно, обґрунтованості виставлених екзаменаційною комісією балів» (п. 74).

Так, суд не підміняє собою Вищу кваліфікаційну комісію суддів, не перебирає на себе повноваження ВККСУ з визначення балів чи відбору кандидатів. Однак чітко резюмує в рішенні: «відповідач (тобто ВККСУ)

не довів, що ним дотримано вимог Методичних вказівок № 228/зп-24... що свідчить про порушення принципу належного врядування».

Звісно, можна довго сперечатися (і небезпідставно) про те, який саме спосіб правового захисту є найбільш релевантним завданню адміністративного судочинства в подібних справах. Можливо позовні вимоги потрібно було задовольнити в повному обсязі та визнати позивача таким, що набрав прохідний бал? Зрештою, це питання як процесуальної доктрини, так і філософії публічного врядування. Чи достатньо лише усунути індивідуальний негативний результат, не зачіпаючи самої логіки оцінювання? Чи може суд вдаватися до «точкового» втручання в конкурсну процедуру, залишаючи поза увагою системні ознаки порушення? Відповіді на ці питання не є однозначними, як і не є завершеною дискусія про межі судового контролю в справах, що стосуються кадрових рішень органів публічної влади.

І все ж Верховний Суд, обравши обережну, юридично обґрунтовану позицію, частково задовольнив позовні вимоги кандидата. Суд констатував, що «проведення кваліфікаційного оцінювання суддів загалом та визначення результатів іспиту, зокрема, є дискреційним повноваженням ВККСУ», і саме тому в контексті правовідносин, що склалися в цій справі та обставин, встановлених під час її розгляду, належним способом захисту порушених прав позивача є визнання протиправним та скасування рішень комісії (в частині, що стосується позивача) та зобов'язання ВККСУ поновити участь його в конкурсі на зайняття вакантних посад суддів в апеляційних судах з етапу виконання практичного завдання зі спе-

ціалізації відповідного суду». Тому наступним логічним питанням є:

Що з цим робити?

Після появи рішення КАС ВС у такій редакції перед Вищою кваліфікаційною комісією суддів України постає декілька опцій подальших дій. Перша, цілком передбачувана: реалізувати процесуальне право сторони й подати апеляційну скаргу до Великої Палати Верховного Суду. Це означає сплату судового збору, участь у судовому процесі та, зрештою, очікування остаточного судового рішення. Можна сказати, що це стандартний підхід у більшості органів державної влади, які навіть без перспективи йдуть оскаржувати все до остаточного рішення.

Проте існує й інший, не менш законний, але точно значно відповідальніший шлях: визнати висновки суду не як тимчасову перепону, а як сигнал для внутрішньої роботи, проявити інституційну силу у виправленні помилок. Це і є зміст принципу належного врядування. Тим паче, що питання «а чи не доцільніше було б своєчасно виконати рішення суду першої інстанції?» вже неодноразово звучало від суддів Великої Палати Верховного Суду в судових процесах з оскарження рішень ВККСУ. Безсумнівно, що така відповідальна позиція є ознакою поваги до власного мандату й довіри, яку суспільство покладає на орган, що формує суддівський корпус.

У країні, яка перебуває в стані війни, процесуальна стратегія органу державної влади не може ігнорувати економічну раціональність. Якщо очікувана користь від подання апеляції не компенсовує прямих і непрямих витрат, як матеріальних (судовий збір, за-

робітні плати, адміністративний ресурс), так і інституційних (довіра, час, імідж), то економіка правосуддя підказує обрати альтернативний курс. Цей підхід має обґрунтовану академічну традицію. Так, відомий суддя та теоретик Чиказької школи права Річард Познер (Richard A. Posner) у своїй класичній праці *Economic Analysis of Law*, «В основі прийняття правових рішень лежить і (або) повинна лежати ідея економічної ефективності». Навіть дуже примірний і поверховий «cost-benefit analysis», тобто аналіз витрат та вигод, демонструє, що розгляд впродовж 1 години апеляційної скарги ВККСУ Великою Палатою Верховного Суду обходиться державі мінімум у 40 тисяч гривень. Поки економісти не почали критикувати, наведу обґрунтування звідки ця невелика сума. У середньому, участь 17 суддів Великої Палати Верховного Суду протягом однієї години (адже саме стільки мінімально відводиться для розгляду апеляційної скарги на рішення КАС ВС) за умови мінімальної ставки суддівської винагороди судді ВС, обходиться бюджету орієнтовно у майже 25 000 грн. Додамо до цього щонайменше 3 години праці одного працівника секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів (розраховану з мінімального окладу), який складав апеляційну скаргу, мінімум 1,5 години участі секретаря судового засідання (плюс робота з повістками), секретаря канцелярії, судового розпорядника та помічника судді. Окремо, судовий збір у розмірі 4 350 грн (розрахований від стандартної кількості вимог). Загалом виходить понад 40 000 грн за одну годину судового розгляду. І це ще без врахування усіх комунальних та технічних витрат, пов'язаних із матеріальним забезпеченням здійснення судочинства. Якщо ж судових розглядів буде декілька, то кожного разу це плюс 20 тисяч гривень.

А якщо таких позовів від кандидатів є 70, то базова арифметика демонструє, що «прогнані» через ВП ВС апеляційні скарги ВККСУ на рішення ВС у справах 70 кандидатів коштуватимуть державі мінімум 28 000 000 грн в результаті. Невже ці витрати є невідворотними? Невже наша держава є настільки багатою, що дозволяє собі під час війни подібні витрати?

То ж поки порожні апеляції чекають на фахових суддів, держава витрачає значні ресурси на процесуальну боротьбу з тими, в кого вже є достатні підстави для відновлення участі в конкурсі.

А тепер давайте врахуємо той факт, що результатом кожного дня проведення співбесід є відсіювання мінімум 1–2 кандидатів

у судді, які успішно подолали випробування у вигляді написання практичного завдання. Чи є в когось гарантії, що за такої динаміки конкурс взагалі відбудеться, а всі вакантні посади в апеляційних судах заповняться? І найголовніше: який сигнал майбутнім кандидатам у наступних конкурсах дає посилає конкурс у апеляційні суди?

Підсумок: без ілюзій

Перші рішення Верховного Суду не можна оцінити, ні як великий тріумф кандидатів, ні як велику поразку комісії. Вони обгрунтовані, законні та за суттю нагадують Соломонові: не карають і не винагороджують, залишають досить широку свободу при виконанні, дозволяють зберегти гідність та репутацію обом сторонам.

З урахуванням активного конкурсного процесу та колосального кадрового голоду, оперативне виконання цих рішень у широкому аспекті оскаржень (без того, щоб дочікуватись значних фінансових втрат держави на судові провадження) може забезпечити якісне виконання найважливішого завдання (для якого конкурс й оголошувався) – комплектування апеляційних судів фаховими суддями, кожен з яких матиме в життєвій біографії приклад успішної боротьби за права та визнання й виправлення помилок.

Видається доцільним, щоб ВККСУ продовжила проведення співбесід із тими кандидатами, які вже успішно пройшли етап написання практичного завдання, а також забезпечила повторне складання іспиту для осіб, щодо яких виявлені процедурні порушення могли мати негативні наслідки (як ті, хто оскаржував результати іспитів, так і ті хто цього не робив). Такий підхід дозволить дотриматись процедурних гарантій конкурсного добору, зокрема принципів змагальності та анонімності перевірки робіт, та відновити довіру до результатів оцінювання. Водночас виконання рішень Верховного Суду вимагає від комісії перегляду самої процедури оцінювання з тим, аби кожен виставлений бал був обгрунтований, належно вмотивований і відповідав Методичним вказівкам, затвердженим самою ж Вищою кваліфікаційною комісією судів.

Р. С. Навмисно називаю останній підрозділ статті «без ілюзій», оскільки запропонований шлях є цілком реалістичним, за умови тверезої оцінки реальності, адміністративної зрілості та здатності до інституційного самоврядування.

Зміни без змін:

про новий фасад старої влади

Призначення нового Генпрокурора як частина змін «фасаду» влади. Чи зможе уряд повернути суб'єктність у системі Банкової?

Любов ШПАК,

докторка економічних наук, професорка, народна депутатка України IX скликання

Віднедавна в Україні новий Генеральний прокурор, Верховна Рада більш ніж упевнено проголосувала за призначення на цю посаду Руслана Кравченка. За сталою політичною традицією, бажано Генпрокурору бездоганного виконання обов'язків, визначених Конституцією та діючим законодавством, а також дотримання присяги, даної Українському народу.

У ЗМІ та соцмережах наразі активно розганяється інформація, що призначення Кравченка – перший крок Банкової у зміні «фасаду діючої влади». Саме фасад, бо суть загальної політичної конструкції, на мою думку, збережеться: всіма процесами в країні й надалі керуватиме Офіс Президента та «5–6 менеджерів», які там працюють. Скоріше за все, на нас чекають нові сезони нудних серіалів «Безсуб'єктний парламент» та «Безсуб'єктний уряд».

Можливо, в ОПУ вважають, що сценарії цих серіалів непогані, але головні актори, думається, трохи набридли «глядачам» (українцям). Тому заміна Дениса Шмигала на Юлію Свириденко чи Михайла Федорова в цілому можлива, але їхні ролі, на жаль, заздалегідь прописані – бути провідниками центральної волі Банкової. Крок праворуч, крок ліворуч – звільнення та заслання в політичне забуття. Ці правила відомі всім посадовцям, хто сьогодні грає у «вищій лізі».

Можу запевнити, що з великою повагою ставлюся до пана Федорова і пані Свириденко. На відміну від більшості наших топ-чиновників, у них дійсно є визнані суспільством досягнення. Але розкрити свій справжній потенціал на посаді Прем'єр-міністра вони навряд чи зможуть. Система, побудована Офісом

Президента України, дозволить їм хіба що провести косметичні зміни, але зробити щось фундаментально нове вони не зможуть. Бо інакше створять загрозу існуванню самої системі та її основним бенефіціарам.

З іншого боку, бути Прем'єр-міністром країни, що веде найбільшу з часів Другої світової війни з агресором і при цьому не маючи можливості впливати на вирішення стратегічно важливих для країни питань – з мого погляду, задоволення нижче середнього. Це важко назвати політичною кар'єрою, адже жодних політичних дивідендів це не принесе. Щодо останніх, то їх наразі вкрай мало й розподіляються вони серед людей, потрібних Банковій.

Утім, як казала наша класикиня Леся Українка, «Contra spem spero!». Без надії буду сподіватися, що в разі призначення нового очільника уряду в окремих міністерствах таки відбудуться довгоочікувані зміни. В таких, як, наприклад, міністерство освіти, яке живе у власному світі, не помічаючи існуючих реалій. Достатньо поспілкуватися з педагогами та батьками дітей, щоб зрозуміти в якому занепаді знаходиться галузь.

До закінчення бойових дій та проведення наступних виборів, думаю, не варто очікувати в Україні глобальних змін на краще, але кожного дня варто боротися за вирішення окремих питань, що покращують життя людей. Без надії сподіватися – така політична карма всіх, хто вірить, що настане час, коли парламент та уряд повернуть собі суб'єктність. Цей момент може стати точкою відліку нової України – Третьої Української Республіки. А поки – працюємо, допомагаємо та віримо в ЗСУ і не забуваємо вірити в себе.

Визначення розміру психічної (моральної) шкоди в судово-психологічній експертизі

Психічне є основою будь-якого судового процесу, оскільки і суддя, і всі його учасники здійснюють свої обов'язки та наміри не інакше, як засобами індивідуальної психіки, втіленої в різноманітності значень власної правової свідомості і правового усвідомлення себе. Судовий процес і його результати цим самим є наслідком колективної психічної діяльності, яка сама по собі може бути предметом уваги, вивчення, систематизації і, в необхідних випадках, навіть психологічної експертизи з огляду на потребу встановлення значущих для кожної конкретної справи психологічних чинників.

Роман СВИСЛОВИЧ,
керівник Адвокатського об'єднання «Європейський адвокат»,
кандидат юридичних наук

Сергій БОЛТІВЕЦЬ,

психолог-експерт вищого кваліфікаційного класу
Центру психофізіологічної експертизи при
ДП «Головний навчально-методичний центр
Держпраці України», професор,
доктор психологічних наук

Щодо поняття «психічна шкода»

Однак, крім багатоманітності завдань, які можуть бути реалізовані в судочинстві засобами судово-психологічної експертизи, особливе місце належить визначенню грошового еквіваленту психічних втрат, визначеному в чинному законодавстві поняттям моральної, а отже – психічної шкоди.

Згідно з пунктом 9 постанови Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31.03.1995 р. «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» «Розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд визначає залежно від характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо) та з урахуванням інших обставин». Характер й обсяг психічних, душевних, фізичних страждань в їх психофізіологічному відображенні, що є базовою складовою психологічної науки в цілому і ґрунтується на об'єктивізованих фізичних даних, належить до предмету спеціального психологічного дослідження, якою за своєю сутністю є психологічна експертиза.

У практиці підготовки і здійснення судочинства в Україні протягом останніх десятиліть судово-психологічна експертиза ви-

значення розміру моральної шкоди донині масово використовує переважно два підходи, розроблені свого часу російськими науковцями – доктором юридичних наук Олександром Ерделевським та кандидатом економічних наук Володимиром Кашиним. Як і за спеціальностями, так і за змістом підходів названих авторів, це юридичний й економічний способи матеріалізувати психічне в його зовнішніх проявах на матеріалах судової практики своєї країни, жодним чином не пов'язаних із реаліями України.

Юридичний підхід

Так, юридична методологія О. М. Ерделевського базується на введеній ним категорії «презюмованої моральної шкоди» як «страждання, яких, за загальним уявленням, повинна зазнавати (не може не зазнавати) «середня» людина, що реагує «нормально» на здійснення стосовно неї протиправного діяння», уточнюючи при цьому, що «презюмована моральна шкода відображає суспільну оцінку протиправного діяння». Відзначимо, що презумпція в загальному розумінні є припущенням, яке визнається достовірним до того часу, поки не буде доведено протилежне. Однак саме на припущеннях базується рекомендація застосування формули, запропонованої науковцем:

$$D = d \times x \times f^v \times i \times c (1 - f^v), \text{ де}$$

D – розмір компенсації дійсної моральної шкоди;

d – розмір компенсації презюмованої моральної шкоди;

f^v – ступінь вини заподіювача шкоди, при цьому $0 < f^v < 1$;

i – коефіцієнт індивідуальних особливостей потерпілого, при цьому $0 < i < 2$;

c – коефіцієнт врахування фактичних обставин заподіяння шкоди, що заслуговують на увагу, при цьому $0 < c < 2$;

f^s – ступінь вини потерпілого, при цьому $0 < f^s < 1$ [1, с.118].

Припущення, на яких ґрунтується визначення розміру моральної шкоди, наводяться автором стосовно ступеня вини заподіювача шкоди в такому умовно-юридичному вигляді: $f^v = 0,25$ – за наявності простої неосторожності; $f^v = 0,5$ – за наявності грубої неосторожності; $f^v = 0,75$ – за наявності опосередкованого наміру; $f^v = 1,0$ – за наявності прямого наміру.

Як видно з наведених критеріїв, уявлення про «дійсну моральну шкоду» (D) ґрунтується на припущенні про неї, названому «презюмованою моральною шкодою» [d], еквівалентною поняттям «середньої» людини і її «нормального» реагування. При такому підході індивідуальні переживання і страждання людини не беруться до уваги, бо вимірюються є припущенням про середні показники умовної норми людського реагування, міра вияву яких не обґрунтовуються. Але навіть, якби її можливо було обґрунтувати й відстежити у всій динаміці змінюваності з тим, щоб співвіднести з моментом заподіяння психічної (моральної) шкоди потерпілій людині, це не відповіло б на головне питання щодо міри вираженості індивідуальної психічної шкоди. Крім цього, що дає в цьому випадку знання загального без вимірювання й визначення індивідуального, яке, до того, ж вимірюється у вигляді припущення, а не доказу?

Внесене до формули визначення ступенів вини заподіювача шкоди [f^v] і вини потерпілого [f^s] цілковито спростовують методологію презумпції щодо категорії презюмованої моральної шкоди, оскільки презюмованою у формулі виступає можлива власна

вина потерпілої людини й невинність заподіювача шкоди. Цим самим автором формули припускається заподіяння потерпілому вже судом вторинної моральної(психічної) шкоди на основі презумпції вини потерпілого, наявність якої приймається без доведень і різниться лише f^s – ступенем вини потерпілого. Виходячи з цього, потерпілий визнається винним у будь-якому випадку, як це представлено в наведеній формулі, однак значення ступеня вини підлягає довизначенню. Як видно з авторських пояснень, «вина потерпілого f^s враховується з метою зниження розміру компенсації тільки за наявності в його діях грубої необережності, її значення можна приймати рівним $0,5(f^s = 0,5)$ » і водночас: «Ступінь вини потерпілого f^s при наявності будь-якого виду наміру потерпілого повинна прийматися рівною 1, що дорівнює відмові в компенсації моральної шкоди». Навіть виходячи з внутрішньоросійської точки зору, на це звертає увагу економіст В. Кашин: «У формулі розрахунку пропонується враховувати «ступінь вини заподіювача шкоди» і «ступінь вини потерпілого». Виходить, що вам дають інструмент для вимірювання з точністю, скажімо, до шостого знаку, але з помилкою в першому. Через це реальна цінність життя і здоров'я людини, а, відповідно, й розмір грошової компенсації, зменшуються в 100 – 500 разів».

Запропонований юридичний підхід, крім цього, ґрунтується на законодавчих нормах рф щодо базового рівня компенсації за страждання при заподіянні потерпілому тяжкої шкоди здоров'ю в розмірі 720 мінімальних розмірів заробітної плати як заробітку фізичної особи за 10 років у розмірі місячного заробітку 6 мінімальних розмірів заробітної плати. Обґрунтуванням такого розміру в цій країні є відповідність його максимальному розміру пенсії за віком, визначеному пенсійним її законодавством. Вже виходячи з цього, застосування формули О. М. Ерделевського є неприйнятним для України як таке, що обґрунтовується винятково законодавчими нормами, нечинними в нашій країні й не містить у собі, крім юридичних, інших підходів, які б дозволили визначати індивідуальні, а не загальні, побудовані на припущеннях, особливості психічної діяльності людини, які мають юридичне значення. Так, наприклад, розв'язання цього завдання не може служити коєфіцієнт індивідуальних особливостей потерпілого як єдиний психологічний показник, що використовується в згаданій формулі, оскільки йдеться не про особливості

потерпілого, а вираженість їх змінюваності під впливом сукупного впливу шкідливих чинників.

Економічний підхід

Економічний підхід, запропонований кандидатом економічних наук В. Кашиним, пропонує оцінювання фактичних втрат ресурсів здоров'я і людського капіталу шляхом використання «якісно нового поняття «ресурси здоров'я» – здатності жити(вижити), працювати й досягати цілей. Економіка здоров'я – це пошук ефективного збереження резервів здоров'я при обмежених людських, природних та інших ресурсах».

Із трьох особливостей методики, як визначає це сам автор, першою є метод дисконтування, тобто переведення майбутніх грошових потоків, що генеруються за рахунок здоров'я, в поточну вартість. Друга особливість – врахування індивідуального потенціалу здоров'я потерпілого і його людського капіталу за спеціальним тестом, що включає оцінку за трьома складовими: (1) психосоматичне здоров'я; (2) спосіб й умови життя; (3) інвестиції в здоров'я. За наслідками тесту розраховуються індивідуальні показники: майбутня тривалість життя, ресурси здоров'я в натуральній і грошовій оцінці, їх зношеність, ефективний вік та рента здоров'я. Оцінка людського капіталу враховує рівень освіти, професійність, компетентність і досвід роботи.

Третя особливість – найефективніше використання ресурсів здоров'я, яке має задовольняти чотири критерії: бути юридично дозволим, фізично можливим, економічно обґрунтованим і найбільш прибутковим. Результати розрахунку оформляються у вигляді «Звіту про оцінку втрат ресурсів здоров'я й визначення компенсації моральної

шкоди», який є додатком до позовної заяви. Як видно з опису методики, здійснення розрахунку в поєднанні з виконанням розроблених на підставі названих критеріїв оздоровчих програм адресується самим потерпілим, що підтверджується наведеним В. Кашиним прикладом: «Так, потерпіла в ДТП, не чекаючи завершення розгляду справи про компенсацію моральної шкоди, виконала рекомендовану їй оздоровчу програму. Внаслідок цього вона не тільки уникала інвалідності, але й виликувала свою давню хворобу». У зв'язку з наведеними успіхами застосування такої економічної методики визначення розміру моральної шкоди в поєднанні з виконанням розробленої оздоровчої програми, втрат ресурсів здоров'я не тільки не відбулося, але й навпаки – втрачено давню хворобу, а отже, користь переважила шкоду.

Оптимістична самооцінка автором власної методики завершується запитанням самому собі: «Чи є методика, яка б добре поєднувала в собі індивідуальність і мала б універсальний характер»? У цьому плані ми впевнено можемо сказати: «Так!». Напевно, вважаючи наведений опис методики завершеним, у подальшому В. Кашин планує зосередитися на її поширенні, покладаючи в окремий спосіб надію на її застосування «юристами-практиками з України».

Як видно з наведеного опису економічного підходу, суб'єктом оцінювання розміру моральної шкоди визначається сам потерпілий, який здійснює оцінку фактичних втрат ресурсів здоров'я і власного людського капіталу у формі індивідуального звіту. Категорія моральної шкоди замінена автором на нововведене поняття «ресурси здоров'я», психофізіологічна вимірюваність яких перебуває далеко за межами предмету економічної науки так само, як і визна-

чення їх втрат. Способи обрахунку розміру моральної шкоди автором не наводяться, що унеможливило застосування запропонованої економічної методики у визначенні конкретного розміру заподіяної потерпілому моральної шкоди у її виокремленому з «ресурсів здоров'я» або еквівалентному їх втраті розмірі.

Психологічний підхід

Психологічний підхід полягає у визначенні психологічного змісту юридичних понять чинного законодавства, представлених у пункті 2 статті 23 «Відшкодування моральної шкоди» Цивільного кодексу України. Згідно з цим пунктом моральна шкода полягає: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала в зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Пункт 3 згаданої статті містить юридично визначені формулювання психологічного змісту моральної шкоди, розмір якої вимірюється в грошовому еквіваленті: «Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які ма-

ють істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості». В Україні юридичний підхід, запропонований О. М. Ерделевським з визначення суми відшкодування моральних збитків потерпілому, протягом 90-х років XX ст. доповнювався авторськими складовими С. Антосика і О. Кокуна, які додав сюди соціальні та психологічні показники із застосуванням різних коефіцієнтів, що включають ступені винуватості, соціального статусу, стресу тощо. Зокрема, згадані автори цілком слушно привернули увагу до необхідності «врахування розміру сумарного психотравмуючого впливу», що «може враховувати фактори: інтенсивності і тривалості психічних страждань; порушення психічних процесів, функцій, властивостей, якостей; порушення фізіологічних параметрів, погіршення здоров'я; ступінь зворотності-незворотності негативних відхилень, строки відновлення і прогноз». Узагальнення методологічних позицій авторів, незалежно від того, наскільки висловлювані підходи усвідомлюються ними самими, дає можливість класифікувати їх за такими ознаками суспільно-особистісних потреб, що їх зумовили: а) розв'язання сумнівів суддів, викликаних ускладненнями при розгляді справ з визначенням розміру моральної шкоди, а для цього – потреба в уніфікації законодавства, знаходження універсального способу запобігання власним труднощам; б) знаходження еквівалентів розміру моральної, а отже, психічної шкоди серед супутніх фізичних чинників, включаючи оцінку матеріальних збитків, фізичних ушкоджень, за які передбачена кримінальна відповідальність; в) намагання сумістити різнопланові соціальні, фізичні, психологічні, юридичні та інші чинники з пошуком певного їх співвіднесення між со-

бою або й без цього. У наведеному випадку а) домінують виступає особа судді, судів як органів влади, які зазнають труднощів від потерпілих, а отже – страждають у разі виникнення необхідності справедливого визначення розміру заподіяної потерпілій людині моральної (психічної) шкоди. У випадку б) на перший план виступає турбота про унормування різнопланових чинників, які залишають поза увагою індивідуальне вираження моральної (психічної) шкоди, що переживається людиною. У випадку в) справедливість визначення розміру заподіяної моральної (психічної) шкоди залежить від обраної домінанти і пропорцій супутніх чинників, в основі якої – авторська методологія фахівців, які здійснюють це визначення.

У зв'язку з цим потребує визначення сучасна семантика юридичного терміну шкоди, означеної як «моральна». Чи не змінилася вона з часів загальносуспільного провадження Морального кодексу будівника комунізму, що містив у собі сукупність основних принципів моральності, які обумовлюють сутність комуністичного ставлення особи до суспільства, однієї людини до іншої і до самої себе, моральних основ взаємовідносин між націями і народами. Як бачимо, загальносуспільне уявлення про моральність радянської доби, яке за інерцією збереглося в законодавстві України, включає «ставлення особи до суспільства, однієї людини до іншої і до самої себе» (як видно з наведеного визначення, – «комуністичного ставлення»), але жодним чином не включає в себе індивідуальне психічне, яке самодостатньо існує незалежно від принципів і ставлень, взаємовідносин «між націями і народами», що є одним і тим же.

В цьому сенсі фізичний біль та страждання не існують окремо від психічних відчуттів та переживань, душевні страждання не вичерпуються лише системою суспільних ставлень або їх вираженням у ставленні до майна людини інших осіб, а приниження честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи, можуть мати суспільно непередбачувані індивідуально значущі психічні наслідки, які не применшуються, а посилюються в соціальних групах, набуваючи свого крайнього вираження в періодичній появі психопатичних епідемій. Враховуючи це, прямим і найбільш точним є поняття психічної шкоди людини замість «моральної», оскільки поняття моральності обов'язково включає в себе звичаєву взаємодію, настановлену або прийняту в певному суспіль-

стві, а відтак – пов'язану з відображенням у свідомості інших людей, об'єднаних цими звичаями, відчуттів болю, страждань, приречень, які дуже рідко збігаються в індивідуальній різноманітності людських життів.

Більше того, можна прямо стверджувати, що кожне людське життя є неповторним і невідтворюваним заново суспільними настановами, а тому індивідуальна неповторність психічного життя людини є цінністю, що визначає здатність до виживання роду, народу й людської популяції в цілому, яка й визначає звичаєву, тобто моральну, життєздатність суспільств. Мораль, яка заперечує людську індивідуальність, цим самим завдає шкоди здатності до виживання людської популяції в цілому, а тому є небезпечною для життя людей.

Таким чином, психічна шкода є внутрішнім, що включає як свідоме, так і підсвідоме та несвідоме, індивідуальним відображенням людиною завданого їй фізичного болю, душевних страждань та суспільних принижень, а не тільки зовнішнім співвіднесенням себе з іншими – зіставленням завданої людині шкоди з подібною, визначеною за еквівалентним уявленням про фізичний біль, душевні страждання та суспільні приниження інших людей внаслідок порушення моральних норм, властивих даному суспільству. При цьому варто враховувати ситуації конфлікту норм, в яких, за визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, ідеальні (еталонні) норми не збігаються з поведінковими нормами, що відображають звичайну поведінку пересічних людей. І в цих випадках понятійне застосування терміну психічної шкоди дасть змогу визначити індивідуальне значення завданого фізичного болю, душевних страждань та суспільних принижень в їх значенні для людини, а не в сприйманні людиною їх суспільно усталених еквівалентів.

Грошовий еквівалент психічної шкоди

Найбільш узагальнені психологічні висновки щодо співвіднесення кількості грошей з самопочуттям людини в різних країнах світу, зокрема у взаємозв'язках щастя, психічного і фізичного здоров'я, ролі грошей, соціального статусу та інших чинників у 80-х рр. XX ст. здійснив англійський психолог М. Аргайл, серед яких найважливішим для методології визначення розміру психічної (моральної) шкоди в судово-психологічній експертизі є такий висновок: «Вплив кількості грошей на відчуття ща-

стя має декілька аспектів. У процвітаючих країнах відповідна кореляція незначна, хоча для тих, хто має прибуток, рівень якого розташований у нижній частині шкали, вона виражена сильніше.

В бідних країнах вказана залежність набагато більш значуща, а отже – чим бідніша людина в будь-якій країні, тим більшою мірою її самопочуття пов'язане з розміром відшкодування заподіяної їй психічної (моральної) шкоди. Чутливість бідної людини до розміру грошового відшкодування незрівнянно більша, аніж осіб із середніми й великими прибутками, і ця чутливість корелює з якістю її психічного здоров'я. «Гроші, – за висновком М. Аргайла, – задовольняють наші базові потреби, але цим їх вплив не обмежується; вони повинні задовольняти ширший діапазон потреб. Крім того, їм притаманна символічна цінність і вони виконують роль запасу, який дає певну можливість оволодівати подіями». Цим самим відсутність або наявність грошей, їх кількості є еквівалентом психічного стану людини у співвіднесенні з усвідомленням її можливостей задовольнити насамперед свої базові потреби, скористатися запасом певності у владі над майбутніми як очікуваними, так, особливо, й неочікуваними, раптовими подіями, впливає на рівень неспокою і тривоги з приводу цих життєвих подій, що безпосередньо пов'язано з психічними чинниками, які впливають на загальне життєве функціонування і соматичний стан. «Показники психічного нездоров'я, – як відзначає М. Аргайл, – виявлені «Загальним опитувальником здоров'я», були нижчими, якщо в референтних групах (тобто серед людей подібних видів занять, прибутків тощо) відмінності в прибутках були більші; хоча зі зростанням останніх цей ефект слабшав.

Аналогічна закономірність виявлялася, коли прибутки цієї групи змінювалися, що пояснюється, вірогідно, можливістю покращення ситуації». Як видно з наведених психологічних узагальнень, загальний психосоматичний стан людини та її життєве функціонування безпосередньо пов'язане з усвідомленням власного співвіднесення з можливостями, які містить у собі як символічний, так і реальний грошовий еквівалент оволодіння життєвими ситуаціями, особливо тими, що потребують повернення до втраченого рівня свого попереднього самопочуття, самоусвідомлення і можливостей власного життєвого самоздійснення.

(Далі буде...)

■ ДОВКІЛЛЯ

Злочин і кара

В Україні можуть збільшити штрафи за порушення водоохоронного законодавства.

Кабінет Міністрів зареєстрував у Верховній Раді законопроект (№ 13364), який передбачає суттєве посилення відповідальності за порушення природоохоронного законодавства в сфері охорони та раціонального використання водних ресурсів.

Ідеться, зокрема, про підвищення розмірів штрафів, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення. За інформацією Міндовкілля, для громадян штрафи можуть зрости до 100-200 неоподатковуваних мінімумів доходів (зараз – 3-7), а для посадових осіб – до 200-300 (зараз – 5-8). Пропонується також додати до КУпАП правопорушення, за які встановлена відповідальність статтею 110 Водного кодексу, та які не відображені в цьому кодексі, а саме:

- недотримання умов дозволу або порушення правил спеціального водокористування;
- руйнування русел річок, струмків та водотоків або порушення природних умов поверхневого стоку під час будівництва й експлуатації автошляхів, залізниць та інших інженерних комунікацій;
- порушення режиму господарської діяльності у водоохоронних зонах та на землях водного фонду;
- перекручення чи внесення недостовірних відомостей у документи державної статистичної звітності щодо державного обліку вод.

Очікується, що прийняття цього законопроекту сприятиме посиленню охорони навколишнього природного середовища та раціональному використанню водних ресурсів.

Боржник – він і в Африці боржник

Виконання судових рішень щодо громадян інших держав

Чи є іноземне громадянство імунітетом від виконання рішень українських судів? За яких умов органи ДВС та приватні виконавці можуть розпочати стягнення та які правові механізми використовуються для забезпечення виконання судових рішень, навіть якщо боржник не має майна та місця проживання на території України? Південне міжрегіональне управління Міністерства юстиції проаналізувало ключові положення законодавства.

В Україні судові рішення підлягають обов'язковому виконанню незалежно від громадянства боржника. Це стосується і громадян інших держав, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб. Порядок примусового виконання рішень щодо таких осіб визначено статтею 77 Закону України «Про виконавче провадження». Органи державної виконавчої служби або приватні виконавці можуть розпочати виконання судового рішення лише за наявності однієї з таких умов: боржник проживає або зареєстрований на території України, або ж має тут майно, як особисте, так і в спільній власності з іншими особами. Якщо ж боржник не має в Україні ні місця перебування, ні зареєстрованого майна, то виконавче провадження не відкривається, а саме рішення не приймається до примусового виконання.

Значимо й те, що закон «Про виконавче провадження» надає виконавцям широкі повноваження для стягнення боргу. Зокрема, вони можуть звертати стягнення на кошти, цінні папери, корпоративні права, об'єкти інтелектуальної власності та будь-яке інше майно, яким боржник володіє одноосібно або спільно з іншими особами, навіть якщо це майно перебуває в третіх осіб. Також можливе стягнення із заробітної плати, пенсії, стипендії або інших доходів боржника, вилучення предметів, прямо зазначених у рішенні, а також заборона боржнику розпоряджатися власним майном чи коштами. У передбачених законом випадках можуть застосовуватися й інші примусові заходи.

У разі, якщо іноземець або особа без громадянства ухиляється від виконання рішення українського суду, виконавець має право ініціювати додаткові обмеження. Зокрема, він може звернутися до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції, або до органів охорони державного кордону з поданням про заборону в'їзду такої особи на територію України або її видворення. Ці дії здійснюються відповідно до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» і є додатковим інструментом впливу на боржника.

Південне міжрегіональне управління
Міністерства юстиції

Цифровізація судового документообігу

В Україні запрацювала система масового подання позовів через API: перші 5000 заяв – за 60 хвилин.

Фінансові компанії небанківської групи «ВСК Груп» спільно з держпідприємством «Інформаційні судові системи» вперше в Україні реалізували legaltech-рішення для автоматизованого подання групових позовів до позичальників у секторі мікрокредитування. На сьогодні розіслано понад 5 тисяч електронних позовних заяв до судів. «Завдяки інтеграції корпоративної CRM-системи з API Електронного суду Державної судової адміністрації з'явилася технічна можливість формувати та подавати до 5 тисяч позовів за 60 хвилин. Для цього використовується спеціальний модуль API Електронного суду, розроблений для юридичних осіб із масовим судовим навантаженням. Крім цього, у CRM-систему автоматично підтягуються всі документи по справах. Такий підхід дозволяє повністю оцифрувати весь ланцюжок подання й супроводу позову та оперативно реагувати на судові події», – говорить Сергій Великданов, засновник небанківської фінансової групи «ВСК Груп».

Дане партнерство стало прикладом ефективної взаємодії держсектору й бізнесу у сфері legaltech та цифрової трансформації. У компанії цінують професійну та технологічну підтримку з боку ДСА та ДП «Інформаційні судові системи», завдяки яким реалізовано інтеграцію з інфраструктурою Електронного суду.

Як вказується, цифровізація судового документообігу дозволить зменшити навантаження на суди, оскільки зникне потреба у скануванні чи фізичному сортуванні документів. Передбачається також оптимізація витрат на поштову кореспонденцію завдяки переходу всіх процесуальних дій в онлайн. Також знижується фінансове навантаження на позичальників. Вартість судового збору при електронному поданні позовної заяви скорочується на 20%.

Автоматизоване подання групових позовів вплине на діяльність факторингових агентств, банківського сектору, операторів ЖКГ та інших компаній, які працюють із великими масивами позовів. Як зазначає Сергій Великданов, компанія бачить потенціал використання цієї інфраструктури для створення єдиної платформи цифрового судочинства в секторі масових стягнень.

Нагадаємо, запуск у 2021 році вебінтерфейсу Електронного суду виявився неефективним для компаній, які працюють з груповими позовами. Так, подання 1000 позовних заяв могло займати до одного місяця й потребувати роботи до 15 спеціалістів.

Невідповідність займаній посаді

Апеляційний суд визнав незаконною таку мотивацію для звільнення з посади

Львівський апеляційний суд розглянув апеляційну скаргу управління спорту та молодіжної політики департаменту розвитку Львівської міської ради на рішення Галицького районного суду м. Львова у справі за позовом громадянки Г. про поновлення на роботі.

Обставини справи

Громадянка Г. звернулася до суду з позовом до управління молодіжної політики департаменту розвитку Львівської міської ради про поновлення на роботі. Просила поновити її на посаді директора установи дитячо-юнацьких та молодіжних клубів Галицького району Львівської міської територіальної громади та стягнути їй середній заробіток за час вимушеного прогулу.

Позов свій вона обґрунтувала тим, що наказом голови комісії з реорганізації управління молодіжної політики департаменту розвитку Львівської міської ради її було звільнено з посади директора установи дитячо-юнацьких та молодіжних клубів Галицького району Львівської міської територіальної громади у зв'язку з виявленням невідповідності займаній посаді внаслідок недостатньої кваліфікації відповідно до п. 2 ст. 40 КЗпП України. Наказ про звільнення позивачка вважає незаконним, оскільки на підставі п. 2 ч. 1 ст. 40 КЗпП працівника можна звільнити лише після його письмової відмови від переведення на іншу роботу. Всупереч наведеним законодавчим вимогам, відповідач перед звільненням не пропонував їй переведення на іншу роботу, а вона не відмовлялася від такого переведен-

ня. Також звертає увагу суду на те, що порушення, за які їй було оголошено догани, не були пов'язані з її недостатньою кваліфікацією; відповідачем не конкретизовано, які саме службові (посадові) обов'язки були неякісно виконані нею на посаді директора УДЮМК Галицького району ЛМТГ та в чому проявилось їх неналежне виконання.

Крім цього, позивачка проходила чергову атестацію в 2017 році і наказом управління молоді та спорту департаменту гуманітарної політики Львівської міської ради «Про результати атестації директорів УДЮМК м. Львова її було визнано такою, що відповідає займаній посаді. На думку позивачки Г. відповідачем не доведено належними та достатніми доказами факт її невідповідності займаній посаді внаслідок недостатньої кваліфікації, а також неможливість у зв'язку з цим продовжувати роботу. Рішенням Галицького районного суду м. Львова позов задоволено. Визнано незаконним звільнення громадянки Г. та поновлено її на посаді директора установи дитячо-юнацький та молодіжних клубів Галицького району Львівської міської територіальної громади. З Управління молодіжної політики Департаменту розвитку Львівської міської ради також стягнуто на користь громадянки Г. середній заробіток за час вимушеного прогулу.

Позиція апеляційного суду

Рішення суду оскаржило управління спорту та молодіжної політики департаменту розвитку Львівської міської ради. Апелянт зазначив, що відповідачем було надано достатньо доказів, які підтверджують недостатній рівень знань колишньої керівниці з питань, що охоплюють процеси керівництва установою. Наголошується також на праві самостійно визначати, чи відповідає працівник роботі, на яку його прийнято, а те, якого саме рівня знань і кваліфікації він вимагатиме від працівника, належить лише роботодавцеві. При цьому виявлення невідповідності займаній посаді виявляється не на стадії укладання трудового договору, а вже під час його дії. Тому представник апелянта просив скасувати рішення Галицького районного суду м. Львова та прийняти нове рішення, яким відмовити в задоволенні позову.

Колегія суддів судової палати з розгляду цивільних справ Львівського апеляційного суду постановила: апеляційну скаргу управління спорту та молодіжної політики департаменту розвитку Львівської міської ради залишити без задоволення, а рішення Галицького районного суду м. Львова залишити без змін.

Таке своє рішення судді мотивували тим, що доказів, які б свідчили про те, що позивачка внаслідок недостатньої кваліфікації не виконує й не може виконувати свої посадові обов'язки, немає. Крім того, звільнення позивачки з посади директора установи дитячо-юнацьких та молодіжних клубів Галицького району Львівської міської територіальної громади проведено відповідачем без погодження з міським головою Львова, що суперечить Посадовій інструкції директора установи дитячо-юнацьких та молодіжних клубів Галицького району Львівської міської територіальної громади, згідно якої директор призначається та звільняється з посади начальником управління молодіжної політики департаменту розвитку Львівської міської ради за погодженням міським головою Львова. Також при звільненні позивачки роботодавцем не було запропоновано їй переведення на іншу роботу, чим порушено вимоги трудового законодавства.

Примусове відчуження або вилучення майна в умовах воєнного стану:

хто наділений цим правом і як отримати компенсацію?

Запровадження воєнного стану на території будь-якої країни передбачає можливість обмеження прав громадян, серед яких – право власності. Зокрема, для потреб держави майно в його власників може бути примусово відчужене або вилучене. Що варто знати про ці механізми та як отримати компенсацію – роз'яснює Міністерство юстиції України.

Що таке примусове відчуження й вилучення майна?

Право власності громадян України є непорушним відповідно до статті 41 Конституції. Проте в умовах воєнного або надзвичайного стану держава може примусово відчужити майно - за умови попереднього й повного відшкодування вартості та лише як виняток з мотивів суспільної необхідності.

Закон «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» визначає механізм передачі, примусового відчуження або вилучення майна в юридичних та фізичних осіб для потреб держави. Примусове відчуження майна полягає в позбавленні власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває в приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості.

Вилучення майна, на відміну від примусового відчуження, це позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану. Вилучення здійснюється без відшкодування вартості.

Хто наділений цим правом?

Рішення про примусове відчуження або вилучення майна ухвалює військове командування разом із військовими адміністраціями. Згідно з нормами Закону «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» таке рішення має бути погоджене з місцевими органами влади – обласною, районною чи міською державною адміністрацією або виконавчим органом ради. Проте в місцевостях, де ведуться бойові дії, примусове відчуження або вилучення майна здійснюється за рішенням військового командування без погодження з указаними органами.

У разі вилучення майна для задоволення потреб держави в умовах воєнного стану військово командування складає акт, в якому зазначається: назва військового командування та органу, який погодив рішення про примусове відчуження або вилучення такого майна; відомості про власника майна; документ, який засвідчує право власності на майно; конкретний опис майна, якого буде достатньо для його ідентифікації; сума виплачених коштів (якщо попередньо відшкодовується його вартість).

Акт підписують власник майна або його представник, а також представники військового командування, які ухвалили таке рішення. Якщо власника немає, акт складається без нього, але власник має право ознайомитися з документом пізніше. До акта додається документ, що містить висновок про вартість майна на дату його оцінки, яка проводилася у зв'язку з прийняттям рішення про його примусове відчуження. Примірник акта та документ, що містить висновок про вартість майна, вручаються під підпис особі, в якій відчужується або вилучається майно, або її уповноваженому представнику.

Як отримати компенсацію?

Право на відшкодування вартості майна в разі його примусового відчуження в умовах правового режиму воєнного стану мають юридичні особи комунальної і приватної форми власності та фізичні особи, в яких відчужені будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану. Компенсація за примусово відчужене майно здійснюється військовим командуванням за рахунок коштів державного бюджету. При цьому компенсація може здійснюватися перед відчуженням майна та після його відчуження.

Для отримання наступної повної компенсації за примусово відчужене майно його колишній власник або уповноважена ним особа після скасування правового режиму воєнного стану мають звернути-

ся до територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем відчуження майна із заявою, до якої додається акт і документ, що містить висновок про вартість майна.

Заява про повернення коштів повинна містити такі відомості: повне найменування юридичної особи або прізвище, ім'я та по-батькові фізичної особи; місцезнаходження юридичної особи або місце проживання чи перебування фізичної особи; ідентифікаційний код юридичної особи, реєстраційний номер облікової картки платника податків чи серія та номер паспорта фізичної особи (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовилися від прийняття такого номера та повідомили про це відповідному органу державної податкової служби і мають відмітку в паспорті); реквізити банківського рахунку.

Компенсація за примусово відчужене майно в умовах правового режиму воєнного стану з наступним повним відшкодуванням його вартості здійснюється протягом п'яти наступних бюджетних періодів.

Повернення майна замість компенсації

У разі, якщо майно збереглося і власник бажає його повернути, таке повернення здійснюється в судовому порядку. Повернення майна здійснюється на підставі законного рішення суду, згідно з яким колишній власник повинен повернути кошти, які він раніше отримав у зв'язку із відчуженням майна (з вирахуванням розумної плати за використання цього майна). Після цього він може отримати його назад або ж взамін інше майно, якщо це можливо.

Підготував Артем ДМИТРЕНКО,
спеціально для ЮВУ

Нові вимоги для забудовників

Український ринок житла знову готується до змін. Міністерство розвитку громад і територій запропонувало законодавчі ініціативи, які можуть суттєво вплинути на роботу забудовників.

Ідеться про проект закону, який зобов'язує будівельні компанії забезпечувати житлові комплекси дитячими садочками ще до введення основних житлових об'єктів в експлуатацію. Мова про проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо запровадження механізмів забезпечення пішої доступності закладів дошкільної освіти під час забудови територій». Його головна мета – зробити соціальну інфраструктуру частиною містобудівного планування, а не вторинним або й узагалі відсутнім елементом. Сьогодні нерідко дитячі садочки зводяться останніми або й узагалі не будуються.

Документ зобов'язує забудовників: не відкладати будівництво дитсадка на завершальні черги, якщо тільки разом із садком не здається інший об'єкт, передбачений проектом; включати дошкільні заклади в кожен етап забудови, якщо це передбачено проектною документацією; враховувати пішу доступність до дитсадка як базову вимогу; обов'язково будувати дошкільні установи при реконструкції або заміні старого житлового фонду.

Хто контролюватиме дотримання вимог? Згідно із законопроектом, основний контроль за реалізацією цих норм покладається на місцеве самоврядування. Саме виконавчі органи сільських, селищних та міських рад мають слідкувати за:

- відповідністю забудови затвердженій містобудівній документації;
- наявністю закладів дошкільної освіти на кожному етапі реалізації проекту;
- дотриманням інвесторами умов щодо розвитку соціальної інфраструктури;
- своєчасним введенням у дію об'єктів дошкільної освіти.

У разі порушення проектною документації, місцева влада отримає право зупинити будівництво, якщо це може призвести до шкоди або порушень у сфері містобудування.

Що зміниться для забудовників? У перспективі, при проведенні конкурсів на реконструкцію житла чи оновлення старих кварталів, участь забудовника буде можливою лише за умови, що він погодиться взяти на себе відповідальність за розвиток

інфраструктури. І не лише доріг чи комунікацій, а й обов'язково дитсадків. Законопроект також передбачає закріплення в детальних планах територій пункту про необхідність дошкільних установ. Якщо їх немає – проект забудови може не пройти погодження. А отже, і не стартувати.

Водночас зміни не діятимуть «заднім числом». Якщо дозвільні документи на будівництво отримані до набуття законом чинності – забудовники можуть реалізувати проекти за старими правилами. Але все, що подаватиметься на розгляд після цього – підпадатиме під нові вимоги.

Як це вплине на ринок? Нові вимоги можуть ускладнити життя забудовникам, адже введення садків потребує додаткових витрат і часу. За оцінками експертів, будівництво одного дошкільного закладу на 100 місць коштує від 50 до 100 мільйонів гривень залежно від регіону. Це може призвести до: зростання цін на житло. (щоб компенсувати витрати, забудовники, ймовірно, підвищать вартість квадратного метра), зміни в проектуванні. (компаніям доведеться переглядати плани, передбачаючи місце для садків ще на етапі розробки), посилення контролю. (органи місцевого самоврядування стануть більш прискіпливими до проектів, що може уповільнити видачу дозволів).

Що ще варто знати українцям? Попри війну та економічні труднощі, український будівельний сектор демонструє значне відновлення: в першому кварталі 2025 року в експлуатацію ввели понад 28 тисяч нових квартир. Це свідчить про зростаючий попит на житло, особливо у відносно безпечних регіонах країни. Однак, варто зазначити, що зростання було нерівномірним по всій території України.

Також варто бути уважним при прийманні квартири від забудовника – це вирішальний етап після завершення будівництва, що вимагає особливої уваги. Нерідко виявляються дефекти – від незначних пошкоджень до серйозних будівельних порушень. Щоб убезпечити себе і власні інтереси, дійте згідно з договором, будівельними нормами та законодавством.

Бухгалтерські документи як доказ:

як працює судова експертиза?

Розповідаємо про те, яка експертний аналіз бухгалтерських документів допомагає з'ясувати істину в судах і кримінальних провадженнях.

Олексій ІЛЬЧЕНКО,
судовий експерт-економіст
«Експертно-криміналістичної установи»

Корпоративні спори та захист прав учасників

Аналіз первинних документів, облікових регістрів та звітності може стати ключем до успіху у справі. Документи бухгалтерського та податкового обліку – це своєрідне «ДНК» будь-якого бізнесу. Саме вони розповідають реальну історію фінансово-господарської діяльності підприємства. Експертне дослідження цих документів дозволяє встановити факти, які неможливо виявити без спеціальних знань у сфері обліку та оподаткування.

Об'єктами дослідження за спеціальністю 11.1 «Дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності» є первинні та зведені документи, регістри аналітичного та синтетичного бухгалтерського обліку, податкова й бухгалтерська звітність підприємств усіх форм власності.

Тепер трохи про специфіку дослідження облікових документів у цивільному процесі. У справах про стягнення збитків з директора експерт вирішує питання, наприклад: «Чи підтверджується документально нестача основних засобів на певному підприємстві в кількості 5 одиниць вартістю 250 000 грн за період його роботи». Для відповіді на це питання експерт досліджує первинні документи: інвентарні картки основних засобів, акти прийому-передачі, акти списання, результати інвентаризації. Аналізує регістри синтетичного обліку: журнал № 4, оборотно-сальдову відомість по рахунку 10 «Основні засоби». Перевіряє відповідність даних аналітичного та синтетичного обліку.

Договірні спори та розрахунки. Класичне питання експертизи: «Чи підтверджується документально заявлений у позовних вимогах певного суб'єкта господарювання розмір заборгованості за поставлені іншому підприємству товарно-матеріальні цінності за таким то договором?». Для вирішення експерт аналізує: договір поставки,

специфікації товарів, товарні накладні, акти приймання-передачі, рахунки-фактури, банківські виписки, акти звірки взаєморозрахунків. Перевіряє відповідність кількості та асортименту поставлених товарів договірним умовам, правильність ціноутворення, своєчасність відвантаження.

Спори щодо поділу майна та оцінки активів. При розподілі корпоративних прав в полі зору експерта найперше баланси, регістри аналітичного обліку основних засобів, нематеріальних активів, дебіторської заборгованості. Критично важливо встановити реальну вартість активів, а не лише їх балансову оцінку.

Кримінальні провадження: розкриття економічних злочинів

Розкрадання та привласнення. У таких справах експертиза вирішує, наприклад питання: «Чи підтверджується документально встановлена за актом інвентаризації... нестача грошових коштів у касі за певний період?». Дослідження включає аналіз: касової книги, прибуткових та видаткових касових ордерів, звітів касира, банківських виписок, документів про встановлення ліміту каси. Експерт перевіряє математичну правильність підрахунків у касовій книзі, відповідність записів первинним документам, дотримання касової дисципліни.

Інше типове питання: «Чи підтверджується розмір безпідставно виплаченої та списаної по касі певного суб'єкта господарювання заробітної плати з урахуванням висновків почеркознавчої експертизи про те, що підписи в платіжній відомості вчинені не особами, які в них зазначені?». Тут важлива комплексна оцінка документів разом з висновками інших експертиз.

Ухилення від сплати податків. Класичні питання експертизи: «Чи відповідають визначені та задекларовані певним підприємством доходи наданим первинним до-

кументам і вимогам Податкового кодексу України?», або «Чи відповідають визначені та задекларовані витрати цим же суб'єктом господарювання за аналогічний період наданим первинним документам та вимогам ПКУ?».

Експерт досліджує: книгу обліку доходів і витрат, первинні документи (накладні, акти, рахунки), банківські виписки, касові документи, податкові декларації, регістри податкового обліку. Перевіряє повноту відображення доходів, обґрунтованість витрат, правильність застосування податкових ставок.

Ще одне важливе питання – «чи підтверджується документально обґрунтованість застосування певним підприємством нульової ставки з податку на додану вартість за експортними операціями за таким то контрактом?». Тут досліджуються експортні контракти, митні декларації, транспортні документи, документи про надходження валютної виручки.

Легалізація доходів. При дослідженні документів на предмет відмивання коштів експерт встановлює економічну сутність операцій, їх обґрунтованість, відповідність заявленій діяльності підприємства. Аналізуються договори, акти виконаних робіт, документи про рух коштів, кореспонденція рахунків.

Оскарження рішень контролюючих органів

Податкові перевірки та донарахування. Експерт вирішує питання: «Чи підтверджується документально зазначене в акті державної податкової інспекції заниження об'єкта оподаткування певним суб'єктом господарювання за певний період і донарахування до сплати податку на прибуток?». У даному разі дослідження охоплює: звіт про фінансові результати, декларацію з податку на прибуток, регістри податкового обліку, первинні документи з доходів і витрат, довідки про курсові різниці, розрахунки амортизації, документи про формування резервів.

Інше питання, наприклад: «Чи підтверджуються документально висновки акта державної податкової інспекції про завищення певним підприємством заявленої суми бюджетного відшкодування з податку на

додану вартість на суму 300 000 грн?». Експерт аналізує податкові накладні, експортні документи, банківські виписки про надходження валютної виручки тощо.

Валютне законодавство. У цьому випадку типовим виглядає питання: «Чи підтверджуються документально обсяги господарських операцій та проведення розрахунків з нерезидентами певним суб'єктом господарювання за такий то період?». Експерт досліджує валютні контракти, митні декларації, банківські документи про валютні операції, довідки про курси валют, розрахунки курсових різниць. Інше важливе питання: «Чи підтверджується документально визначений об'єкт оподаткування з доходів, виплачених певним підприємством нерезиденту із джерелом походження з України у періоді...?». Тут аналізуються договори з нерезидентами, документи про виплати, розрахунки утримання податків.

Порушення порядку ведення касових операцій. Тут експерт вирішує таке типове питання як, скажімо: «Чи підтверджується документально встановлена за актом інвентаризації нестача грошових коштів у касі на відповідну суму на певному підприємстві за період...?». Дослідження касових документів включає перевірку: дотримання ліміту каси, правильності оформлення прибуткових та видаткових касових ордерів, ведення касової книги, обґрунтованості готівкових розрахунків з контрагентами, відповідності касових операцій банківським.

Складні випадки та комплексні питання

Будівельна галузь. Особливо складними є питання, наприклад: «Чи підтверджуються документально висновки перевірки такого то акта в частині завищення обсягу і вартості виконаних робіт з урахуванням висновків технічної експертизи?». Тут потрібна співпраця з експертами-будівельниками. Або, наприклад: «Чи підтверджується документально необґрунтоване списання будівельних матеріалів, нарахування та виплата заробітної плати на завищений обсяг і вартість виконаних робіт з урахуванням висновків технічної експертизи?». Експерт аналізує первинні документи на списання матеріалів, таблиці робочого часу, наряди на виконання робіт, акти виконаних робіт.

Операції з цінними паперами: встановлюється те, «чи підтверджується документально встановлений за актом перевірки державної податкової інспекції фінансовий результат за операціями з цінними папера-

ми й корпоративними правами певного суб'єкта господарювання за відповідний період?». Аби скласти цілісну картину потрібен аналіз договорів купівлі-продажу цінних паперів, виписок з рахунків у депозитарії, довідок про ринкову вартість.

Витрати на відрядження. Найперше питання: «Чи обґрунтовано відшкодовано працівнику витрати на відрядження за такий то період?». Експерт перевіряє наказ про відрядження, звіт про витрати, квитки, рахунки готелю, документи про виконання завдання відрядження.

Методологічні особливості дослідження облікових документів

Амортизаційна політика. Експерт вирішує, наприклад, питання: «Чи підтверджується документально та нормативно відображення в податковому обліку певного підприємства нарахування амортизації за період...?». Досліджується наказ про облікову політику, інвентарні картки основних засобів, реєстри нарахування амортизації, відповідність методів амортизації вимогам ПКУ.

Формування собівартості. Важливе питання: «Чи підтверджуються документально витрати певного суб'єкта господарювання за відповідний період, що формують собівартість реалізованих товарів?». Експерт аналізує документи про закупівлю товарів, транспортні витрати, витрати на зберігання, інші прями та непрямі витрати, пов'язані з доведенням товарів до стану, придатного для продажу.

Суцільна та вибіркова перевірка. Для первинних документів часто застосовується вибіркового метод з екстраполяцією результатів на всю сукупність. Але облікові реєстри та звітність досліджуються суцільно, оскільки вони містять узагальнену інформацію.

Зустрічна перевірка. Експерт звіряє дані в документах підприємства з інформацією від контрагентів, банківських установ, податкових органів. Це дозволяє виявити приховані операції або фіктивні документи.

Особливості роботи з електронними документами

Цифровий документообіг. Сучасні підприємства все частіше ведуть електронний документообіг. Експерт має досліджува-

ти не лише роздрукувати документів, але й їх електронні оригінали, цифрові підписи, журнали подій у програмних системах.

Автоматизовані системи обліку. При дослідженні даних з програм «1С», «SAP», інших облікових систем експерт аналізує налаштування програми, довідники, реєстри накопичення, звіти з розшифровками. Важливо встановити, чи не вносилися зміни в облікові дані після їх первинного введення.

Практичні рекомендації адвокатам

Підготовчий етап. Перед призначенням експертизи ретельно вивчіть наявні документи, виявіть прогалини, підготуйте запити на отримання додаткових матеріалів. Складіть хронологію спірних операцій.

Вибір експерта. Перевіряйте його досвід експерта у дослідженні аналогічних документів. Експерт з досвідом роботи в аудиторії краще розбирається в тонкощах обліку, аніж теоретик без практичного досвіду.

Контроль процесу. Підтримуйте зв'язок з експертом під час дослідження. Якщо виявляються нові документи або обставини, своєчасно доповнюйте матеріали експертизи.

Використання результатів. Ретельно вивчіть не лише висновки експерта, але й хід дослідження. Часто в описовій частині містяться важливі факти, які можна використати для обґрунтування позиції в справі.

Висновок

Дослідження документів бухгалтерського та податкового обліку – це мистецтво читання між рядків фінансових документів. Правильно проведена експертиза дозволяє не лише встановити факти порушень, але й зрозуміти мотиви та способи їх вчинення. Це робить експертний висновок незамінним інструментом у руках кваліфікованого адвоката.

Нові правила оплати лікарняних

Як відомо, з 4 квітня застраховані українці мають право на отримання допомоги по тимчасовій непрацездатності, по вагітності та пологах не тільки за основним місцем роботи, а й за сумісництвом. Про це інформує Пенсійний фонд України.

Відповідні зміни, ухвалені Законом України від 18 грудня 2024 року № 4158-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо загальнообов'язкового державного соціального страхування», й набували чинності з 4 квітня цього року. Зокрема зміни внесені до абзацу другого частини першої статті 22 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», якими передбачено надання застрахованим особам (у тому числі тим, які здійснюють підприємницьку чи іншу діяльність та одночасно працюють на умовах трудового договору) допомоги по тимчасовій непрацездатності, по вагітності та пологах як за основним місцем роботи (діяльності), так і за місцем роботи за сумісництвом. Обмежень щодо кількості місць роботи за сумісництвом застрахованих осіб, за якими вони мають право отримати страхові виплати, не передбачено. Як наголошується, зазначена норма застосовуватиметься до страхових випадків, які настануть з 4 квітня 2025 року.

Якщо людина втратила працездатність через нещасний випадок і при цьому перебуває у трудових відносинах з іншим страхувальником (за іншим місцем роботи ніж те, де стався нещасний випадок), такий страхувальник оплачує потерпілому перші 5 днів тимчасової непрацездатності за власні кошти у розмірі 100% середньої зарплати (оподаткованого доходу) незалежно від страхового стажу працівника. Із шостого дня тимчасової непрацездатності фінансування лікарняних здійснюється Пенсійним фондом України.

Надання відстрочки від мобілізації педагогам:

уряд змінив умови

Кабінет Міністрів вніс зміни до Порядку проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації та визначив, що відстрочка науково-педагогічним працівникам від мобілізації надаватиметься на 1 рік, якщо особа працює мінімум на 0,75 ставки.

Про це у Телеграмі повідомив постійний представник уряду у Верховній Раді Тарас Мельничук. «Внесено зміни до Порядку проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період, в частині вдосконалення процедури надання відстрочки на період дії особливого стану в Україні педагогічним (науково-педагогічним) працівникам, які здійснюють педагогічну, наукову, науково-педагогічну діяльність у закладах освіти.

Уточнено, що відстрочка від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період науковим і науково-педагогічним працівникам закладів вищої та фахової передвищої освіти, наукових установ та організацій, які мають науковий ступінь, і педагогічним працівникам закладів фахової передвищої освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, закладів загальної середньої освіти за умови, що вони працюють відповідно в закладах вищої чи фахової передвищої освіти, наукових установах

та організаціях, закладах професійної (професійно-технічної) чи загальної середньої освіти за основним місцем роботи не менш як на 0,75 ставки, надається строком на 1 рік, але не більше як на строк проведення мобілізації, встановлений Указом Президента України чи настання обставин, за яких особа втрачає законні підстави на відстрочку», – повідомив Мельничук.

За його словами, у разі продовження встановленого Указом Президента України строку проведення мобілізації, для продовження відстрочки від призову вищезазначені військовозобов'язані не раніше ніж за 1 тиждень до завершення попереднього встановленого Указом Президента України строку проведення мобілізації, мають подати до районних (міських) ТЦК та СП довідку про займану посаду за основним місцем роботи та розмір частки ставки під час оплати праці.

Підготувала Дар'я КАРДАСЕВИЧ,
спеціально для ЮВУ

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

- ▶ **Віктор КОВАЛЬСЬКИЙ**, шеф-редактор газети «Юридичний вісник України»;
- ▶ **Олексій БАГАНЕЦЬ**, державний радник юстиції 2 класу, заслужений юрист України;
- ▶ **Сергій ДЕМСЬКИЙ**, заступник головного редактора газети «Голос України»;
- ▶ **Святослав ПІСКУН**, голова Союзу юристів України;
- ▶ **Олег ЗАЙЧУК**, академік НАПрНУ;
- ▶ **Олександр КОПИЛЕНКО**, академік НАН України;
- ▶ **Олена ОРЛЮК**, директорка Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій;
- ▶ **Микола ОНІЦУК**, ректор Національної школи суддів України, доктор юридичних наук;
- ▶ **Олександр ПЕТРИШИН**, суддя Конституційного Суду України;
- ▶ **Євген СТРЕЛЬЦОВ**, доктор юридичних наук, доктор теології, член-кореспондент НАПрНУ;
- ▶ **Ангела СТРИЖЕВСЬКА**, завідувачка кафедри Інституту права КНУ імені Тараса Шевченка, кандидатка юридичних наук;

«ЮРИДИЧНИЙ ВІСНИК УКРАЇНИ»

загальнонаціональний правовий тижневик

Редакція газети – колективний асоційований член Союзу юристів України

Виходить з квітня 1995 року

- ▶ **Засновник** – ТОВ «Юрінком Інтер»
- ▶ **Головний редактор** Федір ІЛЛЮК
- ▶ **Відповідальний секретар** Олена ДОЦЕНКО (uvu_golovred@ukr.net)
- ▶ **Редактор відділу правових новин** Максим БОНДАР
- ▶ **Юридичні оглядачі** Юрій КОТНЮК Сергій ТЕНЬКОВ
- ▶ **Літературний редактор** Дар'я КАРДАСЕВИЧ
- ▶ **Комп'ютерна верстка** Дар'я КОСТЮКОВА

ПЕРЕДПЛАТА 2025 РОКУ

Шановні передплатники!

Видавнича організація «Юрінком Прес» має для Вас приємне повідомлення. Кожному передплатнику на річну передплату газети «Юридичний вісник України» (передплатний індекс 21615), видання «Бюлетень законодавства і юридичної практики України» (передплатний індекс 74052), журналів «Юридична Україна» (передплатний індекс 01757) та «Часопис українського судочинства» (передплатний індекс 76351), або який здійснить річну передплату на комплект юриста «Елітний» (передплатний індекс 08440), ми даруємо «Щоденник-довідник правника 2025».

Якщо Ви передплатите одне з указаних видань, Вам слід надіслати на е-адресу видавництва (info@yurincompress.com) копію квитанції про річну передплату.

Поспішайте, кількість подарунків обмежена.

Бережіть себе, шановні передплатники, ми завжди з Вами.

Видавнича організація «Юрінком Прес»

ПЕРЕДПЛАТА 2025-Й РІК

Видавництво «Юрінком Прес» нагадує, що триває передплатна кампанія на 2025-й рік на всі видання. Передплата здійснюється в усіх відділеннях Укрпошти в Україні, а також безпосередньо у видавництві або онлайн на сайті yurincompress.com

Найменування (мовою оригіналу)	Періодичність	Мін. період передплати	Вартість		
			1 місяць	II півріччя	річна
21615 Юридичний вісник України (річна передплата)	1 раз на тижд.	1 міс.			2 760 ⁰⁰
33787 Юридичний вісник України	1 раз на тижд.	1 міс.	280 ⁰⁰	1 680 ⁰⁰	3 360 ⁰⁰
74052 Бюлетень законодавства і юридичної практики України	1 раз на міс.	1 міс.	399 ⁰⁰	2 394 ⁰⁰	4 788 ⁰⁰
01757 Юридична Україна	1 раз на міс.	1 міс.	221 ⁰⁰	1 326 ⁰⁰	2 653 ⁰⁰
08440 Комплект юриста «Елітний»: Юридичний вісник України + Бюлетень законодавства і юридичної практики України + Юридична Україна	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на міс.)	1 міс.	880 ⁰⁰	5 280 ⁰⁰	10 560 ⁰⁰
22404 Комплект юриста «Загальний»: Юридичний вісник України + Бюлетень законодавства і юридичної практики України	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на міс.)	1 міс.	659 ⁰⁰	3 594 ⁰⁰	7 908 ⁰⁰
Електронні видання					
86342 Юридичний вісник України (електронний варіант – річна передплата)	1 раз на тижд.	1 міс.	120 ⁰⁰	720 ⁰⁰	1 440 ⁰⁰
76352 Юридична Україна (електронний варіант)	1 раз на міс.	1 міс.	144 ⁰⁰	864 ⁰⁰	1 728 ⁰⁰
76589 Юридичний вісник України (електронний варіант – річна передплата)					1 152 ⁰⁰
76351 Часопис українського судочинства (електронний варіант)	1 раз на 2 міс.	2 міс.	180 ⁰⁰	540 ⁰⁰	1 080 ⁰⁰
76612 Комплект «Українське судочинство»: Юридичний вісник України + Часопис українського судочинства (електронний варіант)	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на 2 міс.)	2 міс.	300 ⁰⁰	1 260 ⁰⁰	2 520 ⁰⁰

Шановні передплатники!

Пропонуємо оформити річну передплату на наші періодичні видання: «Бюлетень законодавства і юридичної практики України» – передплатний індекс **74052**, або комплекти юриста «Загальний» – **22404** та «Елітний» – **08440**. Ми ж, у свою чергу, презентуємо передплатникам щоденник-довідник юриста на 2025 рік. **З приводу передплати звертайтеся за тел: 066-003-21-64 yurincom.print@gmail.com**

ЮРИНКОМ ПРЕС

☎ 066-003-21-64
📍 04209, Київ-209,
вул. Героїв Дніпра, 316
✉ www.yurincompress.com
yurincom.print@gmail.com
golovred@yurincom.kyiv.ua

Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій
За точність викладених фактів відповідає автор (рекламодавець)

Редакція зберігає за собою право редагувати, скорочувати надіслані матеріали та змінювати їхні назви
Прохання до авторів: додавати до надісланих матеріалів особисте фото
Редакція веде листування з читачами тільки на сторінках газети
Номер набрано і зверстано у комп'ютерному центрі видавничої організації «Юрінком Прес»
Передрук матеріалів виключно з посиланням на «ЮВ»

Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 7992 від 15.11.23 року

- Ідентифікатор медіа R30-02607
- Передплата в усіх відділеннях зв'язку
- Передплатний індекс 21615
- Загальний місячний наклад – 20 000
- Друк: ТОВ «Про Формат» м. Київ, вул. Кирилівська, 86
- Замовлення №
- Підписано до друку 27.06.2025 р.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

ISSN 1992-9277

4 1820283 1070042

**МІЖНАРОДНА КОРУПЦІЯ ДЖО БАЙДЕНА ТА МОЯ БОРОТЬБА
ЯК ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ**

*Віктор Шокін. Міжнародна корупція Джо Байдена та моя боротьба
як Генерального прокурора незалежної України.*

Київ: Юрінком Прес, 2025. 260 с.

ISBN 978-617-8498-05-4

Це біографічна книга, написана Генеральним прокурором України Віктором Шокіним (2015-2016 рр.) про службовий шлях, складну слідчу роботу, життєві ризики і небезпеки та про пошук справедливості. Значна частина книги присвячена історії міжнародної корупції Віце-президента США Джозефа Байдена в 2014-2016 рр., яку розслідував автор. На його думку, злочини та правопорушення високопосадовця США на території України передусім пов'язані з діяльністю його сина Гантера на посаді Ради директорів української компанії «Бурісма». Автор відкриває завісу над політичною та особистою складовими взаємин українського Президента та його найближчих соратників й віце-президента США періоду 2015-2016 рр.

Книга наповнена державними та офіційними документами, листами посадовців вищого рівня, судовими позовами та рішеннями судів, які доводять позицію автора книги.

Переважна більшість документів публікуються вперше.

Приймаються замовлення.
E-mail: info@yurincompress.com
Тел.: +38 (066) 003-21-65

МІЙ ПОГЛЯД НА ПРАВО

П. П. Пацурківський Мій погляд на право: збірник наукових праць.

Юрінком Прес, 2024. 280 с.

ISBN 978-617-8498-01-6

Книга є зібранням жанрово неоднорідних наукових досліджень автором невлучного феномену природи права. До неї увійшли його конкурсні роботи, статті в наукових фахових виданнях України з юридичних наук, матеріали та тези міжнародних наукових конференцій, публіцистичні розвідки в тижневику «Юридичний вісник України». Видання розраховане передусім на студентів, аспірантів, інших молодих правників, на кого історія вже поклала відповідальність за прийдешнє України, а також на осіб, для яких дослідження феномену права стало професією.

Приймаються замовлення.
E-mail: info@yurincompress.com
Тел.: +38 (066) 003-21-65

«ЮРИНКОМ ПРЕС» ТА «ЮРИНКОМ ІНТЕР» ПРОПОНУЮТЬ:

ПОДРУЖЖЯ НА МІЛЬЙОН, АБО 3 КРОКИ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ЩАСЛИВОЇ СІМ'І

Юлія Сагайдак. **Подружжя на мільйон або 3 кроки для створення щасливої сім'ї.**

Київ: Юрінком Прес, 2025. 128 с.

ISBN 978-617-8498-04-5

Це книга про проблеми сім'ї, про гармонізацію сімейних стосунків, збереження подружнього вогника та підтримки здорових партнерських відносин. Така книга завжди є актуальною і потрібною. В ній, на основі професійних практик, за використання досліджень психологічної науки і практики, надається можливість переосмислити феномен сексуальності та традиційних ролей чоловіка та жінки в суспільстві, в особистих сімейних відносинах. Автор досліджує ступінь агресивності партнерів, їх вміння вирішувати конфлікти, знаходити психологічну сумісність та рольові очікування разом із ціннісними орієнтирами, які безумовно впливають на рівень задоволеності сімейними відносинами. Книга стане у нагоді широкому колу читачів, які цікавляться сімейними відносинами, бажають зберегти родинні стосунки, покращити свій соціальний статус.

Приймаються замовлення.
E-mail: info@yurincompress.com
Тел.: +38 (066) 003-21-65

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Б. М. Шамрай. **Конституційні гарантії прав та свобод військовослужбовців в Україні:** монографія.

Київ: Юрінком Інтер, 2025. 256 с.

ISBN 978-966-667-871-6

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України наукове дослідження гарантій прав та свобод такої категорії осіб, як військовослужбовці Збройних Сил України й інших військових формувань, на основі аналізу конституційного права та законодавства набуло особливого значення. Перспективам удосконалення національного законодавства, яке регулює гарантії прав та свобод військовослужбовців, саме в цей час має бути приділена увага науковців та практиків. Розуміння теоретико-методологічної основи, сутності й класифікації гарантій прав та свобод військовослужбовців через розкриття загальносоціальних і правових (юридичних) гарантій прав та свобод військовослужбовців, механізму їх реалізації в Україні й зарубіжних країнах світу, є запорукою національної стабільності України.

Видання стане в нагоді, перш за все, офіцерам, які здійснюють соціально-правову роботу в Збройних Силах України, курсантам, які опановують знання у визначеній сфері, соціальним працівникам, військовим, які проходять службу або звільнилися, членам їхніх родин, а також фахівцям органів, що надають соціальну допомогу, волонтерам і всім, хто цікавиться правом, соціальною роботою, соціологією, психологією та військовими науками.

Приймаються замовлення.
E-mail: sales@yurincom.kiev.ua
Тел.: +38 (095) 491-34-91

ЗМІСТ

КЛЮЧОВІ РІШЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЗА 2025 РІК

Заволодіння транспортним засобом особою, яка є його співвласником, не утворює складу кримінального правопорушення	2
Відповідальність за самовільне залишення військової частини в бойовій обстановці настає і в разі коли військовослужбовець повернувся до частини, але не доповів командирі й не приступив до виконання обов'язків	2
Якщо особа заявила про неналежне поводження з нею органами досудового розслідування під час слідчої дії лише в судових дебатах, то така заява не може вважатися небезпідставною	3
Участь у проведенні слідчих (розшукових) дій та НСРД оперативного працівника – родича учасника кримінального провадження, не є безумовною підставою для визнання отриманих доказів недопустимими	3
Відсутність бюджетних коштів у військової частини для відшкодування моральної шкоди потерпілим не є підставою для зменшення відшкодування	4
Відшкодування особою завданих злочином збитків до початку досудового розслідування не усуває обов'язку внесення відомостей до ЄРДР за заявою потерпілого	5
Слідчий суддя може допитати малолітню потерпілу за відсутності сторони захисту, якщо захист повідомлено належним чином про дату, час та місце такого допиту	5
Втрата рішення про залучення оперативного підрозділу до проведення НСРД внаслідок його знищення під час під час вторгнення РФ не спричинює недопустимості отриманих доказів	6
Нездійснення органом досудового розслідування процесуальних дій, спрямованих на закінчення досудового розслідування, понад один рік не можна розцінювати як виключні та виправдані обставини	6
Беззастережне волевиявлення потерпілої про непритягнення обвинуваченої до відповідальності в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення є підставою для закриття кримінального провадження	7

НАЙВАЖЛИВІШІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЗА ДВА ТИЖНІ

Не звільнятимуть за прогул працівників на територіях активних бойових дій	7
2 місяці для внесення інформації про опікуна над майном безвісно відсутньої особи до Єдиного реєстру	8
Військові 18-24 років можуть здобувати вищу освіту під час служби	8
Програми підтримки для підприємців доступні у Дії	9
Мобілізованих медиків заборонено призначати на непрофільні посади	9
Борців за незалежність України у ХХ столітті перепоховають на Військовому кладовищі	10
Військові підрозділи не можуть комплектуватися корупціонерами	11
Нові критерії допустимості держдопомоги на професійну підготовку працівників	11
45 днів на визнання постраждалими від сексуального насильства під час війни	12
До 12 років позбавлення волі за воєнні злочини проти дітей	12
Множинне громадянство – через 6 місяців	13
4 умови надання субвенції на розвиток ветеранських просторів	13
Добровольці груп ППО територіальних громад отримуватимуть 100 000 грн бойових	14
Роботу системи реагування на кіберзагрози забезпечить Держспецзв'язку	14
Визначено вимоги до гаманців з цифровою ідентифікацією	15
Сільські і селищні ради опікуватимуться дитбудинками сімейного типу та прийомними сім'ями	15
Повідомлення про початок будівництва та декларацію про готовність до експлуатації можна буде подати у Дії	16
Центр річкового транспорту прийматиме документи для посвідчення особи моряка за кордоном	16

Ключові рішення Верховного Суду за 2025 рік

Заволодіння транспортним засобом особою, яка є його співвласником, не утворює складу кримінального правопорушення

17 квітня 2025 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного кримінального суду у справі № 759/23571/19 задовольнив касаційну скаргу захисниці, яка просила закрити кримінальне провадження.

Фігурант, перебуваючи у шлюбі з потерпілою, будучи з останньою у неприязних стосунках та розуміючи, що шлюб найближчим часом буде розірвано, незаконно заволодів автомобілем «Porsche Cayenne», вартістю 1 500 100 грн, який належав на праві особистої приватної власності потерпілій, був зареєстрований на її ім'я та використовувався нею.

Районний суд визнав його невинуватим та виправдав за ч. 3 ст. 289 КК України.

Апеляційний суд ухвалив новий вирок, яким визнав його винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 289 КК України (в редакції Закону України № 270-VI від 15 квітня 2008 р.).

Верховний Суд, розглянувши касаційну скаргу захисниці, вказав, що зазначений автомобіль був придбаний під час шлюбу, укладеного між потерпілою та фігурантом та згідно зі свідченням про реєстрацію транспортного засобу зареєстрований на потерпілу.

Згідно з ч. 3 ст. 368 Цивільного кодексу України майно, набуте подружжям за час шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором або законом. Тому транспортний засіб, яким заволодів фігурант, належав йому та потерпілій на праві спільної сумісної власності.

Згідно зі ст. 63 Сімейного кодексу України дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування і розпорядження майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено домовленістю між ними.

Пунктом 2 ч. 1 ст. 57 СК України регламентовано, що особою приватною власністю дружини, чоловіка є: майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування.

Вказаний автомобіль був набутий у власність за час перебування у шлюбі обвинуваченим та потерпілою за спільні кошти.

Набуття потерпілою автомобіля на підставі договору дарування від обвинуваченого не підтверджено належним письмовим договором, а показання свідків не є допустимими та належними доказами такого правочину.

Факт реєстрації автомобіля на ім'я потерпілої, отримання приналежних автомобілю комплекту ключів та свідчення про реєстрацію транспортного засобу не підтверджують факту набуття цього автомобіля в її особисту приватну власність.

Суб'єктом незаконного заволодіння транспортним засобом є особа, яка не має права власності чи користування конкретним транспортним засобом, яким вона заволодіває.

Аналогічні за змістом обставини були предметом дослідження в ході судового провадження у справі № 511/2017/17, під час якого колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду 30 березня 2021 р. ухвалено постанову.

З урахуванням п. 18 постанови Пленуму Верховного Суду України № 14 від 23 грудня 2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» (в редакції із змінами, внесеними згідно з Постановою Верховного Суду України № 18 від 19 грудня 2008 р.), суб'єктом злочину, передбаченого ст. 289 КК України, не можна визнавати осіб, які є співвласниками або законними користувачами транспортного засобу; працівників підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, котрі без належного дозволу здійснили поїздку на закріпленому за ними транспортному засобі; а також службових осіб, наділених повноваженнями щодо використання чи експлуатації транспортних засобів.

Отже, Верховний Суд вирок апеляційного суду скасував, а кримінальне провадження закрав на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК.

Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/126975052

Відповідальність за самовільне залишення військової частини в бойовій обстановці настає і в разі коли військовослужбовець повернувся до частини, але не доповів командиру й не приступив до виконання обов'язків

31 березня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 295/8165/23 залишив без задоволення касаційну скаргу захисника, який посилався на відсутність у справі даних службового розслідування.

Військовослужбовець військової служби за контрактом без дозволу відповідних командирів (начальників) та без поважних причин, в умовах воєнного стану, 18 червня 2022 р. не з'явився на службу до пункту тимчасової дислокації та проводив час на власний розсуд до 22 червня 2023 р., коли прибув до другого слідчого відділу ТУ ДБР.

Вироком районного суду його було визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 407 КК, та призначено покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років.

Апеляційний суд змінив цей вирок в частині призначеного покарання – звільнив його від відбування призначеного покарання з випробуванням з іспитовим строком 1 рік та покладено на нього обов'язки, передбачені п.п. 1, 2 ч. 1 ст. 76 КК.

У касаційній скарзі захисник серед іншого зазначав, що у матеріалах кримінального провадження відсутні матеріали службового розслідування щодо факту зникнення військовослужбовця із місця несення служби.

Верховний Суд вказав, що органом досудового розслідування військовослужбовцю інкриміновано нез'явлення вчасно на службу без поважних причин, тривалістю понад один місяць, вчиненому в умовах воєнного стану військовослужбовцем (крім строкової служби). Судовий розгляд, згідно з ч. 1 ст. 337 КПК, проводиться лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта, крім випадків, передбачених цією статтею.

Для військовослужбовця військової служби за контрактом відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ч. 5 ст. 407 КК, настає в разі нез'явлення вчасно на службу без поважних причин після будь-якого перебування поза межами частини, або навіть коли останній повернувся до частини, але не доповів про прибуття відповідному командирі (начальнику), не приступив до виконання обов'язків військової служби.

Оскільки військовослужбовці служби за контрактом розпоряджаються вільним від служби часом за власним розсудом, що передбачено контрактом, початковим моментом нез'явлення на службу є день, в який вони повинні були прибути на службу, але не прибули.

За таких обставин, для доведення наявності складу злочину, передбаченого ч. 5 ст. 407 КК, необхідність підтвердження доказами чи матеріалами службового розслідування факту зникнення військовослужбовця із місця несення служби відсутня.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/126431708*

Якщо особа заявила про неналежне поведіння з нею органами досудового розслідування під час слідчої дії лише в судових дебатах, то така заява не може вважатися небезпідставною

18 березня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 378/450/21 залишив без задоволення касаційні скарги заасудженого та захисника, які стверджували про тиск з боку органу розслідування.

Суди попередніх інстанцій засудили фігуранта за ч. 1 ст. 115 КК.

У касаційній скарзі сторона захисту, посилаючись на п.1 ч.1 ст. 438 КПК, просила скасувати оскаржені судові рішення і призначити новий розгляд у суді апеляційної інстанції. Серед іншого зазначала, що суд першої інстанції безпідставно не визнав недопустимим доказом протокол проведення слідчого експерименту, оскільки під час судового розгляду заасуджений повідомив, що показання він надавав під тиском правоохоронних органів.

Верховний Суд вказав, що сторона захисту стверджувала, що показання заасудженого під час слідчого експерименту є наслідком поганого поведіння, застосованого до нього з метою отримати від нього зізнання, посилаючись на виявлені в нього тілесні ушкодження.

Як неодноразово зазначав Суд, коли особа безпідставно заявляє про те, що вона була піддана жорсткому поведінню з боку суб'єктів владних повноважень на порушення ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, це по-

ложення вимагає проведення ефективного офіційного розслідування (Kobets v. Ukraine, no. 16437/04, § 51, 14 February 2008).

Водночас, щоб такий обов'язок виник, заява має бути «небезпідставною», тобто особа, яка заявляє про погане поведіння з нею, має навести конкретні обставини такого поведіння і надати їм певне підтвердження або, – якщо це не можливо з об'єктивних причин, – повідомити інформацію, що дасть можливість перевірити, чи має заява певні підстави. Хоча доведення обґрунтованості заяви про погане поведіння не може покладати на заявника надмірний тягар доказування, однак за відсутності будь-якої інформації, яку можливо перевірити, заява про погане поведіння не може бути визнана «небезпідставною» і не створює обов'язку її розслідування (27 травня 2020 р., № 317/2389/17; 26 травня 2020 р., № 234/9575/19; 19 листопада 2020 р. № 640/9837/18; 29 жовтня 2019 р., № 515/2020/16-к).

Суд зазначив, що заасуджений заявив про погане поведіння з ним лише під час дебатів у суді першої інстанції. Його заява не містила жодних фактичних обставин такого поведіння, які давали можливість їх перевірити. В касаційній скарзі не зазначено, що завадило заасудженому своєчасно повідомити про погане поведіння.

Отже, Верховний Суд не визнав заяву заасудженого про погане поведіння «небезпідставною», а його свідчення отриманими внаслідок поганого поведіння з ним.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/126259376*

Участь у проведенні слідчих (розшукових) дій та НСРД оперативного працівника – родича учасника кримінального провадження, не є безумовною підставою для визнання отриманих доказів недопустимими

27 березня 2025 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного кримінального суду у справі № 758/13354/16-к задовольнив касаційну скаргу прокурора, який посилався на необґрунтованість висновку про недоведеність обвинувачення.

Вироком районного суду обвинувачену визнано винуватою у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 368 та ч. 2 ст. 190 КК України, а обвинуваченого – у вчиненні злочинів, передбачених ч. 5 ст. 27, ч. 1 ст. 368 та ч. 2 ст. 190 КК України.

Ухвалою апеляційного суду вирок районного суду щодо обвинувачених скасовано, кримінальне провадження на підставі п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України закрито у зв'язку з невстановленням достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпанням можливості їх отримати.

Колегія суддів апеляційного суду дійшла висновку про те, що оперуповноважений, який є чоловіком заявника та свідка, не мав права брати участь у цьому кримінальному провадженні у при проведенні слідчих (розшукових) дій та НСРД, оскільки на оперативних працівників поширюються не тільки права, а й обов'язки та обмеження, передбачені нормами КПК України, зокрема і обмеження, передбачені ст. 77 КПК, а відтак ці обставини свідчать про істотне порушення вимог КПК України під час досудового розслідування, що тягне за собою визнання документів, складених оперуповноваженим, у тому числі протоколів НСРД, недопустимими доказами.

У касаційній скарзі прокурор зазначав, що суд апеляційної інстанції безпідставно визнав здійснення ряду слідчо-оператив-

них дій особою, яка перебувала у родинних стосунках із заявницею (свідком), обставиною, яка свідчить про недопустимість доказів, як отриманих з порушенням вимог КПК України.

Верховний Суд не погодився з висновком апеляційного суду, оскільки положення ст. 77 КПК прямо не поширюються на оперативних працівників. Суд не виключає, що за певних обставин участь у розслідуванні оперативного працівника, який є родичем або близькою особою іншого учасника процесу може поставити під сумнів об'єктивність розслідування. Однак Суд не вбачив таких підстав в обставинах цього провадження.

Під час провадження оперуповноваженим було вручено повістки, надані зразки спеціальної хімічної речовини, якою були помічені грошові кошти в сумі 142 тис. грн, проведено огляд мобільного телефону, вилученого у підозрюваного, а також складено протокол за результатами здійснення НСРД та протокол про результати проведення дослідчих (розшукових) дій – контроль за вчиненням злочину.

Всі ці дії оперуповноваженого носили технічний характер і не спрямовували розслідування справи. Правильність складених ним протоколів сторона захисту мала можливість перевірити.

Тому Суд дійшов висновку, що участь під час досудового розслідування цього кримінального провадження чоловіка заявника та свідка, який є оперуповноваженим та проводив слідчі (розшукові) дії та брав участь при проведенні НСРД, не свідчить про порушення вимог КПК України, у тому числі не слугує підставою для визнання документів, складених оперуповноваженим, недопустимими доказами.

Таким чином, Верховний Суд ухвалу апеляційного суду скасував і призначив новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/126502980*

Відсутність бюджетних коштів у військової частини для відшкодування моральної шкоди потерпілим не є підставою для зменшення відшкодування

15 квітня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 944/447/22 залишив без задоволення касаційну скаргу представника цивільного відповідача, який не погоджувався із розмірами стягнення моральної шкоди з військової частини.

Вироком районного суду, залишеним без змін апеляційним судом, військовослужбовця визнано винуватим за засуджено за ч. 1 ст. 415 КК. За те, що він, керуючи автомобілем, вчинив ДТП, в результаті якого пасажирів автомобіля отримали тілесні ушкодження середньої тяжкості та тяжкі. Цивільні позови потерпілих задоволено та стягнуто з військової частини на їхню користь відшкодування моральної шкоди у розмірі 100 000 грн, 150 000 грн, 150 000 грн, 200 000 грн та 200 000 грн відповідно.

У касаційній скарзі представник цивільного відповідача просив змінити оскаржувані судові рішення шляхом зменшення розміру визначеної для стягнення моральної шкоди потерпілим та зазначав, що судами попередніх інстанцій не враховано:

– щодо кожного потерпілого окремо ступеня тяжкості отриманих тілесних ушкоджень, термінів лікування, наслідків для їхнього стану здоров'я, інших індивідуальних особливостей, обсягу душевних, фізичних та психічних страждань;

– усі видатки на лікування та реабілітацію потерпілих понесла держава, їм виплачувалося грошове утримання під час лікування і тому розмір відшкодування моральної шкоди є неспіврозмірним зі спричиненою шкодою кожному із потерпілих;

– можливість отримання одноразової грошової допомоги, передбаченої постановою Уряду від 25 грудня 2013 р. № 975 «Про затвердження Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві», якою передбачена виплата одноразової грошової допомоги внаслідок нещасного випадку, що мав місце в період проходження ними військової служби у значному розмірі;

– у військовій частині не передбачено кошторисом виділення коштів для відшкодування моральної (немайнової) шкоди потерпілим, що в свою чергу призведе до надмірних (незапланованих) витрат державних коштів, які могли б бути використані на оборону України.

Верховний Суд вказав, що положеннями ч. 1 ст. 1172 ЦК визначено, що юридична або фізична особа відшкодовує шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків.

Відповідно до ч. 2 ст. 1187 ЦК шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку.

Умови застосування положень ч. 1 ст. 1172, ч. 2 ст. 1187 ЦК у цьому кримінальному провадженні судами дотримано, а з військової частини як з відповідача обґрунтовано стягнуто моральну шкоду на користь потерпілих.

Аргументи про те, що усі видатки на лікування та реабілітацію потерпілих понесла держава, їм виплачувалося грошове утримання під час лікування, а також про можливість отримання потерпілими одноразової грошової допомоги передбаченої постановою Уряду, що є підставою для зменшення сум відшкодування моральної шкоди кожному потерпілому, колегія суддів відхилила з огляду на те, що виплати на лікування і реабілітацію, отримання одноразової грошової допомоги є частиною системи соціального захисту військовослужбовців та не має відношення до позовних вимог про стягнення із відповідача відшкодування спричиненої потерпілим внаслідок ДТП моральної шкоди.

Доводи про те, що у військовій частині не передбачено кошторисом виділення коштів для відшкодування моральної (немайнової) шкоди потерпілим, що в свою чергу призведе до надмірних (незапланованих) витрат державних коштів, Суд також відхилив, оскільки відсутність бюджетних коштів та/або непередбачення таких видатків кошторисом військової частини не є підставою для зменшення сум відшкодування моральної шкоди, заявлених у цивільних позовах потерпілих.

Отже, цивільні позови вирішено судами попередніх інстанцій відповідно до вимог ст. 127 – 129 КПК. Розмір відшкодування моральної шкоди на користь кожного потерпілого, визначений з урахуванням вимог ст. 22, 23, 1167, 1168, 1172, 1187 ЦК та є обґрунтованим.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/126693845*

Відшкодування особою завданих злочином збитків до початку досудового розслідування не усуває обов'язку внесення відомостей до ЄРДР за заявою потерпілого

17 квітня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 583/702/21 залишив без задоволення касаційну скаргу захисника, який посилався на хибність висновків судів попередніх інстанцій.

Міськрайонний суд засудив обвинувачену за ч. 2 ст. 191; ч. 1 ст. 366 КК до обмеження волі на строк 1 рік 1 місяць із позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій, на строк 2 роки. Ухвалою апеляційного суду цей вирок змінено в частині призначеного покарання на обмеження волі на строк 1 рік з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій, на строк 1 рік у зв'язку із закінченням строків давності.

У касаційній скарзі захисник стверджував, що після внесення обвинуваченою суми виявленої нестачі до каси підприємства Сумська дирекція АТ «Укрпошта» звернулася із заявою про вчинення злочину лише через 2 місяці, зазначивши про виявлену шкоду, яку було усунуто до початку досудового розслідування, у зв'язку з чим, з огляду на відсутність фактичних збитків, орган досудового розслідування безпідставно 20 липня 2020 року вніс відомості в ЄРДР.

Верховний Суд вказав, що системний аналіз ч. 1 ст. 11 КК, ст. 2, ч. 1, 4, 5 ст. 214 КПК свідчить про те, що в разі якщо потерпілий звертається з відповідною заявою, в якій наводить обставини скоєння певною особою кримінального правопорушення, то вчинення такою особою дій спрямованих на відшкодування завданих збитків, не впливає на обов'язок внесення відомостей до ЄРДР, оскільки зазначене не спростовує обставин, наведених у заяві (повідомленні) про кримінальне правопорушення, яка з огляду на положення ч. 4 ст. 214 КПК має бути прийнята та зареєстрована уповноваженою на те службовою особою, а також не виключає факту суспільно небезпечного діяння (встановленого на стадії, передбаченій ч. 1 ст. 214 КПК) та не виключає такого завдання кримінального провадження, як захист особи, суспільства і держави від кримінальних правопорушень.

При цьому посилання у касаційній скарзі на постанову колегії суддів Другої судової палати Верховного Суду від 30 вересня 2021 р. у справі № 556/450/18 у цій частині, на думку колегії суддів, є нерелевантним, оскільки у згаданому провадженні суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що досудове розслідування кримінального провадження було розпочато з порушенням передбаченої кримінальним процесуальним законом процедури, адже дії, передбачені ч. 1 ст. 214 КПК, були реалізовані на підставі анонімного звернення на адресу керівника прокуратури, у якому не було зазначено конкретних обставин, що свідчили про наявність ознак злочину, а містилися лише загальне повідомлення від імені жителів селища про незаконний збут наркотичних засобів.

У цій справі із заявою звернувся потерпілий. Таким чином, у касаційній скарзі захисника не наведено доводів про допущення судами попередніх інстанцій таких істотних порушень КПК, які перешкодили чи могли перешкодити суду ухвалити законне та обґрунтоване судове рішення або свідчили про неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність чи

спростовували б правильність висновків суду щодо доведеності винуватості особи у вчиненні інкримінованих їй правопорушень.

Рішення в ЄДРСР – reyestr.court.gov.ua/Review/126767282

Слідчий суддя може допитати малолітню потерпілу за відсутності сторони захисту, якщо захист повідомлено належним чином про дату, час та місце такого допиту

2 квітня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третьою судовою палатою Касаційного кримінального суду у справі № 591/3172/22 залишив без задоволення касаційну скаргу захисника, який стверджував про неможливість узгодження правової позиції зі своїм підзахисним.

Вироком районного суду, залишеним без змін апеляційним судом, фігуранта визнано винуватим у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 125, ч. 2 ст. 156 КК України, за розпусні дії щодо малолітньої.

У касаційній скарзі захисник зазначав, що показання малолітньої потерпілої, отримані в порядку ст. 225 КПК України, є недопустимим доказом, оскільки обвинувачений належним чином не був повідомлений про судове засідання та був відсутній під час проведення цього допиту, тож не мав можливості ставити запитання. Захисник не зобов'язаний повідомляти підозрюваного про слідчу дію (допит малолітньої в порядку ст. 225 КПК України) та забезпечувати його явку в судове засідання. Наголошував, що відсутність захисника на вказаній слідчій дії не позбавляє права підозрюваного брати участь у ній особисто.

Верховний Суд вказав, що малолітня потерпіла під час досудового розслідування була допитана слідчим суддею в порядку ст. 225 КПК України.

В цілому конструкція ст. 225 КПК України не виключає можливість допиту малолітньої потерпілої за відсутності сторони захисту, якщо вона повідомлена належним чином.

З оскаржуваних судових рішень убачається, що захисник був повідомлений про день, час та місце проведення допиту малолітньої потерпілої в порядку, передбаченому ст. 225 КПК України, однак в судове засідання не з'явився.

Дійсно, у матеріалах справи відсутні дані про повідомлення підозрюваного про проведення допиту малолітньої слідчим суддею, однак, прослуховуючи технічний запис судового засідання в місцевому суді під час розгляду кримінального провадження по суті, Верховним Судом встановлено, що в ході вирішення питання щодо необхідності повторного допиту потерпілої головуюча суддя з'ясовувала в захисника причини його неявки в судове засідання, де допитувалася малолітня потерпіла в порядку ст. 225 КПК України, на що останній зазначив, що не бачив сенсу з'являтися, оскільки про вказаний допит не був повідомлений його підзахисний та він був позбавлений можливості узгодити з ним свою правову позицію.

Надалі, головуючою суддею було поставлено запитання: «Звідки Вам було відомо про те, що підзахисного не викликали?», на що захисник відповів: «Я у цей день звернувся до нього і він повідомив, що його не викликали для допиту потерпілої».

Аналізуючи хід вказаного судового засідання в місцевому суді, колегія суддів дійшла висновку, що підозрюваний був проінформований своїм захисником про допит малолітньої потерпілої слідчим суддею, а захисник у свою чергу не був позбавлений можливості узгодити правову позицію зі своїм підзахисним.

Більше того під час дослідження судом першої інстанції технічних записів допиту малолітньої сторони кримінального провадження не були позбавлені права звертати увагу суду на ті аспекти показань, які є важливими для оцінки їхньої достовірності.

Отже Верховний Суд дійшов переконання, що у цій конкретній справі неповідомлення обвинуваченого слідчим суддею про дату, час та місце допиту малолітньої потерпілої в порядку ст. 225 КПК України не призвело до порушення права обвинуваченого на захист та не вплинуло на висновок про справедливий судовий розгляд в цілому, оскільки особливість допиту малолітньої має перш за все забезпечувати якнайкращі інтереси дитини.

Водночас, показання малолітньої потерпілої не є єдиним і вирішальним доказом у цьому кримінальному провадженні, а повідомлені нею фактичні обставини не суперечать та узгоджуються з іншими доказами.

*Рішення в ЄДПР –
reyestr.court.gov.ua/Review/126431713*

Втрата рішення про залучення оперативного підрозділу до проведення НСРД внаслідок його знищення під час під час вторгнення рф не спричинює недопустимості отриманих доказів

27 березня 2025 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного кримінального суду у справі № 758/13354/16-к задовольнив касаційну скаргу прокурора, який посилався на неможливість встановлення наявності/відсутності доручення прокурора на проведення НСРД.

Вироком районного суду обвинувачену визнано винуватою у вчиненні злочинів передбачених ч. 1 ст. 368 та ч. 2 ст. 190 КК України, обвинуваченого – у вчиненні злочинів передбачених ч. 5 ст. 27, ч. 1 ст. 368 та ч. 2 ст. 190 КК України.

Ухвалою апеляційного суду вирок щодо обвинувачених скасовано, кримінальне провадження на підставі п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України закрито у зв'язку з невстановленням достатніх доказів для доведення винуватості осіб у суді і вичерпанням можливості їх отримати.

У касаційній скарзі прокурор серед іншого зазначав, що суд апеляційної інстанції дійшов необґрунтованого висновку про недоведеність обвинувачення, оскільки безпідставно визнавав відсутність доручення прокурора на проведення НСРД оперативним підрозділом обставиною, яка свідчить про недопустимість доказів, як отриманих з порушенням вимог КПК України.

Верховний Суд вказав, до проведення НСРД залучалися співробітники оперативного підрозділу УЗЕ в м. Києві ДЗЕ НП України НП України, зокрема і з метою застосування технічних засобів, що належить до їхніх службових повноважень та узгоджується з вимогами закону. Відсутність у матеріалах провадження процесуального рішення про залучення зазначеного оперативного підрозділу до НСРД не є істотним порушенням кримінального процесуального закону, яке б спричинило визнання недопустимими всіх протоколів, складених за результатами їхнього проведення.

Крім того, у матеріалах цього провадження міститься постановою прокурора про проведення контролю за вчиненням злочину у формі імітування обстановки злочину, у якій прокурор доручив оперативним співробітникам УЗЕ у м. Києві ДЗЕ Національній поліції України проведення контролю за вчиненням злочину у формі імітування.

Згідно з листом Київської міської прокуратури встановлено, що всі документи, які були засекречені під час досудового роз-

слідування у цьому кримінальному провадженні, знищені під час повномасштабного вторгнення російської федерації у 2022 р.

За таких обставин відсутність у матеріалах провадження процесуального рішення про залучення зазначеного оперативного підрозділу до проведення НСРД не є істотним порушенням кримінального процесуального закону, яке б спричинило визнання недопустимими всіх протоколів, складених за результатами їхнього проведення.

Тому Верховний Суд ухвалу апеляційного суду скасував і призначив новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

*Рішення в ЄДПР –
reyestr.court.gov.ua/Review/126502980*

Нездійснення органом досудового розслідування процесуальних дій, спрямованих на закінчення досудового розслідування, понад один рік не можна розцінювати як виключні та виправдані обставини

3 квітня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 521/14544/23 залишив без задоволення касаційну скаргу прокурора, який посилався на ускладнення при проведенні процесуальних дій після вторгнення рф.

Ухвалою районного суду, залишеною без змін апеляційним судом, задоволено клопотання захисника, кримінальне провадження за обвинуваченням особи у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 5 ст. 191, ч. 1 ст. 366 КК України, закрито на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування, визначеного ст. 219 КПК України.

У касаційній скарзі прокурор зазначав, що після деокупації на території Херсонської області не було світла, зв'язку та води, що ускладнювало доступ до ЄРДР та друку документів. Стверджував, що тільки наприкінці березня 2023 р. було доставлено евакуйовані мішки з матеріалами кримінальних проваджень до м. Миколаєва, після чого їх передали слідчим для проведення досудового розслідування.

На його думку, саме через широкомасштабне вторгнення рф на територію України та пов'язані з цим події на півдні Херсонщини протягом 2022 р., дають підстави дійти висновку, що затримка з наданням сторони захисту матеріалів для ознайомлення не була пов'язана із протиправною бездіяльністю сторони обвинувачення, а пояснюється об'єктивними та поважними причинами.

Верховний Суд вказав, що органи досудового розслідування та прокуратури були евакуйовані з м. Херсона, а також було вивезене зазначене кримінальне провадження. Вказане свідчило про те, що воно безперервно перебувало у розпорядженні сторони обвинувачення на території, підконтрольній владі України, та його могли передати до суду.

Водночас, апеляційний суд зазначив, що нездійснення в кримінальному провадженні з 21 лютого 2022 р. до закінчення строку досудового розслідування у квітні 2022 р. та до 1 квітня 2023 р. будь-яких дій, направлених на виконання положень ст. 283 КПК України, понад один рік, не можна розцінювати як виключними та виправданими обставинами.

Подальше звернення слідчого до слідчого судді з клопотанням про встановлення строку для ознайомлення із матеріалами кримінального провадження та винесення ухвали слідчим суддею 30 травня 2023 р. про обмеження строку для ознайомлення сторони захисту з матеріалами кримінального провадження, не є

підставою для визначення строку досудового розслідування провадженням та відбулося вже поза межами строку досудового розслідування у кримінальному провадженні.

Отже, Верховний Суд визнав необґрунтованими доводи прокурора про те, що оскільки вказаною ухвалою слідчого судді сторони захисту було встановлено строк для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до 2 червня 2023 р., то строк досудового розслідування не закінчився.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/126431825*

Беззастережне волевиявлення потерпілої про непритягнення обвинуваченої до відповідальності в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення є підставою для закриття кримінального провадження

17 квітня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 643/1656/17 залишив без задоволення касаційну скаргу обвинуваченої, яка відмовлялася від закриття кримінального провадження.

Районний суд своєю ухвалою, залишеною без змін апеляційним судом, закриття кримінального провадження, оскільки бажала отримати справедливе рішення суду про виправдання. Однак суд першої інстанції допустив істотне порушення вимог КПК і безпідставно ухвалив нереабілітуюче рішення про закриття кримінального провадження на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК.

У касаційній скарзі обвинувачена зазначала, що вона відмовилася від закриття кримінального провадження, оскільки бажала отримати справедливе рішення суду про виправдання. Однак суд першої інстанції допустив істотне порушення вимог КПК і безпідставно ухвалив нереабілітуюче рішення про закриття кримінального провадження на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК.

Верховний Суд вказав, що потерпіла за допомогою електронної пошти на адресу суду надіслала заяву, у якій повідомила, що відмовляється від обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК, просить закрити кримінальне провадження на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК і залишити цивільний позов без розгляду, вирішивши ці питання без її участі. Заяву потерпілої було зареєстровано згідно з правилами,

передбаченими Інструкцією з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, затвердженою наказом Державної судової адміністрації України від 20 серпня 2019 р. № 814.

Як випливає зі звукозапису судового засідання, суд оголосив указану заяву потерпілої, роз'яснив особливості й наслідки припинення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення за п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК, з'ясував думку учасників судового провадження: обвинувачена погодилася на закриття провадження за умови, що вказана норма процесуального закону буде реабілітуючою, захисник обвинуваченої підтримав клопотання потерпілої, оскільки, як він зазначив, з підзахисної повністю знімається обвинувачення, прокурор не заперечував стосовно заявленого потерпілою клопотання. З урахуванням наведеного суд закриття кримінальне провадження.

Суд апеляційної інстанції взяв до уваги заяву потерпілої, подану нею безпосередньо до канцелярії цього суду, у якій заявниця підтвердила свою чітку позицію про відмову від обвинувачення за ч. 1 ст. 125 КК і просила залишити без змін ухвалу суду першої інстанції про закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення за п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК, також просила здійснити апеляційний розгляд справи без її участі.

На спростування доводів обвинуваченої про порушення судом першої інстанції вимог закону через відсутність потерпілої в судовому засіданні місцевого суду апеляційний суд зазначив, що безпосередня участь потерпілої під час судового провадження як в суді першої інстанції, так і в апеляційному суді є її правом, а не обов'язком за можливості з'ясування всіх обставин без неї.

Взявши до уваги те, що суди першої та апеляційної інстанцій належним чином упевнилися в беззастережному волевиявленні потерпілої про непритягнення обвинуваченої до кримінальної відповідальності та припинення розпочатої процедури її кримінального переслідування, а також висловлені в запереченні на касаційну скаргу доводи потерпілої про те, що вона, не маючи можливості бути присутньою особисто в судових засіданнях судів нижчих інстанцій через перебування за кордоном, дійсно зверталася із заявами про відмову від обвинувачення за ч. 1 ст. 125 КК і ця її позиція є добровільною та істинною, Верховний Суд дійшов висновку, що судові рішення про закриття кримінального провадження на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК відповідають вимогам закону та є обґрунтованими.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/126767148*

Найважливіші нормативно–правові акти за два тижні

Не звільнятимуть за прогул працівників на територіях активних бойових дій

16.06.2025 р. набрав чинності Закон України щодо обміну інформацією та призупинення дії трудового договору від 1 травня 2025 р. № 4412-ІХ.

Змінами та доповненнями до ст. 7 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» передбачено, що у період дії воєнного стану порядок організації ді-

ловодства з питань трудових відносин, оформлення і ведення трудових книжок та архівного зберігання відповідних документів на територіях активних та можливих бойових дій, перелік яких затверджений у порядку, встановленому законодавством, визначається роботодавцем самостійно, за умови забезпечення ведення достовірного обліку виконуваної працівником роботи та обліку витрат на оплату праці.

Кожна із сторін трудового договору зобов'язана постійно (у тому числі під час призупинення дії трудового договору) забез-

печувати можливість комунікації з нею та невідкладно (у строк не більше 10 календарних днів) інформувати іншу сторону трудового договору про зміну своїх контактних даних, зокрема адреси місцезнаходження (місця проживання), адреси електронної пошти (за наявності), номерів телефону тощо. Виконання цього обов'язку забезпечується:

- роботодавцем – шляхом внесення відповідних змін до відомостей про нього, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань;
- роботодавцем – фізичною особою, яка не є підприємцем, – шляхом надсилання інформації на адресу місцезнаходження (місця проживання), адреси електронної пошти та/або за номером телефону працівника;
- працівником – шляхом надсилання інформації на адресу місцезнаходження роботодавця або адреси електронної пошти роботодавця, зазначені в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. У разі відсутності у працівника можливості надіслати інформацію засобами поштового зв'язку та/або технічними засобами електронних комунікацій роботодавець може бути повідомлений з використанням засобів телефонного зв'язку шляхом надсилання текстового повідомлення на офіційний номер телефону роботодавця.

У разі якщо одна із сторін трудового договору не виконує вимогу, передбачену частиною третьою цієї статті, здійснення іншою стороною трудового договору комунікації за останніми відомими їй адресою місцезнаходження (місця проживання), адресою електронної пошти або номером телефону вважається належним виконанням такою стороною вимоги щодо повідомлення іншої сторони трудового договору.

У разі відсутності поштового зв'язку та/або технічних засобів електронних комунікацій за останніми відомими контактними даними визначена законодавством вимога щодо повідомлення такої сторони про виникнення та/або припинення трудових прав та обов'язків та/або про припинення/розірвання трудового договору не застосовується.

Крім того, новою частиною ст. 5 цього Закону визначено, що у період дії воєнного стану працівник, робоче місце якого розташоване на територіях активних бойових дій, який відсутній на роботі, не підлягає звільненню на підставі п. 4 ч. 1 ст. 40 Кодексу законів про працю України. Час відсутності на роботі такого працівника не підлягає оплаті та не зараховується до стажу роботи, що дає право на щорічну основну відпустку, передбаченого п. 4 ч. 1 ст. 9 Закону України «Про відпустки».

Також установлено, що:

- роботодавці зобов'язані протягом 60 календарних днів з дня набрання чинності цим Законом у разі розміщення неактуальної інформації в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань оновити відомості про своє місцезнаходження та інформацію про засоби комунікації для здійснення зв'язку з ними;
- роботодавці – фізичні особи, які не є підприємцями, зобов'язані протягом 60 календарних днів з дня набрання чинності цим Законом у разі зміни інформації про їх адресу місцезнаходження (місця проживання) та/або інформації для здійснення зв'язку з ними надіслати таку інформацію на адресу місцезнаходження (місця проживання), адреси електронної пошти та/або за номером телефону працівника;
- працівники, які у період дії воєнного стану були відсутні на роботі протягом 90 календарних днів поспіль та/або робочі місяці яких розташовані на тимчасово окупованих територіях

відповідно до їх переліку, затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері реінтеграції тимчасово окупованих територій України, зобов'язані протягом 60 календарних днів з дня набрання чинності цим Законом надіслати роботодавцю актуальну інформацію про засоби комунікації з ними, адресу місцезнаходження (місця проживання), адресу електронної пошти та номери телефонів.

2 місяці для внесення інформації про опікуна над майном безвісно відсутньої особи до Єдиного реєстру

16.06.2025 р. набрав чинності наказ Міністерства юстиції України від 9 червня 2025 р. № 1605/5, яким встановлено, що скасування свідоцтв про призначення опікуна над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або особи, зниклої безвісти за особливих обставин, виданих до набрання чинності Законом України від 19 грудня 2024 р. № 4174-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань розкриття банківської таємниці та заходів для встановлення опіки над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або особи, зниклої безвісти за особливих обставин», здійснюється державними нотаріусами державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, приватними нотаріусами з одночасним внесенням до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, інформації про видане свідоцтво про призначення опікуна над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або особи, зниклої безвісти за особливих обставин.

Державним нотаріусам державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, приватним нотаріусам доручено забезпечити внесення до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, інформації стосовно свідоцтв про призначення опікуна над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або особи, зниклої безвісти за особливих обставин, які були видані/скасовані після набрання чинності Законом України від 19 грудня 2024 р. № 4174-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань розкриття банківської таємниці та заходів для встановлення опіки над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або особи, зниклої безвісти за особливих обставин», протягом двох місяців з дня набрання чинності цим наказом.

Внесено й зміни до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України.

Військові 18-24 років можуть здобувати вищу освіту під час служби

16.06.2025 р. набрав чинності Указ Президента України «Про внесення зміни до пункту 173 Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України» від 12 червня 2025 р. № 396/2025.

Зміною до п. 173 Положення, затвердженого Указом від 10 грудня 2008 р. № 1153/2008, уточнено, що військовослужбовці рядового складу, сержантського та старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом та продовжили строк військової служби за новим контрактом, військовослужбовці віком від 18 до 25 років, які проходять військову службу

за контрактом або за призовом під час мобілізації, на особливий період, та особи офіцерського складу (крім військовослужбовців військової служби за призовом осіб офіцерського складу), які здобули вищу освіту за державним замовленням та прослужили час, що дорівнює часу навчання для здобуття попередньої вищої освіти, для поглиблення професійних знань і здобуття вищої освіти можуть навчатися без відриву від військової служби у закладах вищої освіти з дозволу командира – від командира з'єднання і вище, який надається на підставі рапорту військовослужбовців та оголошується наказом командира (начальника) військової частини, в якій військовослужбовець проходить військову службу.

Програми підтримки для підприємців доступні у Дії

17.06.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 11 червня 2025 р. № 688, якою визначено механізм реалізації експериментального проекту щодо впровадження та забезпечення функціонування електронної системи для підтримки підприємництва «Онлайн-кабінет підприємця».

Метою реалізації експериментального проекту є забезпечення суб'єктів господарювання персоналізованими програмами підтримки, що спрямовані на розвиток таких суб'єктів господарювання в процесі провадження ними господарської діяльності, шляхом надсилання відповідних пропозицій в електронний кабінет користувача засобами електронної системи для підтримки підприємництва «Онлайн-кабінет підприємця» та/або засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, зокрема з використанням мобільного додатка Порталу Дія (Дія) (за технічної можливості).

Доступ користувачів до програм підтримки в електронній системі здійснюється через веб-сайт Дія.Бізнес.

Веб-сайт Дія.Бізнес забезпечує користувача можливістю перегляду всіх наявних програм підтримки суб'єктів господарювання, що внесені адміністратором електронної системи, або персоналізованих програм підтримки (за технічної можливості), які відображаються в електронному кабінеті користувача після проходження ним електронної ідентифікації та автентифікації засобами електронної системи.

Доступ до персоналізованих програм підтримки засобами Порталу Дія, зокрема з використанням мобільного додатка Порталу Дія (Дія) (за технічної можливості) надається користувачу – фізичній особі – підприємцю після проходження електронної ідентифікації та автентифікації.

Експериментальний проект реалізовуватиметься протягом двох років з дня набрання чинності цієї постановою.

Неоприлюднення інформації про використання публічних коштів є підставою для фінансової перевірки

16.06.2025 р. набрав чинності Закон України щодо посилення відповідальності за незабезпечення доступу до інформації про використання публічних коштів від 12 лютого 2025 р.

Крім того, змінами до ст. 2, 4 Закону України «Про відкритість використання публічних коштів» передбачено, що відповідальність за неоприлюднення, несвоєчасне оприлюднення, недостовірність, неточність, неповноту інформації, що оприлюднюється згідно з цим Законом, несуть керівники

розпорядників та одержувачів коштів державного і місцевих бюджетів, підприємств, органів Пенсійного фонду та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

Притягнення особи до адміністративної відповідальності за неоприлюднення, несвоєчасне оприлюднення інформації, оприлюднення недостовірної, неточної або неповної інформації про використання публічних коштів є підставою для включення заходів з проведення інспектування до планів проведення заходів державного фінансового контролю за ініціативою органів державного фінансового контролю.

Керівники розпорядників та одержувачів коштів державного і місцевих бюджетів, підприємств, органів Пенсійного фонду та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття зобов'язані протягом п'яти робочих днів з дати отримання запиту органу державного фінансового контролю надати інформацію щодо забезпечення виконання вимог цього Закону.

Внесено й зміну до абз. 9 п. 1 ч. 1 ст. 3 цього Закону, а також новим пунктом ч. 4 ст. 21 Закону України «Про інформацію» визначено, що до інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені відомості про використання публічних коштів розпорядниками та одержувачами коштів державного і місцевих бюджетів, суб'єктами господарювання державної і комунальної власності, органами Пенсійного фонду та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, що підлягають обов'язковому оприлюдненню відповідно до закону.

Мобілізованих медиків заборонено призначати на непрофільні посади

17.06.2025 р. набрав чинності Указ Президента України «Про внесення змін до Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України» від 12 червня 2025 р. № 397/2025.

Новою редакцією пп. 7 п. 50, пп. 6 п. 51 Положення, затвердженого Указом від 10 грудня 2008 р. № 1153/2008, передбачено, що військове звання молодшого лейтенанта присвоюється військовослужбовцям рядового складу, сержантського та старшинського складу, які під час дії воєнного стану проходять військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період або військову службу за контрактом, та які:

– мають вищу освіту ступеня магістра медичного або фармацевтичного спрямування чи прирівняну до неї згідно з пп. 2 п. 2 розд. XV Закону України «Про вищу освіту» вищу освіту медичного або фармацевтичного спрямування та сертифікат лікаря-спеціаліста або фармацевта-спеціаліста, з одночасним призначенням на посади офіцерського складу за медичними або фармацевтичними напрямками діяльності з урахуванням потреби в офіцерах відповідних спеціальностей, з подальшим проходженням військової підготовки за програмою підготовки офіцерів медичної служби тактичного рівня (у разі якщо такі особи не проходили військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу медичної служби);

– мають вищу освіту ступеня магістра за спеціальністю «Психологія» або прирівняну до неї згідно з пп. 2 п. 2 розд. XV Закону України «Про вищу освіту» вищу освіту за спеціальністю «Психологія», пройшли (у разі потреби) курс військової підготовки за напрямом, що відповідає профілю службової ді-

яльності, з одночасним призначенням на посади офіцерського складу за психологічними напрямками діяльності з урахуванням потреби в офіцерах такої спеціальності;

– мають вищу освіту ступеня магістра за спеціальностями «Технології медичної діагностики та лікування» (спеціалізація «Протезування-ортезування»), «Терапія та реабілітація», «Біомедична інженерія» (освітня програма з технологій протезно-ортопедичних виробів) чи прирівняну до неї згідно з пп. 2 п. 2 розд. XV Закону України «Про вищу освіту» вищу освіту за зазначеними спеціальностями або мають вищу освіту та пройшли післядипломне навчання на циклах спеціалізації «Ерготерапія», «Протезування-ортезування», «Терапія мови і мовлення», «Фізична терапія», пройшли (у разі потреби) курс військової підготовки за напрямом, що відповідає профілю службової діяльності, з одночасним призначенням на посади офіцерського складу за реабілітаційними (у тому числі з протезування-ортезування, надання медичних виробів, забезпечення допоміжними засобами реабілітації) напрямками діяльності з урахуванням потреби в офіцерах відповідних спеціальностей.

Військове звання молодшого лейтенанта запасу присвоюється громадянам, які:

– мають вищу освіту ступеня магістра медичного або фармацевтичного спрямування чи прирівняну до неї згідно з пп. 2 п. 2 розд. XV Закону України «Про вищу освіту» вищу освіту медичного або фармацевтичного спрямування та сертифікат лікаря-спеціаліста або фармацевта-спеціаліста, атестовані до присвоєння військового звання офіцерського складу, з одночасним вирішенням питання щодо прийняття їх під час дії воєнного стану на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу або призову на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період та призначення на посади офіцерського складу за медичними або фармацевтичними напрямками діяльності, з подальшим проходженням військової підготовки за програмою підготовки офіцерів медичної служби тактичного рівня (у разі якщо такі особи не проходили військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу медичної служби), з урахуванням потреби в офіцерах відповідних спеціальностей;

– мають вищу освіту ступеня магістра за спеціальністю «Психологія» або прирівняну до неї згідно з пп. 2 п. 2 розд. XV Закону України «Про вищу освіту» вищу освіту за спеціальністю «Психологія», атестовані до присвоєння військового звання офіцерського складу, з одночасним вирішенням питання щодо прийняття їх під час дії воєнного стану на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу або призову на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період та призначення на посади офіцерського складу за психологічними напрямками діяльності, з подальшим проходженням (у разі потреби) курсу військової підготовки за напрямом, що відповідає профілю службової діяльності, з урахуванням потреби в офіцерах такої спеціальності;

– мають вищу освіту ступеня магістра за спеціальностями «Технології медичної діагностики та лікування» (спеціалізація «Протезування-ортезування»), «Терапія та реабілітація», «Біомедична інженерія» (освітня програма з технологій протезно-ортопедичних виробів) чи прирівняну до неї згідно з пп. 2 п. 2 розд. XV Закону України «Про вищу освіту» вищу освіту за зазначеними спеціальностями або мають вищу освіту та пройшли післядипломне навчання на циклах спеціалізації «Ерготерапія», «Протезування-ортезування», «Терапія мови і мовлення», «Фізична терапія», атестовані до присвоєння військового звання офіцерського складу, з одночасним вирішенням питання щодо

прийняття їх під час дії воєнного стану на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу або призову на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період та призначення на посади офіцерського складу за реабілітаційними (у тому числі з протезування-ортезування, надання медичних виробів, забезпечення допоміжними засобами реабілітації) напрямками діяльності, з подальшим проходженням (у разі потреби) курсу військової підготовки за напрямом, що відповідає профілю службової діяльності, з урахуванням потреби в офіцерах відповідних спеціальностей.

Крім того, новим п. 83-1 цього Положення встановлено, що не допускається призначення, у тому числі в період дії воєнного стану, осіб, які мають зазначену в пп. 7 п. 50 цього Положення вищу освіту (крім випадків, коли таке призначення відбувається за власним бажанням), на військові посади:

– безпосередньо не пов'язані з наданням медичної, фармацевтичної, реабілітаційної допомоги (медичною службою);
– для зайняття яких вимагається нижчий, ніж наявний у особи, рівень освіти та кваліфікації.

Борців за незалежність України у ХХ столітті переповнують на Військовому кладовищі

17.06.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 11 червня 2025 р. № 678, якою регламентовано здійснення переповнення на Національному військовому меморіальному кладовищі загиблих (померлих) видатних борців за незалежність України у ХХ столітті.

Затвердженим Порядком, зокрема визначено, що переповнення загиблого (померлого) на Національному військовому меморіальному кладовищі може здійснюватися з підстав виникнення загрози подальшого збереження могили загиблого (померлого), який:

– брав участь у політичній, збройній та інших формах колективної чи індивідуальної боротьби за незалежність України у ХХ столітті у складі органів влади, організацій, структур та формувань, визначених ст. 1 Закону України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті»;

– нагороджений нагородами органів влади, зазначеними у ст. 1 Закону України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті»;

– вніс вагомий вклад у боротьбу за незалежність, розбудову Української держави, з числа категорій осіб, визначених ст. 1 Закону України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті».

Український інститут національної пам'яті для отримання інформації про можливе виникнення загрози подальшого збереження могили загиблого (померлого) на існуючому місці поховання подає відповідний запит до:

– МЗС – у разі розміщення могили загиблого (померлого) за кордоном;

– обласної, Київської міської держадміністрації (військової адміністрації) – у разі розміщення могили загиблого (померлого) на території України.

Юридичні або фізичні особи, яким стало відомо про можливе виникнення загрози подальшого збереження могили загиблого (померлого) на існуючому місці поховання, звертаються з відповідною заявою у довільній формі до Українського інституту національної пам'яті.

У разі надходження інформації від МЗС, обласної, Київської міської держадміністрації (військової адміністрації) про можливе виникнення загрози подальшого збереження могили загиблого (померлого) на існуючому місці поховання Український інститут національної пам'яті розглядає постать загиблого (померлого) на відповідність п. 3 цього Порядку.

З урахуванням інформації, наданої МЗС, обласною, Київською міською держадміністрацією (військовою адміністрацією), юридичними або фізичними особами, Український інститут національної пам'яті протягом 30 календарних днів з дня її отримання подає до Мінветеранів пропозиції щодо здійснення перепоховання загиблого (померлого) на Військовому кладовищі.

Військові підрозділи не можуть комплектуватися корупціонерами

18.06.2025 Верховна Рада прийняла Закон щодо підвищення відповідальності за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення (законопроект № 13271-1).

Серед іншого, новою частиною ст. 59 Закону України «Про запобігання корупції» визначено, що строк зберігання відомостей в Єдиному державному реєстрі осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, становить:

- 1) відомостей про притягнення до цивільно-правової відповідальності фізичної особи за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень – 1 рік;
- 2) відомостей про накладення адміністративного стягнення на фізичну особу за вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення – 1 рік;
- 3) відомостей про притягнення до кримінальної відповідальності фізичної особи за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень – до погашення або зняття судимості з особи;
- 4) відомостей про юридичних осіб, до яких застосовано заходи кримінально-правового характеру у зв'язку з вчиненням корупційного правопорушення – 5 років.

Після завершення строків, визначених цією частиною, відомості про особу в Єдиному державному реєстрі осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, підлягають виключенню.

Крім того, відповідно до нового абзацу ч. 2 ст. 4 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» Збройні Сили України та інші військові формування не можуть комплектуватися особами, які обвинувачуються у скоєнні тяжкого та/або особливо тяжкого корупційного кримінального правопорушення та кримінальне провадження стосовно яких перебуває на стадії судового провадження.

Максимальну кількість отримувачів допомоги на заняття спортом визначить Мінветеранів

18.06.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку реалізації експериментального проекту щодо надання учасникам бойових дій та особам з інвалідністю внаслідок війни допомоги для заняття фізичною культурою та спортом» від 11 червня 2025 р. № 672.

Змінами до п. 5, 12, 14 Порядку, затвердженого постановою від 3 січня 2025 р. № 2, визначено, що допомога надається отримувачам

допомоги виключно для придбання у безготівковій формі послуг у юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, які провадять господарську діяльність у сфері фізичної культури і спорту на території України, зареєстрованих відповідно до законодавства, та яким банком-еквайром встановлено код категорії продавця (Merchant Category Code) згідно з додатком 1, з урахуванням обмежень виду економічної діяльності (далі – суб'єкт господарювання).

Банки не допускають використання коштів отримувачами допомоги на будь-які інші цілі, не пов'язані з оплатою послуг, що надаються суб'єктами господарювання згідно з переліком сфер діяльності та кодів категорії продавця (Merchant Category Code), зазначених у додатку 1, з урахуванням обмежень виду економічної діяльності, та у разі здійснення таких операцій повертають кошти на рахунок АТ «Ощадбанк» протягом трьох операційних днів із зазначенням причин повернення. АТ «Ощадбанк» протягом трьох операційних днів перераховує зазначені кошти на реєстраційний рахунок Мінветеранів, які використовуються для подальших виплат допомоги у поточному бюджетному періоді в рамках експериментального проекту відповідно до цього Порядку.

Мінветеранів визначає максимально можливу кількість отримувачів допомоги, які можуть взяти участь в експериментальному проекті відповідно до річного та помісячного розпису бюджету, з урахуванням невикористаних (повернутих) коштів за минулі періоди, передбачених для реалізації експериментального проекту, та повідомляє про кількість отримувачів допомоги Мінцифри та технічному адміністратору Порталу Дія (раніше передбачалось, що максимально можлива кількість отримувачів допомоги не може перевищувати 100 тис. осіб на рік).

Крім того, викладено в новій редакції додаток 1 до Порядку.

Нові критерії допустимості держдопомоги на професійну підготовку працівників

18.06.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 11 червня 2025 р. № 673, якою затверджено критерії, що застосовуються для проведення оцінки допустимості державної допомоги, яка надається суб'єктам господарювання на професійну підготовку працівників, та встановлюють умови, за яких така державна допомога є допустимою для конкуренції.

Ці критерії не застосовуються до державної допомоги:

- що надається суб'єктам господарювання, які перебувають у скрутному становищі;
- що надається для провадження експортної діяльності, яка безпосередньо пов'язана з обсягом експорту, створенням і функціонуванням мережі розповсюдження або іншими поточними витратами, пов'язаними з експортною діяльністю;
- якщо її надання зумовлено виконанням отримувачем державної допомоги – іноземним суб'єктом господарювання обов'язкової вимоги щодо місцезнаходження головного офісу на території України; отримувачу державної допомоги дозволяється мати філію та/або представництво на території України на дату отримання державної допомоги в розпорядження;
- якщо її надання залежить від зобов'язання отримувача державної допомоги використовувати товари вітчизняного виробництва;
- що надається для здійснення обов'язкової підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації працівників відповідно до вимог законодавства;

– що надається вугледобувним підприємствам на покриття витрат, які виникли внаслідок їх ліквідації та спрямовуються такими підприємствами на здійснення заходів з професійної підготовки працівників з метою забезпечення подальшого пошуку такими працівниками нового місця роботи поза межами вугледобувної промисловості.

Зокрема передбачено, що державна допомога надається з метою стимулювання роботодавця підвищувати професійний рівень працівників.

Державна допомога надається суб'єктам господарювання у будь-якій формі, визначеній Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання».

До категорії отримувачів державної допомоги належать суб'єкти господарювання, що провадять господарську діяльність у будь-якій галузі.

Державна допомога повинна мати стимулюючий ефект.

Водночас, визнано такою, що втратила чинність, постанову «Про затвердження критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на професійну підготовку працівників» від 11 січня 2018 р. № 11.

45 днів на визнання постраждалими від сексуального насильства під час війни

18.06.2025 р. набрав чинності Закон України «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій» від 20 листопада 2024 р. № 4067-IX – див. [Постраждалі від сексуального насильства під час війни отримують невідкладні проміжні репарації](#).

При цьому відповідно до ст. 5 цього Закону рішення про визнання особи постраждалою приймається Комісією на підставі поданої заявником заяви не пізніше 45 календарних днів з дня її отримання. За рішенням Комісії строк розгляду заяви про визнання особи постраждалою може бути продовжено не більше ніж на 45 календарних днів.

Підставами для прийняття рішення про визнання особи постраждалою, що застосовуються в сукупності, є:

1) вчинення стосовно особи діяння, що відповідає визначенню сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської федерації проти України, передбаченого цим Законом;

2) документи та матеріали, що зібрані під час проведення перевірки інформації, яку надала особа, та підтверджують можливість визнання особи постраждалою.

Підставами для прийняття рішення про відмову у визнанні особи постраждалою є:

1) невідповідність інформації, наданої особою, яка вважає себе постраждалою від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської федерації проти України, інформації, зібраної під час проведення перевірки такої інформації;

2) невідповідність елементів вчиненого стосовно особи діяння визначенню сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської федерації проти України, передбаченого цим Законом;

3) набрання законної сили обвинувальним вироком суду України, міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, щодо особи, стосовно якої після 20 лютого 2014 р. органами досудового розслідування України здійснювалося кримінальне провадження за злочини проти основ національної безпеки України, громадської безпеки, миру, безпеки люд-

ства і міжнародного правопорядку, у сфері недоторканності державних кордонів та за інші кримінальні правопорушення, вчинені під час збройної агресії Російської федерації на тимчасово окупованих територіях України або пов'язані із збройною агресією Російської федерації проти України.

Розгляд заяв осіб, стосовно яких після 20 лютого 2014 р. органами досудового розслідування України здійснюється кримінальне провадження за злочини проти основ національної безпеки України, громадської безпеки, миру, безпеки людства і міжнародного правопорядку, у сфері недоторканності державних кордонів та за інші кримінальні правопорушення, вчинені під час збройної агресії Російської федерації на тимчасово окупованих територіях України або пов'язані із збройною агресією Російської федерації проти України, тимчасово припиняється Комісією на час здійснення розслідування та/або до набрання законної сили обвинувальним вироком суду України, міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною.

У разі закриття кримінального провадження щодо особи, стосовно якої після 20 лютого 2014 р. органами досудового розслідування України здійснювалося кримінальне провадження за злочини проти основ національної безпеки України, громадської безпеки, миру, безпеки людства і міжнародного правопорядку, у сфері недоторканності державних кордонів та за інші кримінальні правопорушення, вчинені під час збройної агресії Російської федерації на тимчасово окупованих територіях України або пов'язані із збройною агресією Російської федерації проти України, Комісія відновлює розгляд заяви такої особи (її представника або законного представника).

У разі набрання законної сили обвинувальним вироком суду України, міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, щодо особи, стосовно якої після 20 лютого 2014 р. органами досудового розслідування України здійснювалося кримінальне провадження за злочини проти основ національної безпеки України, громадської безпеки, миру, безпеки людства і міжнародного правопорядку, у сфері недоторканності державних кордонів та за інші кримінальні правопорушення, вчинені під час збройної агресії Російської федерації на тимчасово окупованих територіях України або пов'язані із збройною агресією Російської федерації проти України, розгляд заяви такої особи (її представника або законного представника) припиняється.

Крім того, надання невідкладних проміжних репарацій особам, визначеним ч. 1 ст. 5 цього Закону, не залежить від звернення їх до суду або до органів правопорядку, участі у кримінальному провадженні та від встановлення, затримання, притягнення до відповідальності особи, винної у вчиненні сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської федерації проти України.

До 12 років позбавлення волі за воєнні злочини проти дітей

18.06.2025 Верховна Рада прийняла Закон щодо встановлення відповідальності за незаконне переміщення, депортацію, невиправдану затримку репатріації дитини, вербування та використання дитини у військових цілях (законопроект № 12170).

Змінами до ч. 1 ст. 438 Кримінального кодексу України передбачається, що жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, за-

боронених міжнародним правом, незаконні переміщення або депортація дитини, невинуватена затримка репатріації дитини, вербування або використання дитини для участі у збройному конфлікті, воєнних (бойових) діях, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій – караються по-збавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років.

Рада повторно прийняла закон про Державний реєстр військовослужбовців

18.06.2025 17 червня Верховна Рада повторно прийняла з пропозиціями Президента зазначений Закон, яким створюється Державний реєстр військовослужбовців – інформаційно-комунікаційна система, призначена для забезпечення збирання, зберігання, накопичення, актуалізації, обліку, обробки, захисту, знеособлення та гарантування унікальності записів даних про військовослужбовців Збройних Сил України та військовослужбовців Державної спеціальної служби транспорту.

Про дату початку роботи Державного реєстру військовослужбовців Міністерство оборони України повідомляє шляхом оприлюднення відповідної інформації на офіційному веб-сайті Міністерства оборони України.

Множинне громадянство – через 6 місяців

19.06.2025 Верховна Рада прийняла Закон (законопроект № 11469), яким запроваджується множинне громадянство (підданство) – одночасна належність особи до громадянства (підданства) двох або більше держав.

Зокрема новою ст. 5-1 Закону України «Про громадянство України» передбачається, що наявність у громадянина України громадянства (підданства) іншої держави визнається у таких випадках:

- 1) одночасне набуття дитиною за народженням громадянства України та громадянства (підданства) іншої держави чи держав;
- 2) набуття дитиною, яка є громадянином України, громадянства (підданства) своїх усиновлювачів унаслідок усиновлення її іноземцями;
- 3) автоматичне набуття громадянином України іншого громадянства (підданства) унаслідок одруження з іноземцем;
- 4) автоматичне набуття громадянином України, який досяг повноліття, іншого громадянства (підданства) унаслідок застосування законодавства про громадянство іноземної держави, якщо такий громадянин України не отримав документ, що підтверджує наявність у нього громадянства (підданства) іншої держави;
- 5) набуття громадянства України у спрощеному порядку, передбаченому ст. 10-1 цього Закону, іноземцями, які є громадянами (підданими) держав, громадяни (піддані) яких набувають громадянство України у спрощеному порядку;
- 6) набуття громадянином України громадянства (підданства) держав, громадяни (піддані) яких набувають громадянство України у спрощеному порядку.

При цьому новою ст. 10-1 цього Закону визначаються особливості набуття громадянства України та поновлення у громадянстві України для деяких категорій іноземців.

Закон набирає чинності через шість місяців з дня його опублікування.

4 умови надання субвенції на розвиток ветеранських просторів

19.06.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 18 червня 2025 р. № 709, якою визначено механізм надання у 2025 р. субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, що спрямовується на реалізацію публічного інвестиційного проекту «Створення ветеранських просторів» для будівництва нових ветеранських просторів з метою реалізації державної політики у сфері повернення з військової служби до цивільного життя ветеранів війни, їх відновлення та забезпечення повноцінного життя ветеранів війни, членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України.

У затверджених Порядку та умовах під терміном «ветеранський простір» розуміється окрема будівля, побудована за проектом повторного використання у будівництві, затвердженим Міністерством оборони України, яка буде використана для діяльності із сприяння реінтеграції ветеранів війни в цивільне життя, організації їх комплексної реабілітації та адаптації, формування, зміцнення життєстійкості, надання інформаційно-консультативної, психологічної, правової та іншої підтримки і допомоги ветеранам війни, членам їх сімей, членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України.

Субвенція спрямовується на:

- 1) будівництво нових ветеранських просторів за проектом повторного використання;
- 2) підготовчі та будівельні роботи, підключення ветеранських просторів до інженерних мереж та споруд;
- 3) виготовлення проектної документації на будівництво ветеранського простору, яка розробляється з використанням проекту повторного використання, а також проведення експертизи такої документації.

Умовами надання субвенції є:

- 1) співфінансування на рівні не менше 40 відсотків загальної вартості будівництва ветеранського простору за рахунок місцевих бюджетів;
- 2) наявність відповідної земельної ділянки для будівництва ветеранського простору на територіях, що не включені до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, затвердженого Мінрозвитку;
- 3) введення побудованого ветеранського простору в експлуатацію не пізніше 1 грудня 2025 р.;
- 4) подання гарантійного листа щодо співфінансування (не менше 40 відсотків) та своєчасного використання субвенції в повному обсязі, забезпечення належного функціонування ветеранського простору після введення в експлуатацію до дня його передачі до сфери управління Мінветеранів.

Джерелами співфінансування будівництва ветеранських просторів з місцевих бюджетів не можуть бути інші міжбюджетні трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам.

Благоустрій території ветеранських просторів здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів або інших джерел, не заборонених законодавством.

Обласні, Київська міська держадміністрації (військові адміністрації), виконавчі органи місцевих рад протягом семи календарних днів з дня набрання чинності постановою від 18 червня 2025 р. № 709 «Про затвердження Порядку та умов надання у 2025 році субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію публічного інвестиційного проекту із розвитку ветеранських просторів» подають до Мінветеранів заявку, до якої додаються:

1) гарантійний лист щодо співфінансування (не менше 40 відсотків) та своєчасного використання субвенції в повному обсязі, забезпечення належного функціонування ветеранського простору після введення в експлуатацію до дня його передачі до сфери управління Мінветеранів;

2) підтвердження наявності земельної ділянки, відповідної проекту повторного використання за розмірами, місцем розташування, цільовим призначенням та містобудівною документацією для будівництва;

3) підтвердження наявної спроможності інженерних мереж та споруд для підключення об'єкта будівництва;

4) зобов'язання дотримуватися вимог проекту повторного використання;

5) орієнтовний календарний план реалізації публічного інвестиційного проекту.

У разі необхідності Мінветеранів може звернутися до обласних, Київської міської держадміністрації (військових адміністрацій), виконавчих органів місцевих рад за додатковою інформацією з урахуванням передбаченого строку.

Заявки, які будуть подані після закінчення визначеного строку, розгляду не підлягають.

Після закінчення строку прийому заявок Мінветеранів протягом семи робочих днів здійснює їх розгляд на відповідність визначеним вимогам, наявність всіх передбачених документів, застосовуючи під час опрацювання пріоритетні критерії відбору.

Добровольці груп ППО територіальних громад отримуватимуть 100 000 грн бойових

19.06.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 11 червня 2025 р. № 699, якою визначено механізм реалізації експериментального проекту щодо посилення протиповітряної оборони території України (за винятком територій, на яких ведуться бойові дії та тимчасово окупованих російською федерацією) шляхом залучення груп протиповітряної оборони, – див. До протиповітряної оборони залучатимуть добровольців з власною зброєю та приватну авіацію.

Група протиповітряної оборони – підрозділ добровольчого формування територіальної громади, утворений для посилення протиповітряної оборони на території відповідної територіальної громади шляхом виявлення, спостереження, оповіщення та/або нейтралізації загроз (збиття) повітряних об'єктів держави-агресора з використанням ударних безпілотних літальних апаратів або пілотованих повітряних суден.

При цьому затвердженим Порядком, зокрема передбачено, що на членів груп з протиповітряної оборони, які беруть участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, поширюються гарантії соціального захисту, передбачені ст. 119 Кодексу законів про працю України.

У разі загибелі члена групи протиповітряної оборони під час виконання завдань з протиповітряної оборони члени його сім'ї мають право на отримання одноразової грошової допомоги відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та пенсійного забезпечення, передбаченого законодавством для членів сімей загиблих військовослужбовців строкової служби.

Виплата додаткової винагороди, передбаченої абз. 2 п. 1-1 постанови «Питання деяких виплат військовослужбовцям, осо-

бам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» від 28 лютого 2022 р. № 168, членам груп протиповітряної оборони здійснюється в межах видатків місцевих бюджетів у розмірі 100 000 гривень в розрахунок на місяць пропорційно часу участі у заходах з протиповітряної оборони на підставі наказу командира військової частини Сил територіальної оборони Збройних Сил за територіальним принципом за клопотанням командира добровольчого формування територіальної громади.

Облік участі у заходах з протиповітряної оборони (бойового чергування) ведеться керівником групи протиповітряної оборони. Керівник групи готує щомісяця зведений звіт про результати діяльності групи, в якому зазначаються склад групи, кількість проведених чергувань, кількість та характер задокументованих повітряних загроз, застосовані засоби, результати дій. Звіт подається до військової частини Сил територіальної оборони Збройних Сил.

Експериментальний проект реалізовуватиметься протягом дії правового режиму воєнного стану, але не довше двох років з дня набрання чинності цією постановою.

Крім того, абз. 2 п. 1-1 постанови від 28 лютого 2022 р. № 168 після слів «(далі – військовослужбовці)» доповнено словами «членам груп протиповітряної оборони».

Роботу системи реагування на кіберзагрози забезпечить Держспецзв'язку

19.06.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 4 червня 2025 р. № 669, відповідно до якої Адміністрація Держспецзв'язку є:

– центральним органом виконавчої влади, який забезпечує здійснення Держспецзв'язку повноважень уповноваженого органу, що забезпечує функціонування національної системи обміну інформацією про кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози;

– центральним органом виконавчої влади, який забезпечує здійснення Держспецзв'язку повноважень уповноваженого органу, що забезпечує функціонування національної системи реагування на кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози.

При цьому Адміністрація Держспецзв'язку має право:

– надавати обов'язкові до виконання вимоги про усунення встановлених відповідно до закону порушень законодавства щодо функціонування національної системи реагування на кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози, національної системи обміну інформацією про кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози, щодо виконання вимог законодавства за результатами моніторингу в порядку, визначеному законодавством щодо діяльності команд реагування на кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози;

– у визначених законодавством випадках вживати заходів оперативного реагування на кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози шляхом надання обов'язкових до виконання вимог про реагування власникам або розпорядникам інформаційно-комунікаційних систем, в яких обробляються державні інформаційні ресурси або службова інформація та інформація, що становить державну таємницю, та власникам або розпорядникам об'єктів критичної інформаційної інфраструктури.

Ці та інші зміни внесено до Положення про Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, затвердженого постановою від 3 вересня 2014 р. № 411.

Надавачі платіжних послуг мають привести регулятивний капітал у відповідність до нових вимог до 31 грудня

19.06.2025 р. набрала чинності постанова Правління Національного банку України від 13 червня 2025 р. № 64, якою затверджено:

1) Положення про вимоги до регулятивного капіталу небанківських надавачів платіжних послуг;

2) зміни до Положення про авторизацію надавачів фінансових послуг та умови здійснення ними діяльності з надання фінансових послуг, затвердженого постановою від 29 грудня 2023 р. № 199.

Платіжним установам (крім малих платіжних установ), фінансовим установам, що мають право на надання фінансових платіжних послуг, та операторам поштового зв'язку (Установи) доручено забезпечити приведення свого регулятивного капіталу у відповідність до вимог Положення про вимоги до регулятивного капіталу до 31 грудня 2025 р.

Установи зобов'язані привести свій регулятивний капітал у відповідність до вимог Положення про вимоги до регулятивного капіталу з урахуванням середньомісячного обсягу платіжних операцій, здійснених у 2024 р.

Водночас, визнано такою, що втратила чинність, постанову «Про затвердження Положення про встановлення пруденційних нормативів, що є обов'язковими для дотримання небанківськими надавачами платіжних послуг, та визначення методики їх розрахунку» від 25 серпня 2022 р. № 190.

Визначено вимоги до гаманців з цифровою ідентифікацією

20.06.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 11 червня 2025 р. № 689, якою затверджено вимоги, що становляють функціональні, методологічні, технічні та технологічні умови випуску гаманців з цифровою ідентифікацією згідно із схемою електронної ідентифікації для надавачів гаманців з цифровою ідентифікацією.

Зокрема передбачено, що гаманці з цифровою ідентифікацією повинні випускатися згідно із схемою електронної ідентифікації з високим рівнем довіри.

Випуск та використання гаманців з цифровою ідентифікацією для фізичних осіб здійснюються безоплатно, для юридичних осіб – на договірних засадах.

Випуск та використання гаманців з цифровою ідентифікацією повинні здійснюватися на добровільних засадах.

Гаманці з цифровою ідентифікацією та їх інтерфейси повинні відповідати ДСТУ EN 301 549:2022 (EN 301 549 V3.2.1 (2021-03), IDT) «Інформаційні технології. Вимоги щодо доступності продуктів та послуг ІКТ».

Гаманці з цифровою ідентифікацією повинні надавати можливість користувачу гаманця з цифровою ідентифікацією у зручний та відкритий спосіб:

1) безпечно запитувати, отримувати, вибирати, об'єднувати, зберігати, видаляти, обмінюватися та надавати під одноосібним контролем користувача гаманця з цифровою ідентифікацією його ідентифікаційні дані;

2) використовувати псевдонім та зберігати його у захищеному вигляді локально в межах гаманця з цифровою ідентифікацією;

3) безпечно автентифікувати інших користувачів гаманців з цифровою ідентифікацією за допомогою їх гаманців з цифровою ідентифікацією, отримувати та обмінюватися ідентифікаційними даними особи у безпечний спосіб між такими гаманцями з цифровою ідентифікацією;

4) отримувати доступ до відомостей про проведення всіх операцій користувача гаманця з цифровою ідентифікацією за допомогою веб-інтерфейсу інформаційних панелей, функціональні можливості якого повинні забезпечувати:

– перегляд актуального переліку третіх сторін, з якими користувач гаманця з цифровою ідентифікацією взаємодіє, а також даних, якими обмінювалися;

– безперешкодне знищення третіми особами персональних даних користувача гаманця з цифровою ідентифікацією відповідно до Закону України «Про захист персональних даних»;

– безперешкодне звернення користувача гаманця з цифровою ідентифікацією до органу з питань захисту персональних даних відповідно до Закону України «Про захист персональних даних»;

– створення кваліфікованого електронного підпису чи печатки;

– завантаження (у разі наявності технічної можливості) даних користувачів гаманців з цифровою ідентифікацією та налаштувань;

– перенесення даних користувача гаманця з цифровою ідентифікацією.

Сільські і селищні ради опікуватимуться дитбудинками сімейного типу та прийомними сім'ями

23.06.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 18 червня 2025 р. № 702, якою внесено до деяких постанов змін щодо здійснення органами опіки та піклування, службами у справах дітей повноважень стосовно організації діяльності дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей, а також доручено:

– Державній службі у справах дітей провести протягом одного місяця з дня набрання чинності цією постановою інформаційно-роз'яснювальну роботу із службами у справах дітей міських, районних у містах (у разі утворення), сільських, селищних рад щодо здійснення органами опіки та піклування, службами у справах дітей повноважень стосовно організації діяльності дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей;

– районним державним адміністраціям (військовим адміністраціям) забезпечити протягом 60 календарних днів з дня набрання чинності цією постановою передачу виконавчим органам сільських, селищних рад (військовим адміністраціям населених пунктів) документів щодо функціонування дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей, рішення про утворення яких прийнято районними державними адміністраціями (військовими адміністраціями), і копій рішень про припинення їх функціонування.

При цьому виконавчим органам сільських, селищних рад (військовим адміністраціям населених пунктів) рекомендовано забезпечити протягом 60 календарних днів з дня набрання чинності цією постановою здійснення заходів щодо прийняття рішень про забезпечення функціонування дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей і укладення з батьками-вихователями договорів про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу та з прийомними батьками договорів

про влаштування дітей на виховання та спільне проживання у прийомній сім'ї.

Подання заяви про продовження граничних строків розрахунків – не пізніше ніж за 10 робочих днів до закінчення строку

20.06.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку видачі висновку щодо продовження граничних строків розрахунків за окремими операціями з експорту та імпорту товарів, установлених Національним банком» від 18 червня 2025 р. № 710.

Відповідно до абз. 1 п. 3 Порядку, затвердженого постановою від 13 лютого 2019 р. № 104, для одержання висновку резидент або його уповноважений представник подає до Мінекономіки не пізніше ніж за 10 робочих днів до закінчення граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів, установлених Національним банком або продовжених відповідно до цього Порядку, заяву про одержання висновку у письмовій формі, затвердженій Мінекономіки.

Змінами передбачено, що для одержання висновку резидент або його уповноважений представник подає Мінекономіки відповідно до цього Порядку заяву про одержання висновку у письмовій формі, затвердженій Мінекономіки.

Повідомлення про початок будівництва та декларацію про готовність до експлуатації можна буде подати у Дії

23.06.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до порядку, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 461 і 466» від 18 червня 2025 р. № 713.

Серед іншого, новим п. 3-2 Порядку прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, затвердженого постановою від 13 квітня 2011 р. № 461, передбачено, що замовник – фізична особа, який має паспорт громадянина України у формі картки та/або паспорт громадянина України для виїзду за кордон, або посвідку на постійне проживання, або посвідку на тимчасове проживання, оформлені засобами Єдиного державного демографічного реєстру, якому в установленому законодавством порядку присвоєно реєстраційний номер облікової картки платника податків, встановив мобільний додаток Порталу Дія (Дія) на електронному носії, критерії якого підтримують його використання, і пройшов електронну ідентифікацію та автентифікацію, може подати в електронній формі засобами мобільного додатка Порталу Дія (Дія) декларацію про готовність об'єкта до експлуатації щодо об'єктів, будівництво яких здійснюється на підставі будівельного паспорта.

Декларація про готовність об'єкта до експлуатації щодо об'єкта, будівництво якого здійснюється на підставі будівельного паспорта, яка подається засобами мобільного додатка Порталу Дія (Дія), формується в довільній формі відповідно до відомостей, визначених додатком 2 для фізичної особи (крім внесення змін у декларацію про готовність об'єкта до експлуатації).

Декларація про готовність об'єкта до експлуатації щодо об'єкта, будівництво якого здійснюється на підставі будівельного паспорта, подана із використанням мобільного додатка Порталу Дія (Дія), після підписання замовником – фізичною особою шляхом накладення віддаленого кваліфікованого електронного

підпису «Дія.Підпис» («Дія ID») блокується для редагування та надсилається до відповідного органу державного архітектурно-будівельного контролю.

Крім того, новим п. 4-2 Порядку виконання підготовчих та будівельних робіт, затвердженого постановою від 13 квітня 2011 р. № 466, визначено, що повідомлення про початок виконання будівельних робіт щодо об'єктів, будівництво яких здійснюється на підставі будівельного паспорта, може бути подано в електронній формі, також засобами мобільного додатка Порталу Дія (Дія) замовником – фізичною особою, який має паспорт громадянина України у формі картки та/або паспорт громадянина України для виїзду за кордон, або посвідку на постійне проживання, або посвідку на тимчасове проживання, оформлені засобами Єдиного державного демографічного реєстру, якому в установленому законодавством порядку присвоєно реєстраційний номер облікової картки платника податків, встановив мобільний додаток Порталу Дія (Дія) на електронному носії, критерії якого підтримують його використання, і пройшов електронну ідентифікацію та автентифікацію.

Повідомлення про початок виконання будівельних робіт щодо об'єктів, будівництво яких здійснюється на підставі будівельного паспорта, яке подається засобами мобільного додатка Порталу Дія (Дія), формується в довільній формі відповідно до відомостей, визначених додатком 2 для фізичної особи (крім внесення змін у повідомлення про початок виконання будівельних робіт).

Повідомлення про початок виконання будівельних робіт щодо об'єктів, будівництво яких здійснюється на підставі будівельного паспорта, подане із використанням мобільного додатка Порталу Дія, після підписання замовником – фізичною особою шляхом накладення віддаленого кваліфікованого електронного підпису «Дія.Підпис» («Дія ID») блокується для редагування та надсилається програмними засобами електронної системи до відповідного органу державного архітектурно-будівельного контролю.

Міністерству цифрової трансформації і Міністерству розвитку громад та територій протягом трьох місяців з дня набрання чинності цією постановою доручено забезпечити технічну реалізацію змін, затверджених цією постановою.

Центр річкового транспорту прийматиме документи для посвідчення особи моряка за кордоном

23.06.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 18 червня 2025 р. № 730, якою визначено процедуру реалізації експериментального проекту щодо прийняття у громадян України, які перебувають за межами України, документів для оформлення, видачі, обміну посвідчення особи моряка, що здійснюється відокремленим підрозділом державного підприємства «Сервісний центр морського та річкового транспорту», який розміщений за межами України.

Перелік держав, у яких провадиться діяльність відокремлених підрозділів, визначається Адміністрацією судноплавства.

Метою експериментального проекту є реалізація прав громадян України, які перебувають за межами України, у частині можливості оформлення, видачі, обміну посвідчення особи моряка.

Експериментальний проект реалізовуватиметься протягом двох років (але не більше періоду дії воєнного стану в Україні) з дня набрання чинності цією постановою.

